

Hajaannuksen häiriinnyttämät

Sosiaalisen disorganisaation teorian varhaisvaiheet Yhdysvalloissa 1910-luvulta 1940-luvulle

Oulun yliopisto Historiatieteet

Tieteiden ja aatteiden historia

Pro gradu -tutkielma

29.11.2020

Vilma Niskanen

Sisällys	
Johdanto	3
1. Sosiaalisen disorganisaation käsitteen synty	17
1.1. Siirtolaiset tutkimuksen kohteena	18
1.1.1. <i>Perheyhteisön luonne ja sosiaalinen kontrolli</i>	23
1.1.2. <i>Disorganisaatio ja uudelleenorganisoituminen kaupungissa</i>	27
1.2. Ihmiskologinen lähestymistapa kaupunkitutkimukseen	33
1.2.1. <i>Kaupungin ekologinen kasvuprosessi</i>	36
1.2.2. <i>Vyöhykemalli ja sosiaalisen disorganisaation paikantuminen</i>	39
2. Sosiaalisen disorganisaation teoria kriminologiassa	46
2.1. Kriminologian alueteoreettisen suuntauksen uranuurtajat.....	49
2.2. Rappautuvan kaupunkikeskustan ongelmat	52
2.3. Nuoriso- ja katurikollisuus.....	55
2.4. Ristiriitaiset arvot ja heikko sosiaalinen kontrolli.....	58
2.5. Vapaa-aika ja varallisuus	62
2.6. Kansallisuus ja etnisyys	64
2.7. Ratkaisuja rikollisongelmaan.....	67
3. Sosiaalinen disorganisaatio itsemurhien ja mielenterveyshäiriöiden selittäjänä	71
3.1. Itsemurhat kaupungissa	72
3.1.1. <i>Itsemurhat sosiaalisena ja psykologisena ilmiönä</i>	74
3.1.2. <i>Asenneilmapiirin muutos ja sopeutumattomuus</i>	78
3.2. Mielenterveyshäiriöiden alueellinen jakautuminen	83
3.2.1. <i>Slummien skitsofrenia</i>	86
3.2.2. <i>Muut mielenterveyden ongelmat</i>	90
Loppuluku	95
Lähteet ja tutkimuskirjallisuus	101

Johdanto

Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastelen sosiaalisen disorganisaation käsitteen ja sen pohjalta muotoutuneen sosiaalisen disorganisaation teorian historiaa. Olen kiinnostunut siitä, miten teoria sai alkunsa ja miten sitä käytettiin selittämään suurkaupunkien sosiaalisia ongelmia 1900-luvun alussa.

Teoria sai alkunsa Yhdysvalloissa 1910-luvulla. Chicagolaiset kaupunkisosiologit havaitsivat, että nopeaan teollistumiseen ja kaupungistumiseen liittyvät muutokset sosiaalisissa rakenteissa kasvattivat alueellisia, haitallisia lieveilmiöitä, kuten rikollisuutta, työttömyyttä ja mielenterveyden ongelmia. Yhdeksi selitysmalliksi ongelmille ja niiden esiintyvyydelle syntyi sosiaalisen disorganisaation teoria, jonka mukaan yksilön ongelmien syy kytkeytyy sosiaalisiin rakenteisiin, ei yksilöön itseensä.¹ Teoriaa ja sen sovelluksia käytetään yhä edelleen useilla eri tieteenaloilla kartoittamaan kaupunkielämään liittyvien sosiaalisten ja psyykkisten ongelmien esiintymistä.² Sen painopiste on nykyisin erityisesti kriminologiassa, mutta sitä käytetään myös muissa sosiaali- ja yhteiskuntatieteissä sekä lääketieteessä, erityisesti psykiatriassa.

Sosiaalinen disorganisaatio eli sosiaalinen epäjärjestys tai hajaannus tarkoittaa sosiaalisten organisaatioiden puutetta tai niiden löyhyyttä. Tarkemmin sillä tarkoitetaan tilaa, jossa perinteinen ihmisten välinen vuorovaikutus murtuu tai häviää. Sosiaalisen disorganisaation tilan vallitessa tapakulttuuri muuttuu ja perinteiset instituutiot, kuten perhe, kirkko ja koulu menettävät merkitystään, minkä seurauksena elämän ennustettavuus vaikeutuu. Instituutioiden ja yhteisöjen harjoittaman sosiaalisen kontrollin vaikutus yksilöön heikkenee. Sosiaalinen disorganisaatio kuvaa myös osaltaan kaupungin,

¹ Esim. Kivivuori et al. 2018, 210–211.

² Ks. esim. Junnilainen 2019; Kivivuori et al. 2018, 201–202, 216–217; Boydell & Murray 2003; Silver et al. 2002.

erityisesti suurkaupungin liikkuvaa, muuttuvaa, eristäytyvää ja anonyymi-
yttä korostavaa elämäntapaa.³ Nykyisessä kriminologisessa tutkimuksessa
sosiaalisen disorganisaation teoria ymmärretään niin, että rikollisuuden alu-
eellinen esiintyvyys, asuinalueiden väestöllinen rakenne ja sosiaaliset suh-
teet ovat yhteydessä toisiinsa. Teorian avulla voidaan kriminologiassa selit-
tää sekä rikostapahtumien alueellista vaihtelua että rikoskäyttäytymiselle al-
tistavien alueellisten tekijöiden vaihtelua.⁴

Historiallinen tausta

1900-luvun alun Yhdysvallat oli nopeasti teollistuva maa, joka houkutteli
suuria määriä siirtolaisia 1860-luvulta lähtien. Halpa työvoima erityisesti Eu-
roopasta myös mahdollisti teollisuuden nopean kehittymisen. Suurin osa eu-
rooppalaissiirtolaisista asettuikin pohjoisen kasvaviin teollisuuskaupunkei-
hin. Massasiirtolaisuus vaikutti kaupunkien nopeaan kasvuun, ja teki niistä
myös etnisesti monimuotoisia. Yhdysvaltain sisällä tapahtui myös muuttoli-
kettä, joka suuntautui etelästä pohjoisen kasvukeskuksiin. Yksi suurimmista
muuttajaryhmistä olivat Etelävaltioista tulleet mustat. Esimerkiksi vuosina
1916–1919 heitä liikkui noin 400 000 pohjoiseen ja länteen, sillä ensimmäi-
nen maailmansota oli nostanut kysyntää työvoimalle kaupungeissa ja toi-
saalta Jim Crow⁵ -lakien värittämässä etelässä rotusyrjintä oli voimakkaam-
paa kuin pohjoisessa.⁶

Muutamassa vuosikymmenessä tapahtunut nopea kaupunkien kasvu edisti
teknologian kehitystä, liikkumista ja yhteydenpitoa, mikä edelleen mahdol-
listi kaupunkien nopean kehittymisen. Kehityksen seurauksena muutamat

³ Laine 2007, 67. Ks. myös Kivivuori et al. 2018, 212.

⁴ Kivivuori et al. 2018, 210–211.

⁵ Jim Crow -laeilla tarkoitetaan 1870–1960-luvuilla erityisesti Yhdysvaltain Etelävaltioissa
voimassaolleita lakeja, jotka ylläpitivät rotusyrjintää. Lait perustuivat rotujen välisiä si-
säsyntyisiä eroja korostavaan tieteelliseen, sosiaaliseen ja kulttuuriseen ideologiaan. Ks.
esim. Lewis & Lewis 2009, 43, 102–103, 235–240.

⁶ Jenkins 2007, 153–154, 174–177.

liiketalouden edustajat rikastuivat ennennäkemättömällä tavalla, ja myös uusista mukavuuksista, kuten sähköstä, nauttimaan päässyt keskiluokka alkoi kasvaa. Muutos kasvatti myös köyhän väestön määrää kaupungeissa. Varallisuuserot korostuivat, ja kaupunkien eri alueet alkoivat jakautua sekä varallisuuden, mutta myös kielen, uskonnon ja kulttuurin perusteella.⁷

Yhdysvaltalaiskaupungeissa esiintyi runsaasti sosiaalista huono-osaisuutta. Kurjat sosiaaliset olot saivat Yhdysvalloissa 1800-luvun lopulla liikkeelle niin sanotun progressiivisen liikehdinnän⁸, joka merkitsi keskiluokan puuttumista huonoihin sosiaalisiin oloihin. Sen piirissä kaupungeissa esiintynyt sosiaalinen huono-osaisuus ymmärrettiin teollisuuden ja kaupungistumisen aiheuttamien muutosten seuraukseksi. Köyhyys, lapsityövoiman käyttö ja sääntelyn puute työelämässä nousivat julkisen keskustelun kohteiksi. Oloihin pyrittiin puuttumaan esimerkiksi sosiaalityöllä.⁹ 1800–1900-luvuilla erityisesti työläisten kurjat olot kiinnittivät niin tutkijoiden, journalistien, kirjailijoiden kuin sosiaalityöntekijöiden huomion. Vuoden 1929 pörssiromahduksen jälkeen huomio kiinnittyi puolestaan erityisesti työttömiin, joiden määrä oli kasvanut laman seurauksena äkillisesti.¹⁰

Sosiaalitieteiden, erityisesti sosiologian asema vahvistui yhdysvaltalaisessa yliopistomaailmassa 1900-luvun alussa.¹¹ Sosiologia tieteenalana kehittyi ja kasvoi tuolloin ennen kaikkea Chicagon yliopistossa, jossa sosiologian laitoksella oli vahva asema heti yliopiston perustamisesta lähtien. Chicagon yliopisto perustettiin vuonna 1890, ja sosiologian laitos aloitti toimintansa vuonna 1892. Sosiologian laitoksen oli mahdollista panostaa tutkimukseen ja tutkijoihin alusta lähtien, sillä se hyötyi yliopiston Rockefeller-säätiöltä saamasta rahoituksesta. Maan muissa yliopistoissa sosiologian asema ei vielä tuolloin ollut merkittävä tai opetusta ei vielä ollut tarjolla. Osin tämän

⁷ Hillstrom 2010, 7–10, 16–21; Jenkins 2007, 176–178, 188–192.

⁸ Progressiivinen liikehdintä ajoittuu 1890–1920-luvuille. Ajanjaksoa kutsutaan myös progressiivisuuden ajaksi (*progressive era*). Ks. lisää Williams & MacLean 2015 23–24; Hillstrom 2010, 19–20; Jenkins 2007, 188–192.

⁹ Hillstrom 2010, 7–10, 16–21; Jenkins 2007, 176–178, 188–192.

¹⁰ Pittenger, 2012, 78–79.

¹¹ Ross 2003, 218.

takia ensimmäiset Chicagon sosiologit olivat usein alun perin muiden alojen ammattilaisia, kuten filosofeja, biologeja, journalisteja ja kielitietilijöitä.¹² Heidän parissaan syntyi 1900-luvun alussa niin kutsuttu Chicagon sosiologinen koulukunta¹³, jonka parissa tuotettiin ensimmäistä kertaa menestyksekkästä yhtenäistä yhdysvaltalaisista sosiologista tutkimusta. Koulukunta dominoi yhdysvaltalaisista sosiologiaa 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä.¹⁴ Koulukunta korosti kulttuuritekijöitä ihmisten ja ihmisryhmien välisen poikkeavuuden selittämisessä biologisten selitysten sijaan.¹⁵

Chicagon sosiologinen koulukunta ja Chicagon kaupunki ovat keskeinen osa sosiaalisen disorganisaation teorian syntyä ja varhaista kehitystä. Chicagolaisten sosiologien tarkastelun kohteena oli 1900-luvun alussa nopeasti kasvaneen Chicagon sosiaalinen rakenne ja sosiaaliset ongelmat. Tutkijat olivat kiinnostuneita esimerkiksi kaupungin lisääntyneen ja alueellistuneen rikollisuuden syistä. Chicagon sosiologinen koulukunta vahvistikin erityisesti kriminologian ja sosiologian välistä yhteyttä. Rikollisuuden lisäksi myös poikkeavuuden tutkiminen vakiinnutti asemansa sosiologiassa koulukunnan myötä.¹⁶

Koulukunta lainasi käsitteitä luonnontieteistä, erityisesti ekologiasta. Tutkijat pyrkivät ekologisten käsitteiden, kuten valinnan, invaasion ja sukkession eli lajiston vähittäisen muuttumisen, avulla selittämään kaupungin rakentumista ja alueellista muodostumista. Kaupungin sisällä tapahtuvia alueellisia ja rakenteellisia muutoksia verrattiin luonnonympäristöjen alueiden muutoksiin, kuten eri eliölajien liikkumiseen ja niiden menestymiseen tai kuolemaan.¹⁷ Ekologinen ajattelumalli sovellettuna kaupunkiympäristöön tarkoitti sitä, että tutkijat olettivat fyysisen ympäristön, tässä tapauksessa kas-

¹² Downes et al. 2016, 48–49.

¹³ Engl. *Chicago School of Sociology*. Koulukuntaan voidaan viitata myös nimellä *The Chicago School of Human Ecology*. Vold & Bernard 1986, 160.

¹⁴ Salerno 2007, 1, 159.

¹⁵ Pittenger 2012, 78.

¹⁶ Laine 2007, 66-67.

¹⁷ Ibid.

vaviien urbaanien rakenteiden ja tilojen, vaikuttavan ihmisten käyttäytymiseen. Yhtenä käsitykseen vaikuttaneena tutkijana voidaan pitää yhdysvaltalaisbiologi Frederick E. Clementsiä (1874–1945), jonka mukaan kaupungit kasvoivat luonnollisesti ja olivat niin sanottuja superorganismeja eli laajoja vuorovaikutuksellisia kokonaisuuksia.¹⁸

Chicagon sosiologisen koulukunnan tutkijat lainasivat menetelmiä monipuolisesti muilta tieteenaloilta, kuten antropologiasta. Tutkimuksissa käytettiin kenttähavainnointia, haastatteluja, omaelämäkertoja, oikeusistuinten dokumentteja ja sosiaalivirkailijoiden raportteja.¹⁹ Empiirisen tutkimuksen merkitystä korostaneet tutkijat havainnoivat tutkimuskohteitaan näiden luonnollisessa ympäristössä aiemmin sosiologisessa tutkimuksessa vallinneen filosofisen pohdinnan lisäksi. Sosiologia siirtyi niin sanotusti ”filosofisesta nojatuolimatkailusta” kentälle.²⁰

Koulukunnan aatteellinen tausta yhdistetään eurooppalais sosiologiaan, erityisesti saksalais sosiologiaan. Esimerkiksi saksalais sosiologit Georg Simmel (1858–1918) ja Ferdinand Tönnies (1855–1936) kuvasivat tutkimuksissaan sosiaalisissa suhteissa tapahtuvia muutoksia traditionaalisen agraariyhteiskunnan ja modernin teollisuusyhteiskunnan välisessä murroksessa.²¹ Tämän murroksen aikana tapahtuneet sosiaaliset muutokset olivat niin ikään myös Chicagon sosiologisen koulukunnan tutkijoiden tarkastelun kohteina.

Tutkimustehtävä

Tässä tutkielmassa tarkastelen sosiaalisen disorganisaation teorian alkuvaiheita. Olen kiinnostunut siitä, mikä johti teorian syntyyn 1900-luvun alun Yh-

¹⁸ Weaver 2009, 66.

¹⁹ Laine 2007, 66–67; Weaver 2009, 67.

²⁰ Volkart 1968, 1-6.

²¹ Esim. Zaretsky, 1; Salerno 2007, 15–16.

dysvalloissa. Aatehistorialliselta kannalta on mielekästä tarkastella 1900-luvun alun Yhdysvalloissa ja ennen kaikkea Chicagossa sekä yliopistomaailmassa vallinneita olosuhteita, jotka saivat tutkijat tarkastelemaan sosiaalisia ongelmia alueteoreettisesti ja rakenteellisesti. Samalla tutkielma käsittelee jossain määrin myös teorian tieteenhistoriallista kontekstia.

Ensimmäinen tutkimustehtäväni on tarkastella sosiaalisen disorganisaation käsitteen alkuperäistä kontekstia ja sisältöä. En puhu tässä yhteydessä vielä teoriasta, sillä alkuvaiheessa kyse oli pikemminkin käsitteestä kuin teoriasta. Toisena ja kenties keskeisimpänä tutkimustehtävänäni on tarkastella sosiaalisen disorganisaation teorian käyttöä kriminologiassa, sillä se käsitetään monessa yhteydessä ennen kaikkea kriminologiseksi teoriaksi. Kolmanneksi tarkastelen sitä, miten teoriaa käytettiin 1900-luvun alussa selittämään myös itsemurhien ja mielenterveyshäiriöiden alueellista esiintyvyyttä kaupungeissa. Alueteoreettinen näkökulma psykiatriassa on käsitykseni mukaan saanut lisähuomiota viimeisinä vuosikymmeninä.²²

Tutkimustehtävät olen muotoillut tutkimuskysymyksiksi seuraavasti:

- i) Miten sosiaalisen disorganisaation käsite syntyi ja mitä sillä tarkoitettiin? Miten ja miksi se kehittyi teoriaksi ja teoriana 1900-luvun alun Chicagossa?
- ii) Miten sosiaalisen disorganisaation teorian avulla selitettiin rikollisuuden esiintymistä 1900-luvun alussa?
- iii) Miten sosiaalisen disorganisaation teorian avulla selitettiin itsemurhien ja mielenterveyshäiriöiden esiintymistä 1900-luvun alussa?

²² Esim. Boydell & Murray 2003, 49–52.

Rajaus ja lähdeaineisto

Keskityn tässä tutkielmassa sosiaalista disorganisaatiota käsittelevään varhaiseen tutkimukseen, jota julkaistiin 1910–1940-luvuilla. Kyseisten vuosikymmenten aikana sosiaalisen disorganisaation käsite syntyi, kehittyi ja muodostui lopulta varsinaiseksi teoriaksi, jota ryhdyttiin käyttämään erityisesti rikollisuuden, mutta myös mielenterveyden alueellisen esiintymisen tutkimuksessa. Teorian myöhemmän kehityksen ja nykytilanteen analysoinnin rajaan tämän tutkielman ulkopuolelle.²³ Maantieteellisesti tutkielma rajautuu Yhdysvaltoihin ja erityisesti Chicagoon, sillä suurin osa sosiaalisen disorganisaation teorian kehittymiseen liittyvästä varhaisesta tutkimuksesta on lähtöisin Chicagon sosiologisen koulukunnan jäsenten parista. Sivuan lisäksi teorian suosiota sen varhaisvaiheissa myös muualla Yhdysvalloissa.

Olen ottanut ensisijaisen tarkasteluni kohteeksi keskeisimmät sosiaalisen disorganisaation käsitettä ja teoriaa muotoilleet tutkijat ja valinnut heidän julkaisuistaan aiheen kannalta olennaisimmat, aikarajauksen puitteisiin sopivat teokset ja artikkelit. Olen haarukoinut tutkimuskirjallisuutta ja eri bibliografioita löytääkseni oleellisimmat teokset ja artikkelit, joiden avulla pystyn erittelemään sosiaalisen disorganisaation käsitteen syntyä ja sen kehittelyä teoriaksi. Lisäksi olen ottanut mukaan aikalaislähteinä muutamia muita tutkimuksia, joiden avulla voin tarkastella sosiaalisen disorganisaation käsitteen ja teorian käyttöä ja suosiota yleisemmin 1900-luvun alussa.

Sosiaalisen disorganisaation käsite esiintyi ensimmäisen kerran sosiologi ja sosiaalipsykologi William I. Thomasin (1863–1947) ja sosiologi ja filosofi Florian Znanieckin (1882–1958) kirjoittamassa teoksessa *The Polish Peasant in Europe and America*. Teoksessa on viisi osaa, joista ensimmäinen ilmestyi vuonna 1918 ja viimeinen vuonna 1920. Teos toimii tutkielmani ajallisena

²³ Sosiaalisen disorganisaation teoria voidaan tuntea nykyisin myös uudelleen muotoiltuna yhteispysyvyyden teoriana (*collective efficacy theory*). Näistä muutoksista ks. esim. Kivi-vuori et al. 2018, 212; Shoemaker 2010, 119–120.

alkupisteenä. Thomas ja Znaniecki tutkivat Chicagoon siirtolaisina muuttaneiden puolalaisten sopeutumista uuteen kaupunkiin ja vieraaseen kulttuuriin. He tutkivat puolalaissiirtolaisten ryhmäsuhteita lähtötilanteessa ja maahanmuuton jälkeen sekä viitteitä mahdollisesta sosiaalisesta disorganisaatiosta.²⁴ Tässä tutkielmassa olen käyttänyt lähteenä historioitsija Eli Zaretskyn lyhentämää, vuonna 1984 julkaistua versiota.

Tämän jälkeen tutkielmani muina keskeisimpinä lähteinä toimivat neljä klassikotutkimusta, jotka vaikuttivat merkittävästi sosiaalisen disorganisaation teorian muotoutumiseen. Näistä ensimmäisenä käsittelen sosiologi Robert E. Parkin (1864–1944) ja sosiologi Ernest W. Burgessin (1886–1966) teosta *The City* (1925), jossa Park ja Burgess muotoilevat ihmisekologista²⁵ mallia kaupungin tutkimiseen. Heidän työnsä yhdisti sosiaalisen disorganisaation osaksi kaupungin sosiaalista rakennetta. Toisena käsittelen Clifford R. Shaw'n (1895–1957) ja Henry D. McKayn (1899–1980) tutkimusta *Juvenile Delinquency and Urban Areas* (1942), joka kytki sosiaalisen disorganisaation teorian kriminologiaan. Käytössäni on ollut James F. Short nuoremman lyhentämä, vuonna 1972 julkaistu teos.

Rikollisuuden tutkimuksen lisäksi teoriaa kehitettiin itsemurhien ja mielen-terveysongelmien tutkimuksen tarpeisiin. Tämän suuntauksen edustajista tarkastelen ensin Ruth Shonle Cavanin (1896–1993) teosta *Suicide* (1928), joka käsittelee itsemurhien esiintymisen ja yhteiskunnassa ilmenevän sosiaalisen disorganisaation välistä suhdetta. Lisäksi käsittelen Robert E. L. Farisin (1907–1998) ja Henry Warren Dunhamin (1906–1985) tutkimusta *Mental Disorders in Urban Areas* (1939), joka tarkastelee mielenterveyshäiriöiden ja sosiaalisen disorganisaation välistä suhdetta. Faris ja Dunham esittivät, että

²⁴ Bulmer 1984, 53.

²⁵ Englannin kielessä termillä *urban ecology* voidaan viitata sosiologiseen kaupunkiympäristöjen ja ihmisyhteisöjen välisten suhteiden tutkimukseen. Termi esiintyy usein myös tässä tutkielmassa käytetyssä englanninkielisessä tutkimuskirjallisuudessa. Suomessa urbaaniekologinen tai kaupunkiekologinen tutkimus puolestaan viittaavat kaupungeissa esiintyvien ekosysteemien tai eläinten ja kasvien esiintymisen tarkasteluun. Termi ihmisekologia puolestaan merkitsee ihmisen ja ympäristön välisen suhteen tarkastelua, mihin *urban ecology* viittaa. Ks. Tieteen termipankki: urbaaniekologia/kaupunkiekologia. Elektr. dokumentti; Tieteen termipankki: ihmisekologia. Elektr. dokumentti.

sosiaalinen eristäytyneisyys ja skitsofreeninen oireilu ovat yhteydessä toisiinsa.

Teorian käyttöä rikollisuuden selittämisessä selvittää edelleen muun muassa Clifford Shaw'n uran alun keskeinen teos *The Jack-Roller. A Delinquent Boy's Own Story* (1930). Kriminologian aikalaiskontekstia valottaa Edwin Sutherlandin (1883–1950) kriminologinen yleisteos *Principles of Criminology* (1939, alkuperäinen teos *Criminology* julkaistu vuonna 1924). Muuna täydentävänä lähdeaineistona toimii muun muassa Kansasin yliopistossa vaikuttaneen Mabel Agnes Elliottin (1885–1944) ja Francis E. Merrillin (1904–1969) teos *Social Disorganization* (1934), jonka avulla voin tarkastella sosiaalisen disorganisaation käsitteen ja teorian levinneisyyttä ja merkitystä Chicagon lisäksi myös muualla Yhdysvalloissa.

Menetelmät ja avainkäsitteet

Tutkielma on menetelmällisesti laadullinen. Olen käyttänyt laajan aineiston järjestämisessä ja läpikäymisessä apuna sisällönanalyysia. Sisällönanalyysi, kuten Tuomi ja Sarajärvi (2018) sen väljästi määrittelevät, tarkoittaa kirjoitettujen, nähtyjen ja kuultujen sisältöjen analyysia. Tässä tutkielmassa olen käyttänyt sisällönanalyysista apuna aineiston järjestelyä.²⁶ Olen valikoinut ja järjestänyt lähdeaineistoa alusta lähtien sen perusteella, miten tutkimukset ovat ajallisesti yhteydessä toisiinsa, ja mitä keskeistä kukin niistä on tuonut sosiaalisen disorganisaation teorian muotoutumiseen. Olen hyödyntänyt lähdeaineistoa kootessa ja analysoitaessa lähdekritiikkiä. Lähdeaineistonani toimivia julkaistuja tutkimuksia ja artikkeleita olen käynyt läpi lähilukua käyttäen.

²⁶ Tuomi & Sarajärvi 2018, luku 4: Laadullisen aineiston analyysi: sisällönanalyysi, luku 4.5.: Sisällönanalyysi apuna systemaattisessa kirjallisuuskatsauksessa.

Työntekoa ovat myös oleellisesti ohjanneet kysymyksiksi muotoillut tutkimusongelmat. Tutkimuskysymykset ovat ohjanneet aineiston valintaa ja tulkintaa, ja ne ovat saaneet lopullisen muotonsa tutkielman edetessä kysymyksen ja vastauksen logiikkaa käyttäen. Taustalla on käsitys siitä, että kysyminen vaikuttaa siihen, millaisia löytöjä tekstistä on mahdollista tehdä.²⁷ Tutkimuskysymykset ovat tarkentuneet työnteen aikana sitä mukaa, kun ymmärryksen aiheesta on kasvanut, mikä on mahdollistanut tarkempien kysymysten tekemisen. Kysymykset ovat siis määrittäneet sitä, mitä seikkoja olen nostanut aineistosta esille.

Aatehistoriallisesti käsitettä ja teoriaa tutkiessa kiinnostus on sen luojien elissä tapauksessa tutkijoiden ajattelussa ja käsityksissä sekä näiden edellytyksissä. Olen selvittänyt tutkijoiden käsityksiä ja samalla kytkenyt niitä asiayhteyksiin eli konteksteihin. Soveltuvat kontekstit ovat nousseet sen perusteella, mitä tietoja olen saanut lähteistä. Jotta on ollut mahdollista ymmärtää syitä ja mahdollisia vaikutteita teorian synnyn taustalla, olen selvittänyt siis lähteitä käsittelemällä tutkijoiden ajatuksia sekä kontekstualisoinen avulla sitä, mitä ne kertovat tutkijoiden maailmasta, heidän ongelmanasettelustaan ja käsityksistään.²⁸ Aatehistoriallisen tarkastelun lisäksi olen ottanut kontekstualisoinisessa huomioon myös tieteenhistoriallisia seikkoja, koska sosiaalisen disorganisaation teorian synty liittyy oleellisesti Chicagon sosiologisen koulukunnan historiaan. Taustakäsityksenä on, että tieteellinen teoria syntyy ajassa ja paikassa, ja institutionaaliset, materiaaliset ja hallinnolliset seikat määrittelevät tieteellistä toimintaa, sen menetelmiä ja menestystä.²⁹

²⁷ Hyrkkänen 2002, 157–174.

²⁸ Pietikäinen & Myllykangas 2017, 11; Helo & Pietikäinen 2017, 22–23; Hyrkkänen 2002, 200–215.

²⁹ Esim. Kallinen ja Urpilainen 2017, 185–187. Ks. myös Ankeny & Leonelli 2016. Ankeny ja Leonelli puhuvat tieteellisistä ”repertuaareista” (*repertoires*), joilla he tarkoittavat esimerkiksi tutkimusryhmien tai tieteellisten koulukuntien keskenään jakamia taitoja ja toimintaa sekä materiaalista, sosiaalista ja episteemistä taustaa, jotka vaikuttavat tutkimuksen metodologiaan ja tutkimustuloksiin.

Käsitteistä on syytä avata *sosiaalisen disorganisaation* ja *sosiaalisen organisaation* käsitteet. Vaikka sosiaalinen disorganisaatio voitaisiin kääntää suomen kielellä myös muotoon sosiaalinen epäjärjestys tai hajaannus, sosiaalinen disorganisaatio näyttää olevan vakiintunut nimitys ainakin suomalaisessa kriminologisessa tutkimuksessa.³⁰ Organisaatio voidaan puolestaan ymmärtää suomen kielessä järjestykseksi, mutta tässä tutkielmassa termi sosiaalinen organisaatio viittaa sosiaalisen disorganisaation vastaparina laajaan sosiaalisten vuorovaikutussuhteiden verkostoon, joka noudattaa omia lainalaisuuksiaan.

Tutkimustilanne

Sosiaalisen disorganisaation teoriaa ja sen historiaa on tutkittu melko paljon kansainvälisesti. Teoriasta ja sen merkittävimmistä tutkijoista sekä Chicagon sosiologisesta koulukunnasta on kirjoitettu useissa sosiologisissa ja kriminologisissa yleisteoksissa ja kronologioissa. Omassa työssäni olen hyödyntänyt esimerkiksi Roger A. Salernon teosta *Sociology Noir. Studies at the University of Chicago in Loneliness, Marginality, and Deviance, 1915–1935* (2007), jossa kerrotaan kattavasti koulukunnasta ja sen tutkijoista, erityisesti William I. Thomasista ja Robert E. Parkista. Myös David Downes ja kumppanit ovat kirjoittaneet koulukunnan historiasta ja sivunneet sosiaalisen disorganisaation teoriaa teoksessaan *Understanding deviance* (2016). Historioitsija Peter Fritzsche puolestaan on tutkinut erityisesti Chicagon sosiologien omaksumia vaikutteita saksalaisesta akateemisesta maailmasta. Näistä hän on kirjoittanut esimerkiksi artikkelissaan ”Vagabond in the Fugitive City: Hans Ostwald, Imperial Berlin and the Großstadt-Dokumente” (1994).

³⁰ Ks. esim. Kivivuori et al. 2018, 212; Laine 2007, 66–67.

Historioitsija Eli Zaretsky on perehtynyt William I. Thomasin ja Florian Znanieckin työhön. Hänen kattava analyysinsä lyhentämänsä *The Polish Peasant* -teoksen esipuheessa on ohjannut heidän työhönsä tutustumista. Sosiologi Jon Snodgrass puolestaan on tutkinut erityisesti Clifford R. Shaw'n ja Henry D. McKayn työtä sekä tutkinut kriminologian aatehistoriaa. Hänen artikkelinsa "Clifford R. Shaw and Henry D. McKay: Chicago Criminologists" (1976) on auttanut heidän työnsä taustoittamisessa. Lisäapuna tässä on toiminut Charis E. Kubrinin artikkeli "Shaw, Clifford R., and Henry D. McKay: Social Disorganization Theory" (2010). Yleisesti kriminologian historian taustoittamisessa olen käyttänyt muun muassa Donald Shoemakerin teosta *Theories of Delinquency: An Examination of Explanations of Delinquent Behavior* (2010).

Psykiatriassa sosiaalisen disorganisaation teoriasta ja sen historiasta on kirjoitettu nähdäkseni vähemmän kuin esimerkiksi kriminologiassa. Se johtuu siitä, että sosiaalisen disorganisaation teorialla on vahva tausta nimenomaan kriminologisena teoriana. Robert E. L. Farisin ja H. Warren Dunhamin työstä ja sen soveltamisesta nykyisin ovat kirjoittaneet esimerkiksi Eric Silver ja kumppanit artikkelissaan "Neighborhood structural characteristics and mental disorder: Faris and Dunham revisited" (2002). Ruth Cavanin itsemurhatutkimuksesta on kirjoittanut John Weaver teoksessaan *A Sadly troubled history: The Meanings of suicide in the modern age* (2009).

Suomessa sosiaalisen disorganisaation teoriasta ja yleisesti kriminologian historiasta ovat kirjoittaneet ainakin Janne Kivivuori ja kumppanit teoksessa *Kriminologia. Rikollisuus ja kontrolli muuttuvassa yhteiskunnassa* (2018) ja Matti Laine teoksessaan *Kriminologia ja rankaisun sosiologia* (2007). Itsemurhatutkimuksen historian taustoittamisessa puolestaan on auttanut Mikko Myllykankaan tutkimus. Olen hyödyntänyt hänen väitöskirjaansa *Rapeutuminen, tiedostamaton vai yhteiskunta? Lääketieteellinen itsemurhatutkimus Suomessa vuoteen 1985* (2014) ja artikkelia "The Social Engineering of Suicide: Psychiatric Epidemiology and Suicide Research in Finland in the 1960s and 1970s" (2019). Mielenterveyshäiriöiden historiasta puolestaan on

kirjoittanut Petteri Pietikäinen teoksessaan *Hulluuden historia* (2013), joka on toiminut apuna Farisin ja Dunhamin työtä taustoittaessani.

Sosiaalisen disorganisaation teoriaa käytetään runsaasti edelleen etenkin kansainvälisesti kriminologiassa, psykiatriassa ja kaupunki- ja aluetutkimuksessa. Suomessa teoriaa on sovellettu vain vähän, sillä perinteisesti kaupunkiemme koko ei ole soveltunut teorian käyttöön. Tilanne on kuitenkin muuttumassa erityisesti pääkaupunkiseudulla. Yksi viimeaikaista suomalaistutkimusta, jossa sosiaalisen disorganisaation teoriaa on hyödynnetty viitekehyyksenä, edustaa sosiologi Lotta Junnilaisen väitöstutkimus *Lähiökylä. Tutkimus yhteisöllisyydestä ja eriarvoisuudesta* (2019). Junnilaisen tutkimus käsittelee 2010-luvun Suomen eriarvoisuutta. Tutkimuksessa kuvataan yhteisöllisyyden paradoksia: lähiöissä koetaan yhteisöllisyyttä, jota ei tunnusteta tai tunnusteta keskiluokkaiseen ideaaliin pyrkivässä yhteiskunnassa. Näen sosiaalisen disorganisaation teorian historian olevan tällä hetkellä tutkimuskohteenä mielekäs sen laajan kansainvälisen soveltamisen vuoksi, ja lisäksi erityisesti myös Junnilaisen mainitsemasta syystä: kaupunkisosiologinen tutkimusperinne voi tulevaisuudessa tarjota antoisia näkökulmia myös suomalaiseen aluetutkimukseen. Kuten Junnilainen on todennut, kaupunkisosiologinen tutkimusperinne tunnetaan Suomessa toistaiseksi huonosti.³¹

Vaikka sosiaalisen disorganisaation teorian historiasta on kirjoitettu jonkin verran erityisesti Yhdysvalloissa, ei sosiaalisen disorganisaation teoriaa ole oman käsitykseni mukaan tarkasteltu aate- ja tieteen historialliselta kannalta niin, että samalla olisi käsitelty sekä sen soveltamista kriminologiaan että mielenterveyden häiriöiden tutkimukseen. Tämä tutkielma on laaja katsaus teorian varhaiseen historiaan. Teorian historian tuntemus lisää aluetieteellisen tutkimustradition tuntemusta, jolle Suomessa on käyttöä esimerkiksi sosiologian ja erityisesti kriminologian parissa.³²

³¹ Junnilainen 2019, 25.

³² Aluenäkökulma ja sen myötä sosiaalisen disorganisaation teoria ovat yksi kriminologian nousevista näkökulmista. Siitä ja yleisesti aatehistoriallisen tutkimuksen merkityksestä kriminologialle ks. Kivivuori et al. 2018, 39–49, 201–202.

Mainittakoon vielä, että lähes samanaikaisesti oman työni kanssa Oulun yliopiston tieteiden ja aatteiden historian alalla on valmistunut Karoliina Enckellin pro gradu -tutkielma *Pahuuden dramatisoinnista ulkopuolisuuteen: Leimaamisnäkökulma poikkeavuuteen Yhdysvalloissa 1920–1960-luvuilla* (Enckell 2020), jossa hän tarkastelee leimaamisteorian varhaisvaiheita. Teorialla on myös selitetty ennen kaikkea rikolliskäyttäytymistä. Kyseessä on samaan aikaan, yhteiskuntaan ja osin samoihin lähtökohtiin perustuva tutkielma, jossa käsitellään merkittävän yhdysvaltalaisen sosiologisen teorian varhaisvaiheita.

Rakenne

Olen jakanut työni rakenteellisesti kolmeen pääluvun. Pääluvut ovat temaattisia, joskin ensimmäinen pääluku on kronologisessa suhteessa toiseen ja kolmanteen. Ensimmäisessä pääluvussa tarkastelen sitä, missä yhteydessä sosiaalisen disorganisaation käsite syntyi ja mitä sillä kuvattiin. Lisäksi tarkastelen sitä, miten sosiaalinen disorganisaatio liitettiin ekologisen mallin mukaisesti osaksi kaupungin rakennetta. Toisessa pääluvussa tarkastelen sitä, miten sosiaalisen disorganisaation teoria kehittyi selittämään rikollisuutta. Kolmannessa pääluvussa tarkastelen puolestaan sitä, miten teorialla selitettiin itsemurhien ja mielenterveyshäiriöiden esiintymistä. Toinen pääluku eroaa rakenteeltaan ensimmäisestä ja kolmannesta. Tämä johtuu siitä, että ensimmäisessä ja kolmannessa pääluvussa tarkastelen kahta tutkimusta, kun taas toisessa pääluvussa keskityn pääasiassa yhteen tutkimukseen. Ensimmäisessä ja kolmannessa pääluvussa käsitellyt tutkimukset esitellään kronologisessa järjestyksessä omissa alaluvuissaan. Toisessa pääluvussa alaluvut ovat jakautuneet temaattisesti.

1. Sosiaalisen disorganisaation käsitteen synty

Chicago perustettiin 1830-luvulla Michigan-järven länsipuolella. Se kasvoi 1900-luvun alkuun mennessä pienestä kylästä noin 550 neliökilometrin kokoiseksi metropoliksi, jossa asui yli kolme miljoonaa ihmistä. Se oli merkittävä liike- ja teollisuuskaupunki sekä Yhdysvaltain toiseksi suurin kaupunki heti New Yorkin jälkeen.³³ Chicago oli yksi 1900-luvun alun Yhdysvaltain nopeasti kasvaneista suurkaupungeista, joissa ihmismassat pakkautuivat pienille alueille ja teollisuus sekä lukutaitoinen työväenluokka kasvoivat. Uudenlainen kaupunkielämä toi myös uudenlaisia tutkimusongelmia urbaanien sosiaalisten ilmiöiden tutkijoille.³⁴

Chicagon yliopisto oli vuosina 1915–1935 innovatiivisen sosiologian keskus Yhdysvalloissa. Laitoksella tuotettiin runsaasti tutkimusta, joka resonoi urbaanien yhdysvaltalaisten todellisuuden kanssa. Tutkimus keskittyi pääasiassa kaupunkielämän sosiaalisesti marginaaleihin ilmiöihin.³⁵ 1900-luvun alussa kaupungissa kuohui, monista syistä. Esimerkiksi vuoden 1919 rotumellakat Chicagossa liittivät sosiologeja tiukempaan yhtenäiseen rintamaan tarkastelemaan kaupungissa esiintyviä ongelmia.³⁶ Kaupunkisosiologian tavoitteena oli ymmärtää sitä, miten urbaani ympäristö rakentui sosiaalisesti, eli mikä hajotti tai piti yhteisöä kasassa.³⁷

Urbaanielämän tummiin sävyihin keskittynyt kaupunkisosiologia sai kimokkeensa tutkittavista ilmiöistä. Tutkimuskohteet myös määrittelivät käytettävät menetelmät. Tutkimus oli vahvasti narratiivista, kertomuksiin perustuvaa. Räsistyvät talot, siirtotyöläiset, nuorisorikollisuus, rikollisjengit, prostituutio ja juurettomat kulkurit kiinnostivat Chicagon sosiologeja, ja he

³³ Short 1972, 3.

³⁴ Salerno 2007, 1, 22.

³⁵ Salerno 2007, 1.

³⁶ Weaver 2009, 67.

³⁷ Junnilainen 2019, 33.

nostivat nämä niin sanotussa kaupunkilaboratoriossa esillä olleet ilmiöt tutkimuksen kohteiksi. Tarinat inspiroivat tuomaan ilmiöt objektiivisen tarkastelun alle. Marginaalisuus kiinnosti sekä kirjallisuus- että kaupunkisosiologian piirissä, ja puhe seksistä, sukupuolisuudesta ja poikkeavuuksista oli ennennäkemättömän avointa. Sosiologit käyttivät tutkimuksissaan osin samoja tekniikoita kuin toimittajat raporteissaan ja kirjailijat kuvauksissaan. Narratiivinen sosiologia ei ollut ainutlaatuinen piirre Chicagon sosiologien parissa tai Yhdysvalloissa, mutta tämä tutkimuksellinen piirre teki sosiologian laitoksesta kansainvälisesti tunnetun.³⁸

Chicagon sosiologit olivat saaneet vaikutteita työhönsä Euroopasta, erityisesti Saksasta. Chicagon sosiologian laitoksen perustaja ja ensimmäinen johtaja Albion W. Small (1854–1926) oli ollut kiinnostunut muiden muassa kaupunkisosiologi Georg Simmelin ajattelusta ja kääntänyt tämän tekstejä saksasta englanniksi 1890-luvulta lähtien. Chicagosta myös lähetettiin tutkijoita Simmelin oppiin Berliiniin. Chicagon kaupunkisosiologeista esimerkiksi William I. Thomas ja Robert E. Park opiskelivat Berliinissä. Chicagon sosiologit vaikuttivat siihen, että Simmelistä tuli tunnettu hahmo sosiaalitieteilijöiden joukossa. Simmelin tutkimuksia oli tunnettu aiemmin huonosti englanninkielisellä kielialueella, eikä hänellä ollut vakiintunutta akateemista asemaa Saksassakaan, kenties juutalaistaustansa vuoksi.³⁹

1.1. Siirtolaiset tutkimuksen kohteena

William I. Thomas saapui Chicagoon vuonna 1893 sosiologian tohtoriopintoja varten. Ennen tätä maatalousvaltaisesta Tennesseeen osavaltiosta kotoisin ollut Thomas opiskeli ja opetti kirjallisuutta Oberlinin yliopistossa Ohi-

³⁸ Salerno 2007, 1, 22.

³⁹ Noro 2005, 13–14.

ossa. Jo aiemmin saksan kieleen ja saksalaiseen kansanpsykologiaan (*Völkerpsychologie*) tutustunut Thomas opiskeli vuosina 1888–1889 Berliinissä, minkä katsotaan vaikuttaneen hänen ajatuksiinsa. Saksassa opiskelu oli tuona aikana suosittua erityisesti nuorten yhdysvaltalaisopiskelijoiden ja -tutkijoiden parissa, sillä saksalaisen sosiaalitieteen katsottiin olevan paljon yhdysvaltalaisista edellä.⁴⁰

Thomas sai innoitteita tutkimukseensa myös antropologi Franz Boasin työstä. Thomas ja hänen pitkäaikainen työparinsa Florian Znaniecki toivat antropologisia tutkimusmenetelmiä sosiologian piiriin. Puolalaisia siirtolaisia tutkiessaan he käyttivät lähteinä tutkittavien siirtolaisten päiväkirjoja ja kirjeitä. Etnografinen ote tuli yhdysvaltalaiseen ja erityisesti chicagolaiseen sosiologiaan osin Thomasin kautta.⁴¹ Lisäksi Thomasin yhteistyö muiden Chicagon yliopistossa vaikuttaneiden tutkijoiden, kuten psykologi Georg Herbert Meadin (1863–1931) kanssa, vaikutti Thomasin käsityksiin ihmisen käyttäytymisestä. Esimerkiksi Thomasin käsitys ihmisen tilanteiden tulkinnan vaikutuksesta käyttäytymiseen voidaan katsoa tulevan Meadiltä.⁴² Thomasin taipumus sosiaalipsykologiseen ajatteluun näkyy esimerkiksi *The Polish Peasant* -teoksessa, jota käsittelen tässä alaluvussa.

Thomasin kiinnostus siirtolaisuuteen liittyviin ongelmiin syntyi osin Chicagossa toimineen yhteiskunnallisen vaikuttajan ja sosiaalityöntekijä Jane Addamsin (1860–1935) myötä.⁴³ Jane Addams ja hänen ystävänsä Helen Gates Starr perustivat vuonna 1899 settlementiliikkeen⁴⁴ innoittamana erääseen chicagolaislähiöön Hull House -nimeä kantaneen settlementitalon, jossa he

⁴⁰ Salerno 2007, 22–25, 31, 58; Zaretsky 1984, 8–9.

⁴¹ Ibid.

⁴² Salerno 2007, 60.

⁴³ Zaretsky 1984, 8–9.

⁴⁴ Settlementiliikkeen juuret ovat 1880-luvun Lontoossa, jossa slummien asukkaiden oloja pyrittiin parantamaan paikallisen sosiaalityön keinoin. Liikkeen taustalla oli ajatus sosiaalisesta yhdenvertaisuudesta. Liike siirtyi pian myös Yhdysvaltoihin, jossa syntyi useita paikallissetlementtejä. Niiden puitteissa pyrittiin auttamaan kaupunkien köyhiä asukkaita ja siirtolaisia, jotka eivät olleet löytäneet paikkaansa yhteiskunnasta. Ks. lisää esim. Williams & MacLean 2015, luku 2.

auttoivat alueen heikko-osaisimpia asukkaita, jotka useimmiten olivat siirtolaisia, naisia ja lapsia. Progressiivisuuden kauden aikana syntyneen Hull Housen toimintaan osallistui sosiaalisten olojen parantamisesta kiinnostuneita naisia ja miehiä niin akateemisesta maailmasta kuin sen ulkopuolelta.⁴⁵

Nykytutkimuksen mukaan laajamittainen sosiaalityö eri puolilla Yhdysvaltoja edelsi akateemista sosiologiaa. Vaikka eurooppalaisvaikutteet olivat ilmeiset, oli käytännön sosiaalityön ja settlementtien vaikutus merkittävä tieteenalan muotoutumiselle Yhdysvalloissa.⁴⁶ Esimerkiksi Hull Housen kollektiivi ja Chicagon yliopiston sosiologian laitos tekivät vuosisadan vaihteessa runsaasti yhteistyötä. Sosiaalireformistiselle työlle omistautuneen Addamsin johtaman kollektiivin on erityisesti katsottu vaikuttaneen yhdysvaltalaisen kaupunkisosiologian kehittymiseen.⁴⁷ Jane Addamsin vaikutus yliopistolla oli ilmeinen, sillä hän esimerkiksi kirjoitti useita artikkeleita Albion W. Smallin vuonna 1895 perustamaan *American Journal of Sociology* -lehteen, joka oli tärkeä julkaisukanava Chicagon sosiologeille.⁴⁸ Hull Housessa puolestaan järjestettiin tieteellisiä konferensseja ja lisäksi joitakin Chicagon yliopiston sosiologian kursseja. Thomas oli yksi säännöllisistä luennoitsijoista Hull Housessa.⁴⁹

Thomas sai Hull Housesta sekä innoitusta että rahoitusta siirtolaistutkimukseen. Poliitikasta ja naisten äänioikeutta ajaneesta liikkeestä uransa alkuaikoina kiinnostunut Thomas julkaisi vuonna 1907 ensimmäisen teoksensa *Sex and society*, jossa hän käsitteli naisten marginaalista asemaa yhteiskunnassa. Teoksen julkaisua seuraavana vuonna hän auttoi *Helen Culver Fund for Race Psychology*⁵⁰-rahaston perustamisessa, ja hänestä tuli sen puheen-

⁴⁵ Fritz 2005, 48–49.

⁴⁶ Esim. Downes et al. 2016, 49; Williams & MacLean 2015, 6–9.

⁴⁷ Grant et al. 2002, 69–70.

⁴⁸ Grant et al. 70, 86–88.

⁴⁹ Zaretsky 1984, 9.

⁵⁰ Helen Culver oli perijätär, joka omisti kiinteistöjä Chicagossa. Hull House kollektiivin käytössä ollut Hull Mansion oli yksi hänen omistamistaan kiinteistöistä. Jane Addams ja Helen Gates Starr olivat Culverin vuokralaisia. Zaretsky 1984, 9.

johtaja. Thomas sai rahastosta viisikymmentä tuhatta dollaria siirtolaisuuden tutkimukseen. Työläisten keskimääräinen palkka oli tuolloin noin 400–500 dollaria vuodessa, joten summa oli merkittävä.⁵¹

Kun rahallinen tuki oli turvattu, Thomas pystyi keskittymään siirtolaistutkimukseen. Tutkimuksen tarkoituksena oli tarkastella siirtolaisten kotimaissa vallinneiden normien ja sääntöjen vaikutusta siihen, miten he sopeutuivat amerikkalaiseen yhteiskuntaan. Hän aloitti työnsä tutustumalla eri siirtolaisyhteisöihin Chicagon alueella. Vuonna 1912 hän alkoi kerätä puolalaisten talonpoikaistaustaisten siirtolaisten sanomalehtiä ja omaelämäkerrallisia lähteitä. Hän teki myös matkoja Eurooppaan. Hän tapasi siirtolaisten parissa työskennelleen Florian Znanieckin vieraillessaan Puolassa. Thomasia yhdeksäntoista vuotta nuoremasta mutta jo paljon sosiaalifilosofisia julkaisuja kirjoittaneesta Znanieckista tuli Thomasin aisapari, ja heidän puolalaisia siirtolaisia koskevasta tutkimuksestaan, jonka he kokosivat teokseensa *The Polish Peasant in Europe and America*, tuli molempien uran keskeisin työ. Vaikka Thomasin panosta pidetään painavampana kuin Znanieckin, ei puolalaisen merkitystä tutkimukselle voi vähätellä. Hän käänsi puolankieliset lähteet englanniksi, ja vaikutti kaikiin myös tutkimuksen maineikkaaseen metodologiaan.⁵²

Metodologian kehittämistä pidetään Chicagon sosiologisen koulukunnan yhtenä erityisenä panoksena sosiologisen tutkimuksen kehittämiseksi.⁵³ *The Polish Peasant* -teoksen yksi tarkoitus olikin esitellä uusi metodi, jolla voitiin tutkia sosiaalista muutosta ja yksilön subjektiivisten kokemusten sekä objektiivisesti havaittavien olosuhteiden välistä yhteyttä. Tutkimuksen tarkoitus oli myös osoittaa muutos yksilön affektiivisesta eli tunneperäisestä toiminnasta järkipäiseen, rationaaliseen toimintaan osana kulttuurirevoluutiota.⁵⁴

⁵¹ Salerno 2007, 61; Zaretsky 1984, 8–9.

⁵² Zaretsky 1984, 8–9.

⁵³ Weaver 2009, 67; Zaretsky 1984, 1, 3.

⁵⁴ Zaretsky 1984, 1–3, 14.

Tutkimus operoi kolmella eri tasolla. Ensimmäinen niistä oli formaali ja ei-historiallinen, ja sen tarkoitus oli menetelmällinen. Tarkoituksena oli kehittää ”arvon” ja ”asenteen” käsitteitä sosiaalitieteellisen ja sosiaalipsykologisen tutkimuksen tarpeisiin. He painottivat kognitiivisuutta, eli ihmisen tiedollista toimintaa arvojen ja asenteiden omaksumisen taustalla. Tutkimuksen toinen taso oli teoreettinen, ja kattoi sosiaalisen disorganisaation ja uudelleenorganisoidumisen käsitteet. Kolmas taso oli käytännöllinen, ja se käsittelee siirtolaisten, sosiaalityöntekijöiden ja virkamiesten ongelmia 1900-luvun alun Yhdysvalloissa.⁵⁵

Thomasin ja Znanieckin työ on sosiologian klassikko, joka nosti yhdysvaltalaisen sosiaalitieteellisen tutkimuksen asemaa kansainvälisessä tiedemaailmassa. Yhdysvaltalaisessa sosiologiassa *The Polish Peasant in Europe and America* sijoittuu 1800-luvun sosiaaliteorioiden ja 1900-luvun modernin empiirisen sosiaalitieteen väliin. Työ vaikutti oleellisesti jälkimmäisen tradition muodostumiseen. Se ei ollut ensimmäinen Yhdysvalloissa tuotettu tutkimus, joka käsittelee perinteisen ja modernin yhteiskunnan välistä dikotomiaa, mutta aiemmat työt olivat olleet siihen verrattuna suppeampia. Thomas ja Znaniecki yhdistivät empiirisen kenttätutkimuksen, kirjallisuuden ja eurooppalaisen sosiaalitieteen vaikutukset. Työllään he pyrkivät myös erottamaan sosiologiaa metodologisesti muista tieteenaloista, kuten psykologiasta, etnologiasta ja taloustieteestä. *The Polish Peasant* on sittemmin tullut erityisesti tunnetuksi siinä esiintyvistä sosiaalisen disorganisaation käsitteistä, vaikka se alun perin ollut Thomasille ja Znanieckille ensisijaisen tärkeä.⁵⁶ Käsitteet sosiaalisesta disorganisaatiosta levisi erityisesti Chicagon sosiologisen koulukunnan sisällä, ja siitä tuli suosittu tutkimuskohde seuraavina vuosikymmeninä. Seuraavaksi tarkastelen tutkimuksessa esiintyvää sosiaalisen disorganisaation käsitettä Thomasin ja Znanieckin muotoilemana.

⁵⁵ Zaretsky 1984, 13–14.

⁵⁶ Zaretsky 1984, 2-4.

1.1.1. Perheyhteisön luonne ja sosiaalinen kontrolli

Ymmärtääkseen Thomasin ja Znaniieckin käsitystä sosiaalisesta disorganisaatiosta on tarkasteltava ensin heidän käsitystään perinteisestä, toimivasta sosiaalisesta organisaatiosta. Heidän mukaansa sosiaalinen disorganisaatio kytkeytyi muutoksiin sosiaalisessa elämässä ja vakiintuneissa sosiaalisissa verkostoissa, jotka koostuivat perheyhteisöistä. Se tarkoitti siis toimivan sosiaalisen organisaation hajaannusta. Merkittävät muutokset johtivat perinteisten perheyhteisöjen hajoamiseen ja perhesuhteiden uudelleen muotoutumiseen. Seuraavaksi erittelen Thomasin ja Znaniieckin käsitystä puolalaisesta perinteisestä perheyhteisöstä ja sen toiminnasta.

Thomas ja Znaniiecki pitivät puolalaisia talonpoikaisyhteisöjä esimerkkinä ennen kaupungistumista ja lisääntyntä liikkuvuutta vallinneesta kulttuurisesta tilasta, jossa yksilön paikka yhteisössä määräytyi perhe- ja sukulaissuhteiden perusteella. Talonpoikaisyhteisöt rakentuivat sekä ydin- että laajentumaperheistä. Ydinperhe oli avioliiton perusteella yhdistetty ryhmä, johon kuuluivat aviopari ja näiden lapset. Laajentumaperhe puolestaan oli sosiaalinen ryhmä, johon laskettiin kuuluvaksi kaikki verisukulaiset ja avioliiton perusteella sukuun tulleet aina neljänteen polveen saakka. Thomas ja Znaniiecki kuvasivat laajentumaperhettä ydinten kokonaisuudeksi, joka muodostui yhden avioparin ja heidän jälkeläistensä ympärille. Jokainen ydinperhe muodosti suhteen muihin ydinperheisiin. Sekä ydinperheet että näiden väliset hierarkkiset suhteet olivat dynaamisia kokonaisuuksia, jotka muuttuivat uusien avioliittojen ja kuolemien myötä. Kun uusi avioliitto solmittiin, syntyi uusi ydin, ja aviopuolisoiden, erityisesti vaimon, osallisuus aiempiin ydinperheisiin väheni.⁵⁷

Avioliitto oli perhejärjestelmän keskeisin osa, jota kontrolloivat molempien aviopuolisoiden suvut. Yksilöihin ja avioparien muodostumiseen ja elämään

⁵⁷ Thomas & Znaniiecki 1984, 65–67.

vaikutti siis vahva sosiaalinen kontrolli. Avioliitot olivat useimmiten perheiden kesken järjestettyjä liittoja. Kummankin aviopuolison perheen ja heidän oman perheensä sosiaalisen aseman kunnioittaminen oli tärkeää. Aviopuolisoiden tuli käyttäytyä niin, etteivät he toiminnallaan alentaneet kummankaan perheen tai omaa sosiaalista asemaansa yhteisössä. Tämä tarkoitti muun muassa sitä, että vaimon tuli osoittaa miestä kohtaan kuuliaisuutta ja uskollisuutta sekä huolehtia tämän tarpeista ja terveydestä. Miehen puolestaan tuli kohdella vaimoa hyvin, pysyä uskollisena ja huolehtia, ettei vaimon tarvinnut tehdä palkkatyötä.⁵⁸

Myös lasten ja vanhempien välinen hierarkkinen suhde määrittyi puolalaisissa talonpoikaisyhteisöissä perinteisen perhejärjestelmän mukaisesti. Vanhempien odotettiin kasvattavan lapsiaan perinteiseen yhteisölliseen elämään, ja heillä oli vahva oikeus kontrolloida jälkikasvunsa käyttäytymistä. Vanhemmat kontrolloivat myös esimerkiksi jälkeläistensä taloutta ja avioelämää. Perheen taloudesta ja hallinnasta huolehti tyypillisesti perheen isä. Perheen taloudellisesti merkittävin kokonaisuus, maatila, oli kuitenkin luovutettava sukupolvenvaihdoksen myötä nuoremmalle polvelle, useimmiten vanhimmalle pojalle viimeistään siinä vaiheessa, kun nuoremmen polven kyvykyys ja pystyvyys ylitti vanhemman sukupolven. Eläkkeelle jääminen oli siis myös yksi osa perheyhteisöihin perustuneiden sosiaalisten organisaatioiden jatkuvuutta.⁵⁹

Thomas ja Znaniiecki erittelivät ydinperheen ja laajentumaperheen välisiä siteitä ja rajoja. Heidän tulkintansa mukaan tapakulttuuri, rakenteet ja odotukset, kuten vanhempien velvollisuus ohjata jälkikasvunsa elämää ja jälkikasvun velvollisuus jatkaa perheen elinkeinoa ja muodostaa uusia ydinperheitä, ylläpitivät jatkuvuutta traditionaalisissa agraariyhteiskunnissa. Yksilön rooli perinteisessä perheyhteisössä oli selvä ja ennalta määritelty. Mahdollisuus elää tästä poikkeavaa elämää oli vähäinen.

⁵⁸ Thomas & Znaniiecki 1984, 68, 70.

⁵⁹ Thomas & Znaniiecki 1984, 69.

Perhe sen laajassa ja suppeassa merkityksessä oli puolalaisissa talonpoikaisyhteisöissä tärkeä sosiaalinen yksikkö. Yksilön käyttäytymisen ja valintojen perusteella arvioitiin koko perheryhmää. Yksilön ei ollut mahdollista nousta tai aleta sosiaalisessa hierarkiassa sen vaikuttamatta koko perheen asemaan ja päinvastoin. Yksilö oli aina sidottu perhetaustaansa. Kun perheet asuttivat samaa seutua useiden sukupolvien ajan, jokainen tähän ketjuun kuulunut muistettiin, ja täten myös uusiin yksilöihin liitettiin perheeseen yhdistettyjä attribuutteja huolimatta hänen yksilöllisistä ominaisuuksistaan tai teostaan.⁶⁰

Keskeinen oletus oli, että jokainen yksilö oli solidaarinen omalle laajalle perheyhteisölleen. Pitkälle vietyinä tämän ajatuksen mukaan ideaalina oli, ettei perheeseen kuuluvilla yksilöillä ollut lainkaan ystäviä oman perheorganisaationsa ulkopuolella, vaan ystävät löytyivät perheorganisaation sisältä. Joissain yhteisöissä sana ”ystävä” oli varattu sukulaisille. Ajatuksena oli, ettei henkilökohtainen ystävyysuhde oman laajan perheyhteisön ulkopuolella ollut yksilölle välttämätön. Perheen ulkopuolisten henkilöiden kanssa solmitut ystävyysuhteet nähtiin jopa merkkeinä perheen hajoamisesta.⁶¹

Thomasin ja Znaniieckin mukaan keskeisin yhteisöä koossa pitävä tekijä oli sosiaalinen kontrolli. Sosiaalinen kontrolli varmisti perinteisen elämäntavan jatkumisen. Toimivassa perinteisessä yhteisössä sosiaalista kontrollia harjoittivat niin perheyhteisöt kuin sen ulkopuoliset instituutiot, kuten kirkko. Seurakunnan merkitys oli puolalaisissa talonpoikaisyhteisöissä keskeinen, ja sen toimintaan osallistuminen oli tärkeää kristillisiin arvoihin perustuvan elämän jatkuvuuden turvaamiseksi. Sen puoleen käännyttiin erityisesti tilanteissa, jossa perheyhteisöjä kohtasi sosiaalisen kontrollin puute ja hajaannus. Kirkon ja seurakunnan harjoittama kontrolli korostui erityisesti silloin, kun perheyhteisö ei kyennyt itse palauttamaan heikentyntä kontrollia ja

⁶⁰ Thomas & Znaniiecki 1984, 73.

⁶¹ Ibid.

sen myötä perinteistä järjestystä.⁶² Yhdessä eri instituutiot muodostivat sosiaalisen rakennelman, jonka puitteissa yhteisöt ja yksilöt noudattivat ja ylläpitivät yhtenäistä kulttuuria ja normijärjestelmää.

Thomasin ja Znaniieckin kuvailema perinteinen perheinstituutio ja sen vaikutukset sosiaalisen elämän rakentumiselle oli tyypillinen esimerkki esiteollisen yhteisön toiminnasta ja rakenteista. Perhe vaikutti oleellisesti yksilön sosialisointiin.⁶³ Thomasin ja Znaniieckin mukaan tällainen perhejärjestelmä saattoikin esiintyä perinteisessä muodossaan ainoastaan maatalousyhteisöissä, jotka olivat pysyneet samassa paikassa vähintään neljän tai viiden sukupolven ajan. Edellytyksenä oli myös sosiaalisen luokan, uskonnon, kansallisuuden tai ammatin muuttumattomuus. Muutokset näissä aiheuttivat väijäämättä hajaannusta yhteisössä. Ydinperheen tai yksilön siirtyminen uuteen yhteisöön johti vanhojen perhesiteiden heikkenemiseen tai jopa rikoutumiseen.⁶⁴

1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa tapahtui runsaasti yhteiskunnallisia ja sosiaalisia muutoksia, jotka horjuttivat perinteisen maatalousyhteiskunnan rakenteita ja täten myös sen perusyksikköjä, perheyhteisöjä. Keskeinen muutos oli yhteiskunnan teollistuminen, joka vaikutti eri ammattikuntien kysynnän muutokseen. Teollistuminen veti työläisiä maaseudulta kaupunkeihin. Myös puolalaisten proletarisoituminen vaikutti siihen, että useiden perheiden lapset lähtivät maatiloilta muualle palvelukseen tai ostivat maata omien tilojensa ulkopuolelta. Lisäksi luokkajärjestelmä muuttui nopeasti, minkä vaikutuksesta maatalousyhteiskunnan jäseniä nousi uuteen keskiluokkaan tai alempaan keskiluokkaan yhden sukupolven aikana. Tämä edisti laajentumaperheiden hajaantumista. Maan sisäisen muuttoliikkeen lisäksi miljoonat puolalaiset lähtivät siirtolaisina ulkomaille, pääasiassa Yhdysvaltoihin ja Saksaan, mikä edelleen lisäsi perheiden hajaannusta.⁶⁵

⁶² Thomas & Znaniiecki 1984, 193.

⁶³ Wrigley 1977, 72.

⁶⁴ Thomas & Znaniiecki 1984, 74.

⁶⁵ Ibid.

1.1.2. Disorganisaatio ja uudelleenorganisointuminen kaupungissa

Thomasin ja Znanieckin mukaan sosiaalinen disorganisaatio lyhyesti määriteltynä merkitsi vallitsevien sosiaalisten sääntöjen vaikutuksen vähenemistä suhteessa yksilön käyttäytymiseen: ” – [social disorganization is] a decrease of the influence of existing social rules of behavior upon individual members of the group.”⁶⁶ Sosiaalisten sääntöjen vaikutuksen väheneminen ilmeni eri tasoilla: se saattoi olla yksilön tekemä rikkomus yleistä normia tai sääntöä vastaan tai perheyhteisön tai laajemman instituution, kuten kirkon yhtenäisyyden heikentyminen.⁶⁷

Sosiaalisen disorganisaation tilan ilmetessä ryhmällä oli kaksi vaihtoehtoa: vanhaan järjestykseen palaaminen tai totaalinen kaaos. Kun sosiaalisen disorganisaation tila vallitsi, osa sen jäsenistä pyrki tiukentamaan sosiaalista kontrollia ja palaamaan vanhaan järjestykseen. Useimmiten siihen palaaminen hajaannuksen jälkeen ei kuitenkaan ollut vaihtoehto, vaan muodostui uudenlaista sosiaalista järjestäytymistä. Tällöin tapahtui siis niin sanottu uudelleenorganisointuminen, ja disorganisaation tila väistyi. Tämä prosessi oli Thomasin ja Znanieckin mukaan osa sosiaalista evoluutiota. Laajasti tarkastellen sosiaalinen disorganisaatio ei ollut sosiaalinen syytekijä vaan sosiaalinen oire, joka ilmensi käynnissä olevaa muutosta.⁶⁸

Historioitsija Eli Zaretskyn mukaan sosiaalinen disorganisaatio merkitsi Thomasille ja Znanieckille ennen kaikkea ydinperheiden välisten siteiden heikentymistä. Taustalla oli käsitys siitä, että perinteisessä maatalousyhteiskunnassa sosiaalinen järjestelmä oli perustunut ydinperheiden väliselle solidarisuudelle ja sosiaaliselle kontrollille, mikä oli pitänyt laajentumaperheitä ja siten perhesiteisiin perustuneita yhteisöjä koossa.⁶⁹ Tulkintani mukaillee Zaretskyn näkemystä. Sosiaalisen disorganisaation tila oli Thomasin ja

⁶⁶ Thomas & Znaniecki 1984, 191.

⁶⁷ Ibid.

⁶⁸ Thomas & Znaniecki 1984, 192.

⁶⁹ Zaretsky 1984, 14.

Znaniieckin mukaan osa prosessia, jossa sosiaalisen elämän rakenteet muuttuivat yhteiskunnallisten ja kulttuuristen muutosten myötä. Perinteisten yhteisöjen harjoittama sosiaalinen kontrolli väheni, ja sosiaaliset suhteet ja rakenteet muotoutuivat uudelleen. Sosiaalisen disorganisaation tilaa he pitivät hetkellisenä.

Perheiden hajaannus aiheutui Thomasin ja Znaniieckin mukaan niin sisäisten kuin ulkoisten tekijöiden vaikutuksesta. Thomasin ja Znaniieckin mukaan esimerkiksi naisten käyttäytyminen oli keskeinen sisäinen tekijä perheen yhtenäisyyden kannalta. Heidän mukaansa miehillä oli naisia vahvempi ryhmätunne, kun taas naiset keskittyivät perheen yksilöihin ja yksilöiden tarpeisiin. Thomasin ja Znaniieckin mukaan naisten taipumus edistää pienten ryhmien syntymistä ja perheenjäsenten yksilöllistymistä lisäsi hajaannusta perheiden sisällä. Heidän mukaansa naiset pyrkivät ylläpitämään vain niitä suhteita, joihin liittyi henkilökohtainen kiintymys. Tämä aiheutti laajentumaperheiden yhteisten käytänteiden vähenemistä ja täten hajaannusta. Tutkijat arvelivat myös, että naiset sopeutuivat huonosti moderniin teollisuusyhteiskuntaan, mikä aiheutti taloudellista epävarmuutta. Tämä vahvisti naisten taipumusta sulkea ydinperhe muilta sosiaalisilta suhteilta.⁷⁰

Käsitys naisten roolista sosiaalista hajaannusta edistävinä toimijoina on mielenkiintoinen, sillä Thomasin ja Znaniieckin käsitys sosiaalisen disorganisaation syistä ei nähtävästi siis ole ainoastaan ulkoisten tekijöiden, kuten kaupungistumisen ja siirtolaisuuden aiheuttamaa, vaan myös perheiden sisällä oli heidän mukaansa hajaannusta edistäviä tekijöitä, kuten naisten käyttäytyminen. Toisaalta naisten vaikutus hajaannuksen edistäjinä modernissa yhteiskunnassa vaikutti heidän mukaansa olevan korostunut. He eivät analyysissaan kuitenkaan huomioineet sellaisia tekijöitä, kuten naisten mahdollisuutta vaikuttaa itseään koskeviin asioihin, mitä olisi voinut odottaa esimerkiksi Thomasin taustan perusteella, sillä hänhän oli toiminut naisasialiikkeen parissa.

⁷⁰ Thomas & Znaniiecki 1984, 73–76.

Keskeisin tekijä laajentumaperheiden hajaannuksen taustalla oli kuitenkin useimmiten siirtolaisuus. Siirtolaisuuden jälkeen edessä oli lähteneen tai lähteneiden sopeutuminen uuteen ympäristöön. Thomas ja Znaniecki erittelivät kolme mahdollista lopputulemaa siirtolaisten sopeutumisprosessissa: vanhaan palaaminen, osittainen sopeutuminen ja laajentumaperheestä irtautuminen tai menestyksekkäs sopeutuminen. Ensimmäisessä tapauksessa sopeutuminen oli hankala tai epäonnistui. Tällöin ydinperhe tai yksilö pysyivät uudessa maassa eristäytyneinä ja he saattoivat palata vanhaan ympäristöönsä. Tällaisten perheiden ja henkilöiden keskuudessa arvostus perheen perinteistä sisäistä solidaarisuutta kohtaan vahvistui. Epäonnistunut sopeutuminen saattoi kuitenkin myös johtaa yksilön disorganisoitumiseen eli jonkinlaiseen moraalittomuuden tilaan, joka puolestaan saattoi johtaa muihin ongelmiin.⁷¹

Toisessa tapauksessa sopeutumisprosessi oli helppo, mutta rajallinen. Tällöin ydinperhe tai yksilö kaipasi edelleen vanhaa elämää, mutta onnistui järjestämään elämän uudessa ympäristössä siedettäväksi. Kaipuu kanavoitui ainoastaan omaan ydinperheeseen. Kaukana laajentumaperheestä elävä ydinperhe tai ydinperheestä kaukana elävä yksilö oli perinteisen tapakulttuurin ulottumattomissa. Tämän seurauksena vanhan perheyhteisön keskuudessa vallitsevien arvojen ja normien vaikutus yksilöön tai ydinperheeseen väheni. Keskeisin sosiaalinen yksikkö oli ydinperhe. Kaupungeissa uudelleenorganisoidut ja kooltaan pienentyneet perheet olivat taloudellisesti riippumattomia laajentumaperheestä toisin kuin maalaisyhteisössä, mikä teki perheistä aiempaa itsenäisempiä ja suljettumia yksiköitä.⁷²

Kolmas mahdollinen lopputulema sopeutumisprosessissa oli suhteellisen helppo ja menestyksekkäs sopeutuminen. Menestyksekkään sopeutumisen seurauksena uusi, useimmiten yksin liikkunut nuori mies- tai naispuolinen siirtolainen saavutti taloudellisen vakavaraisuuden ja sai sosiaalista vaikutusvaltaa uudessa kaupunkiympäristössä. Thomasin ja Znanieckin mukaan

⁷¹ Thomas & Znaniecki 1984, 75–76.

⁷² Ibid.

tällainen sopeutuminen oli erityinen yksilöllistymisen muoto, jota tavattiin erityisesti nuorten siirtolaisten ja kausisiirtolaisten parissa. Ilmiö oli havaittavissa erityisesti Yhdysvaltoihin ja Saksaan lähteneiden siirtolaisten parissa.⁷³

Yhdysvalloissa ja Saksassa palkat olivat suuremmat kuin Puolassa, mikä auttoi tekemään siirtolaisista taloudellisesti omavaraisia ja perheistään riippumattomia. Taloudellinen itsenäisyys lisäsi Thomasin ja Znanieckin mukaan siirtolaisten rationaalisuutta. Rationaalisuus puolestaan auttoi luomaan uudenlaisia, kaupunkiympäristölle tyypillisiä sosiaalisia verkostoja. Sosiaalinen uudelleenjärjestäytyminen siis alkoi taloudellisista tekijöistä ja ilmeni niissä. Sosiaalisten asenteiden muutos ja rationaalisuuden kehitys puolestaan paransivat Thomasin ja Znanieckin mukaan taloudellisia oloja edistämällä maatalouden kehitystä, koulutuksen parantumista, lukutaidon lisääntymistä ja yhteistyön muotojen kehittymistä.⁷⁴

Rationaalisuus merkitsee järkeen perustuvaa ajattelua ja toimintaa. Rationaalisen yksilön uskomukset, halut ja käyttäytyminen ovat johdonmukaisessa suhteessa toisiinsa.⁷⁵ Thomasin ja Znanieckin ajattelussa taloudellisen tilanteen parantuminen ja uusien, perheen ulkopuolisten sosiaalisten suhteiden muodostuminen kaupunkiympäristössä johti lisääntyneeseen rationaalisuuteen. Rationaalisuus Thomasin ja Znanieckin ajattelussa tulee käsitykseni mukaan ymmärtää suhteessa amerikkalaiseen elämään ja sen arvoihin ja asenteisiin. Esimerkiksi taloudellinen itsenäisyys ja johdonmukainen toiminta sen saavuttamiseksi katsottiin tavoiteltavaksi toiminnaksi. Liberaalin käsityksen kansalaisten yksilönvapaudesta ja yhdenvertaisista mahdollisuuksista tavoitella haluamaansa elämäntapaa voi katsoa vaikuttaneen tässä taustalla.⁷⁶

⁷³ Thomas & Znaniecki 1984, 76–78, 95–97.

⁷⁴ Ibid.

⁷⁵ Tieteen termipankki: rationaalisuus. Elektr. dokumentti.

⁷⁶ Esim. Cullen & Wilcox 2010, xxxiiv–xxxiv; Helo 2017, 68–71, 82.

Uudenlaisessa, kaupunkielämän muovaamassa sosiaalisessa ympäristössä menestyksekkäästi sopeutuneen siirtolaisen oli mahdollista tyydyttää sosiaaliset tarpeensa ystävien kesken. Kaupungista oli löydettävissä esimerkiksi ammattiin tai siirtolaistaustaan perustuvia ryhmiä, joissa yksilö saattoi jakaa kokemuksiaan vertaistensa kanssa. Perinteisessä maalaisyhteisössä vastaava ei tyypillisesti onnistunut, sillä yhteisöt olivat vahvan hierarkkisia. Uudet sosiaaliset suhteet saattoivat vähentää siirtolaisten sidettä ja kaipuuta perinteiseen perhe-elämään. Tämän lisäksi heidän asemansa perheyhteisöissä muuttui. Taloudellisesti ja sosiaalisesti kotimaahan jääneestä perheestään riippumattomat siirtolaiset omaksuivat ajan myötä kaupunkielämälle tyypillisen, yksilöllisyyttä korostavan roolin.⁷⁷

Yksi Thomasin ja Znanieckin työn tavoitteista oli osoittaa muutos tunneperäisestä toiminnasta kohti rationaalista toimintaa osana kulttuurirevoluutiota. Tämä muutos heidän ajattelussaan vaikutti tapahtuvan osana siirtymistä laajentumaperheyhteisöistä ydinperheiksi tai perheestä yksilölliseksi toimijaksi, maaseudulta kaupunkiin, jolloin taloudellinen itsenäisyys ja uudenlaiset sosiaaliset ryhmät ja erilaiset normit korostuivat.

Puolalassiirtolaiset, joita Thomas ja Znaniecki tutkivat, olivat lähtöisin pääasiassa Venäjän hallitsemalta Kongressi-Puolan⁷⁸ alueelta, jossa esiintyi kapinoita ja levottomuuksia. Tältä alueelta siirtolaisiksi lähti tyypillisesti yksittäisiä henkilöitä, kun taas muualta Puolasta lähti kokonaisia perheitä. Kuten Zaretsky huomauttaa, tämä seikka on oletettavasti vaikuttanut Thomasin ja Znanieckin havaintoihin. Käsite esimerkiksi menestyksekkäästä sopeutumisesta onkin sidoksissa yksin liikkuneisiin siirtolaisiin. Zaretsky huomauttaa myös, etteivät Thomas ja Znaniecki ottaneet juuri kantaa yhteiskunnallisiin

⁷⁷ Thomas & Znaniecki 1984, 76–78.

⁷⁸ Kongressi-Puola oli Venäjän keisarikunnan autonominen alue vuosina 1815–1914. Alue liitettiin Venäjän yhteyteen Wienin kongressissa 1815. Muut puolalaisalueet kuuluivat Itävalle ja Preussille. Kongressi-Puolassa esiintyi liikehdintää Venäjää vastaan erityisesti 1800-luvun lopulla nationalismin nousun ja Venäjän sortotoimien myötä. Vuoden 1864 maauudistus Venäjällä teki maaseudusta hajanaisen, ja moni siirtyi kaupunkiin tehdastyöhön. Teollisuus oli myös vetovoimatekijä. Puutteet niin maaseudulla kuin esimerkiksi koulutusjärjestelmässä saivat useat lähtemään ulkomaille, kuten Saksaan ja Yhdysvaltoihin 1800–1900-lukujen taitteessa. Lukowski & Zawadski 2002, 117–124, 155–156, 160–162.

tekijöihin, jotka saattoivat olla siirtolaisten liikkeiden syynä. Zaretsky katsoo myös sen vaikuttaneen tulkintoihin.⁷⁹

Thomasin ja Znanieckin tutkimus keskittyi ensisijaisesti siihen, mitä sosiaalisissa verkostoissa sosiaalisen muutoksen aikana tapahtui. Tähän tarkasteluun heidän käyttämänsä pääasiallinen lähdeaineisto, kirjeenvaihto, on myös soveltunut. Yhteiskunnallisia oloja he käsittelevät pintapuolisesti. He eivät analysoineet suuremmin syitä siirtolaisten liikkeiden taustalla, vaan heidän tarkastelussaan oli sosiaalipsykologinen ote, ja analyysissa korostuu tutkimuksen tavoite: uuden, sosiaalisen muutoksen tarkasteluun soveltuvan metodin esittelemine. Heidän havaintonsa korostivat perinteisten arvojen ja asenteiden siirtyvän sukupolvelta toiselle perheiden tiiviin yhteisöllisyyden ja sosiaalisen kontrollin myötä. Ennen perheyhteisön hajaannusta yksilö edusti ennen kaikkea perhettä, ei itseään yksilönä.

Zaretskyn mukaan Thomasin ja Znanieckin käsitys sosiaalisesta disorganisaatiosta oli neutraali, ei itsessään hyvä tai paha.⁸⁰ Yhdyn Zaretskyn näkemykseen. Sosiaalinen disorganisaatio Thomasin ja Znanieckin mukaan oli niin ikään normaali osa sosiaalisen elämän muutosprosessia, joka liittyi laajempiin muutoksiin yhteiskunnan ja yhteisöjen arvoissa ja yksilöiden niihin liittämissä asenteissa. Sosiaalisen disorganisaation käsite syntyi kuvaamaan vaihetta, jossa perinteinen, maatalousyhteiskunnissa vallinnut perheyhteisöihin perustunut sosiaalinen järjestelmä purkautui muiden muassa teollistumisen, kaupungistumisen ja siirtolaisuuden myötä. Muutospainetta ja hajaannusta esiintyi sekä perheiden välisissä että sisäisissä suhteissa, ja perheiden ulkopuolisten ihmissuhteiden solmiminen korostui. Hajaannuksen vaihetta seurasi uudelleenjärjestäytymisen vaihe, jonka seurauksena yksilöt sopeutuivat uudenlaiseen sosiaaliseen ympäristöön joko menestyksekkäästi tai huonosti. Epäonnistuneen sopeutumisen seurauksena syntyi erilaisia so-

⁷⁹ Zaretsky 1982, 6–7, 20.

⁸⁰ Zaretsky 1984, 4.

siaalisia ongelmia. Seuraavaksi käsittelemäni sosiologit pyrkivät omissa tutkimuksissaan löytämään näiden ongelmien syitä hyödyntämällä sosiaalisen disorganisaation käsitettä.

1.2. Ihmiskologinen lähestymistapa kaupunkitutkimukseen

Siinä missä Thomas ja Znaniecki käsittivät sosiaalisen disorganisaation ilmentävän hetkellistä prosessia, joka liittyi laajempaan sosiaaliseen muutokseen, tutkijat Robert E. Park ja Ernest W. Burgess kytkivät sen osaksi kaupungin sosiaalista rakennetta. Parkille ja Burgessille sosiaalinen disorganisaatio ilmiönä oli luonnollinen osa monimuotoista ja alati muuttuvaa kaupunkiympäristöä.⁸¹ Teoksessaan *The City* (1925) Park ja Burgess kehittivät teoriaa ihmisryhmien ja kaupunkiympäristön välisen vuorovaikutuksen säännönmukaisuuksien tutkimiseksi. Heitä pidetään keskeisinä vaikuttajina ihmiskologisen lähestymistavan tuomisessa kaupunkitutkimukseen ja yhdysvaltalaiseen sosiologiaan. Ekologisesta ajattelusta tulikin Chicagon sosiologiselle koulukunnalle keskeinen viitekehys, jonka puitteissa muutoksia ja ilmiöitä tulkittiin. Kaupunki luonnollisena organismina kuitenkin merkitsi vertauskuvaa. Terminologia lainattiin ekologiasta, mutta sen merkitys ei ollut täysin sama kuin luonnontieteissä.⁸²

Park ja Burgess jatkoivat empiiristen tutkimusmenetelmien käyttöä, minkä Thomas ja Znaniecki olivat jo onnistuneesti aloittaneet. Park ja Burgess vaikiinnuttivat käsitystä kaupungista sosiaalisena laboratoriona, jonka kaduilla, asuntoloissa ja tanssihalleissa tutkimuskohteet olivat suoraan havainnoitavissa.⁸³ Erityisesti Park painotti tutkimuksessa sekä pragmaattista että sak-salassosiologiasta peräisin ollutta formalistista näkemystä, jonka mukaisesti sosiologian tuli ymmärtää rakenteita, joista sosiaalinen maailma koostui. So-

⁸¹ Pittenger 2012, 87–88.

⁸² Lindner 2006, 67–72.

⁸³ Pittenger 2012, 87–88.

siaalisen maailman katsottiin koostuvan ihmisten käsityksistä ja niihin perustuvasta käyttäytymisestä. Sosiologian tuli näin ollen keskittyä siihen, miten ihmiset reagoivat totuuksina pidettyihin käsityksiin, ja miten se muokkasi sosiaalisia rakenteita. Rakenteiden ymmärtämisen ja prosessien selittämisen kannalta keskeistä oli, että tutkijat pyrkivät olemaan osa ympäristöä.⁸⁴

Robert E. Park oli kotoisin Yhdysvaltain keskilänneestä, Pennsylvaniasta. Chicagon yliopiston sosiologian laitoksella hän aloitti vuonna 1914 työskennellyään vuosia journalistina ja opettajana. Chicagon yliopistolle hän saapui osin W. I. Thomasin vaikutuksesta, sillä tämä oli suositellut entuudestaan tuntemaansa Parkia silloiselle sosiologian laitoksen johtajalle Albion W. Smallille. Juuri Parkin ja Thomasin yhteistyön katsotaan vaikuttaneen merkittävästi Chicagon sosiologisen koulukunnan syntyyn. He veivät yhdysvaltalaista sosiologiaa kauemmas Albion Smallin edustamasta kirkon ja kristillisyyden vaikutuksesta, ja vahvistivat etnografisten tutkimusmenetelmien asemaa sosiologisessa tutkimuksessa. Ernest W. Burgess puolestaan oli alun perin Parkin ja Thomasin alaisuudessa työnsä aloittanut sosiologian opiskelija, joka kehitti sittemmin Parkin rinnalla ihmisekologista lähestymistapaa kaupunkitutkimukseen. Burgess tuli tunnetuksi erityisesti luomastaan vyöhykemallista, josta tuli sittemmin olennainen osa sosiaalisen disorganisaation teoriaa.⁸⁵

Kuten Thomas, myös Robert Park oli viettänyt aikaa Berliinissä ja vaikuttanut siellä häntä opettaneen Georg Simmelin työstä. Kenties journalistitaustansa vuoksi Park kiinnostui siellä tavasta, jolla saksalaiset kaupunkisosiologit käyttivät sanomalehtiä ja populaarikulttuuria tutkimuksessa. Esimerkiksi journalisti ja tutkija Hans Ostwaldin vuosina 1904–1908 toimittama, 51:stä niteestä koostuva *Großstadt-Dokumente* tallensi 1800-1900-lukujen taitteen Berliinin populaarikulttuuria ja katuelämää eri näkökulmista. Tutkimukset oli tehty havainnoimalla kaupunkielämää paikan päällä. Julkaisusarjaan ja Ber-

⁸⁴ Downes et al. 2016, 52–53.

⁸⁵ Short 1971, xiv-xv; Salerno 2007, 23.

liinin kaupunkiin tutustuminen kenties lisäsivät Parkin jo aiemmin journalistina osoittamaa kiinnostusta yhteiskunnan marginaaliin jäävien ihmisten ja ilmiöiden tutkimiseen. Siirtolaiset, musta väestö, köyhät ja kaupungin alamaailma olivat tutkimuksen keskiössä. Historiantutkija Peter Fritzschin mukaan saksalaistutkimukset myös tarkastelivat kaupunkia ekologisenä systeeminä, ja Park toi näkemyksen yhdysvaltalaiseen sosiologiaan. *Großstadt-Dokumente*-kokoelma ei vaikuttanut merkittävästi saksalaistutkimukseen, mutta Parkin myötä sen välittämät ajatukset ja menetelmät tulivat osaksi Chicagon sosiologisen koulukunnan tutkimuksia.⁸⁶

Ennen *The City* -teostaan Park ja Burgess olivat julkaisseet yhdessä vuonna 1921 sittemmin klassikon asemaan nousseen laajan teoksen *Introduction to the Science of Sociology*, jossa he muotoilivat sosiologian ääriviivoja uudelleen. Teoksessaan he määrittelivät sosiaalisen disorganisaation osaksi sosiaalisissa yhteisöissä tapahtuvia muutoksia. Heidän mukaansa havaittu disorganisaation tila yhteisössä ennusti tulevaa muutosta, joka johti sosiaalisen verkoston uudelleenjärjestäytymiseen. Muutos ja toisaalta edistys eivät olleet mahdollisia ilman jonkinasteista disorganisaatiota. Varhaisia merkkejä sosiaalisen disorganisaation tilasta olivat lisääntynyt liikkuvuus ja levottomuus, pidemmälle edetessään taas rikollisuus ja sairauksien runsas esiintyvyys.⁸⁷ Tämä käsitys sosiaalisesta disorganisaatiosta säilyy myös *The City* -teoksessa. Heidän käsityksensä on yhtenevä Thomasin ja Znanieckin käsityksen kanssa siinä, että sosiaalinen disorganisaatio on sosiaaliseen muutokseen liittyvä normaali prosessi, joka tosin voi pitkittyä ja muuttua haitalliseksi, ellei se johda onnistuneeseen uudelleenorganisointumiseen.

⁸⁶ Salerno 2007, 23–24; Fritzsche 1994, 396–397; Jazbinsek et al. 2001, 3–4.

⁸⁷ Park & Burgess 1921, 55.

1.2.1. Kaupungin ekologinen kasvuprosessi

Robert Parkille kaupunki oli luonnollisen, ihmisten tuottaman prosessin lopputulema sekä mielentila ja omalaistensa traditioiden ilmentymä. Kaupunki ei siis merkinnyt Parkille ainoastaan materiaalista rakennelmaa, vaikka sen fyysisillä ominaispiirteillä oli toki oma merkityksensä. Kaupungeissa ihmisten liikkuvuutta ja asumisen keskittymistä edistäneet keksinnöt, kuten raitiovaunut ja puhelimet, sanomalehdet ja mainokset sekä rautateollisuus ja hissit, muovasivat kaupungin rakennetta. Keksinnöt olivat Parkin mukaan ikään kuin työvälineitä, joista tuli hyödyllisiä käytön myötä. Parkille kaupunki oli eräänlainen psykofyysinen kokonaisuus, jossa ihminen ja kaupunkiympäristö loivat yhden organismin. Ihminen ja ihmisyyhteisöt olivat sen elinvoiman lähde. Kaupunki oli osa luonnollista kehitystä, jossa sivistynyt ihminen ja uudenlainen ympäristö kohtasivat: ”The city is, finally, the natural habitat of civilized man”.⁸⁸

Parkin mukaan ihmisekologian tehtävänä oli tutkia tekijöitä, jotka vaikuttivat ihmisryhmien sopeutumiseen paikallisiin olosuhteisiin. Park oli tutkimuksessaan erityisesti kiinnostunut kaupunkiyhteisöissä esiintyvistä huomaamattomista ja moniulotteisista ilmiöistä, kuten tavoista, uskomuksista ja sosiaalisista käytännöistä. Thomasin tavoin antropologi Frans Boazin työhön tutustunut Park sovelsi antropologisia tutkimusmenetelmiä kaupunkiympäristön tarkkailuun. Hän käsitti ihmisten perusmotiivien olevan samat huolimatta siitä, asuivatko nämä primitiivisissä yhteisöissä vai kaupungeissa, joten primitiivisten yhteisöjen tutkimukseen kehitetyt havainnointimenetelmät soveltuivat Parkin mukaan kaupunkiympäristöön hyvin.⁸⁹

Parkin mukaan kaupunkiympäristön sosiaalinen perusyksikkö oli naapurusto (*neighbourhood*). Naapurustot syntyivät luonnollisesti ja elivät ilman muodol-

⁸⁸ Park 1925a, 1–2.

⁸⁹ Park 1925a, 1–3.

lista organisaatiota. Kaupunkiympäristössä tällaiset lähiyhteisöt eivät kuitenkaan toimineet samoin kuin laajentumaperheet agraariyhteiskunnassa. Lisääntyneet liikkumisen ja yhteydenpidon mahdollisuudet vaikuttivat yhteisöjen vuorovaikutusrakenteisiin, sillä yksilön oli mahdollista vaihtaa ympäristöä ja elää eri maailmoissa oman asuinalueensa yhteisön ulkopuolella. Kaupunkeihin syntyi myös eriytyneitä alueita, joissa esiintyi itsenäisiä, paikallisia organisaation muotoja. Useimmiten tällaiset paikallisesti järjestäytyneet yhteisöt olivat tiiviitä, ja ne syntyivät yhteiskunnallisen luokan tai etnisen ryhmän ympärille.⁹⁰ Tällaisia alueita kasvaneesta ja eriytyneestä Chicagosta oli löydettävissä runsaasti.

Parkille markkinatalousjärjestelmä oli, Adam Smithin hengessä, merkityksellinen tekijä modernin suurkaupungin ja sen organisaatioiden rakentumisessa. Moderni kaupunki rakentui markkinapaikan ympärille. Teollistuminen lisäsi yksilöiden välistä kilpailua, mikä johti alojen erikoistumiseen ja uusien ammattien syntymiseen. Markkinoiden luonnollisen itseohjautuvuuden seurauksena yksilö pystyi lopulta löytämään oman potentiaalinsa ja saavuttamaan vapauden. Tämä vaikutti oleellisesti perinteisten sosiaalisten organisaatioiden osittaiseen tai kokonaisvaltaiseen rikkoutumiseen ja uusien syntymiseen. Uudet sosiaaliset organisaatiot perustuivat nyt perhesiteiden sijaan esimerkiksi solidaarisuudelle oman ammattiryhmän kesken. Aiemmin läheisiin perhesuhteisiin ja perhenormeihin kytkeytynyt sosiaalinen kontrolli ei enää pätenyt suurkaupungissa, jossa näiden aseman ottivat persoonattomat instituutiot, kuten oikeuslaitos ja poliisi.⁹¹

Perinteisten perheyhteisöjen hajottua uudelleenorganisoidumisen alkoi siis taloudellisista tekijöistä. Sosiaaliset muutokset toisaalta myös kytkeytyivät taloudellisiin tekijöihin. Parkin käsitykset kaupungissa tapahtuvista muutoksista yhteisöjen ja yksilöiden elämässä ovat yhtenevät Thomasin ja

⁹⁰ Park 1925a, 9–10.

⁹¹ Park 1925a, 12–15, 19, 28–29; Park 1925b, 106–107.

Znаниеkin käsitysten kanssa. Tämän voi katsoa johtuneen niin Parkin ja Thomasin yhteistyöstä sosiologian laitoksella kuin siitä, että he molemmat ottivat tutkimukseen mallia samoista eurooppalaisista perinteistä.

Parkin käsitykset olivatkin linjassa esimerkiksi Simmelin kaupunkikäsitteen kanssa. Simmelin mukaan modernissa rahataloudessa eläneet suurkaupungin asukkaat sekä heidän suhteensa, intressinsä ja toimintansa muodostivat monihaaraisen systeemin, jonka hallitsemiseksi oli syntynyt vaatimus sopimusten ja työsuoritusten täsmällisyydestä. Muuttuneet tuotannolliset ja taloudelliset olot muokkasivat ihmisten välistä kanssakäymistä. Vaikka ihmiset olivat suurkaupungeissa fyysisesti lähellä toisiaan, henkinen etäisyys muihin kasvoi. Kaupunki tarjosi vapautta ja anonyymisyyttä, mutta ei kaivannut yksittäisiä henkilöitä ollakseen olemassa.⁹²

Suurkaupunkiin liittyi uudenlainen elämä niin yksilön kuin yhteisöjen kannalta. Muun muassa vapaa liikkuminen, uudet kommunikaatiovälineet ja ammatillinen eriytyminen mahdollistivat anonyymiyden ja yksilöllisyyden. Kuten Thomas ja Znaniecki olivat todenneet puolalaisia siirtolaisia tutkissaan, perheyhteisön harjoittaman perinteisen sosiaalisen kontrollin vaikutuksen väheneminen edisti yksilöllistymistä, joka näytti kuuluvan olennaisesti kaupunkien kasvuun ja talousjärjestelmän muutokseen. Yhteisön kannalta vahva yksilöllistyminen oli Parkin mukaan merkki sosiaalisesta disorganisaatiosta.⁹³ Yksilöllistyminen ja perinteisten yhteisöjen hajaantuminen olivat siis osa samaa, kaupungistumiseen liittyvää sosiaalisten rakenteiden muutosta. Park liitti sosiaalisen disorganisaation osaksi kaupunkielämää, mutta erityisesti Burgess vaikutti siihen, että se myös paikantui kaupungin kartalle.

⁹² Simmel 2005, 31–32, 39–40.

⁹³ Park 1925b, 107.

1.2.2. Vyöhykemalli ja sosiaalisen disorganisaation paikantuminen

Ernest W. Burgess kiinnitti tarkastelussaan huomiota erityisesti kaupungissa ilmenneisiin sosiaalisiin ongelmiin, kuten avioeroihin, rikollisuuteen ja yleiseen levottomuuteen. Tilastoista saatu tieto viittasi väestörakenteen muutoksiin kaupungin laajentumisen seurauksena. Suurissa kaupungeissa väestöjakauma oli heterogeenisempi kuin maaseudulla; naisten, nuorten ja ulkomaalaistaustaisten osuus oli suuri. Lisäksi ammattien kirjo oli moninainen. Kuten Park, hän käsitti sosiaaliset muutokset osaksi kaupunkien luonnollista kasvuprosessia. Ennen Burgessin tilastoihin perustuvaa tutkimusta kaupungin kasvusta ja väestön jakautumisesta kaupunkeja oli Yhdysvalloissa hänen mukaansa tutkittu lähinnä kaupunkisuunnittelun tarpeisiin. Burgessin lähtökohtana oli täydentää kaupunkitutkimusta tarkastelemalla laajentumisprosessia.⁹⁴

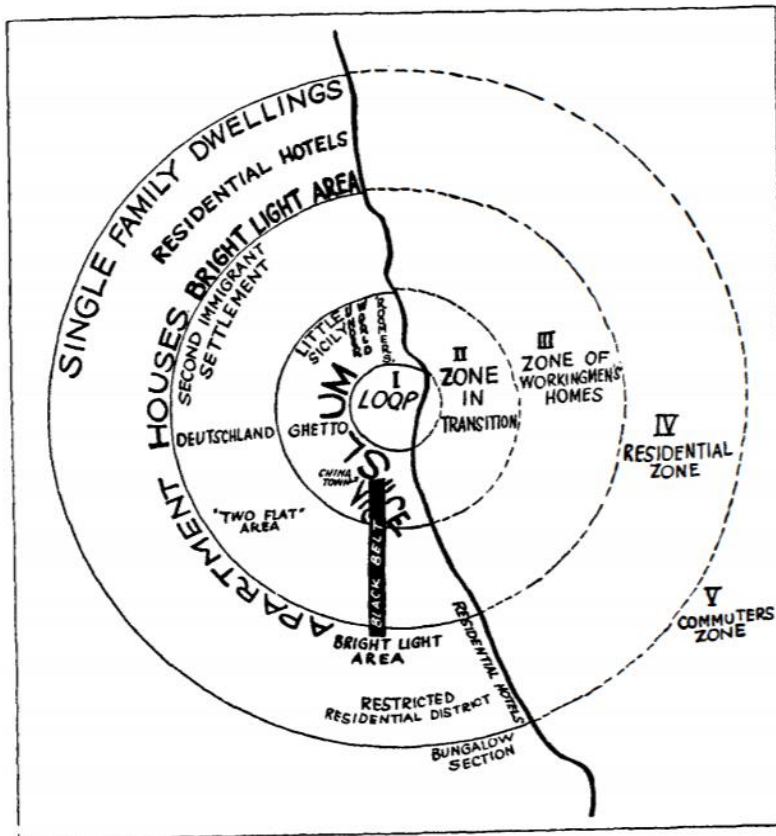
Burgess tutki kaupunkien laajentumista jakamalla ne vyöhykkeisiin. Burgessin mallissa kaupungin liike- ja teollisuuskeskustan ympärille kehittyi vyöhykkeitä, jotka eriytyivät toisistaan kaupungin kasvuprosessin edetessä. Keskeisen liike- ja teollisuuskeskittymän ympärille muodostui niin sanottu muutosvyöhyke, jossa esiintyi liiketoimintaa ja kevyttä teollisuutta. Seuraava eli kolmas vyöhyke koostui pääasiassa teollisuuden työllistämien ihmisten asuinalueista. Asuinalueet olivat siirtyneet keskustasta kohti ulkokehää jatkuvasti lisää maa-alaa vallanneen teollisuuden tieltä. Neljännellä vyöhykkeellä puolestaan sijaitsivat vakaat keskiluokkaiset asuinalueet, joiden sijaintiin tai rakenteeseen ei kohdistunut merkittäviä muutospaineita. Viidenneksi vyöhykkeeksi Burgess laski kaupungin liepeillä sijaitsevat satelliittikaupungit, joista kuljettiin töihin suurkaupunkiin.⁹⁵

Burgessin malli oli tarkoitettu sovellettavaksi nopeasti teollistuviin ja kasviin suurkaupunkeihin. Burgess havainnollisti mallia 1920-luvun Chicagoon

⁹⁴ Burgess 1925, 47–48.

⁹⁵ Burgess 1925, 50.

sovelletulla kaaviolla (kuva 1). Malli havainnollistaa asuinalueiden, väestönsien ja toimintojen sijoittumista eri vyöhykkeille. Keskellä piirrosta menevä linja merkitsee kaupungin ja Michigan-järven välistä rajaa.

Kuva 1: Chica-
gon kaupunki-
vyöhykkeet
1920-luvulla
Ernest Bur-
gessin mu-
kaan.⁹⁶

CHART II. Urban Areas

Laajentumisprosessin aikana kaupungin väestö liikkui ja jakaantui eri alueille muun muassa toimeentulon ja ammatin perusteella. Ensimmäisellä vyöhykkeellä (I) asusteli pääasiassa kodittomia ja kulkureita, ja siellä sijaitti harvoin virallisia asuinalueita. Slummit, rikollisuus ja kulkutaudit keskittyivät muutosvyöhykkeelle (II). Muutosvyöhykkeen asuntoloissa (*rooming-house*) majaili Burgessin sanoin ”kadonneita sieluja”. Leimallista muutosvyöhykkeelle oli siirtolaisten ja erilaisten paikalliskulttuurien suuri määrä. ”Black belt”

⁹⁶ Burgess 1925, 55.

puolestaan oli pääasiassa mustan väestöosan asuttama kaistale. Vyöhykemallissa se sijoittui suurelta osin muutosvyöhykkeen ulkopuolelle, mutta siellä esiintyi Burgessin mukaan muutosvyöhykkeelle tyypillistä järjestäytymätöntä elämää. Kolmannella vyöhykkeellä (III) asui pääasiassa siirtolaisväestön toista sukupolvea, joka oli vaurastuttuaan päässyt muuttamaan vakaammalle alueelle, pois muutosvyöhykkeeltä. Uloimmalla vyöhykkeellä (IV), kaukana kaupungin keskustasta sijaitsivat keskiluokkaiset asuinalueet, joiden asukkaat olivat tyypillisesti Yhdysvalloissa syntyneitä.⁹⁷

Burgessin mukaan kaupunki eteni ekologisen sukkession periaatteen mukaisesti: niin kauan kuin kasvu jatkui, ydinalue valloitti laajentuessaan osia seuraavista alueista. Näin ollen kaupunki levittyi kehämäisesti, ja elinympäristöt muuttuivat hiljalleen kasvun ollessa käynnissä. Chicagon kasvu oli hänelle tyypiesimerkki tällaisesta kehityskulusta; ennen kaupungin laajenemista neljä ensimmäistä vyöhykettä olivat mahtuneet ensimmäisen vyöhykkeen sisään, mutta laajenemisen seurauksena alueet olivat eriytyneet ja liikkuneet keskustasta kohti periferiaa.⁹⁸

Keskeinen tekijä kaupungin kehittymiselle ja leviämiselle oli liikkuvuus. Burgess kuvasi liikkuvuutta ”kaupungin pulssiksi”. Liikkuvuus aiheutti muutoksia ja stimuloi ihmisiä. Ekologisen näkökulman mukaisesti Burgess käsitti stimulaation olevan niin ihmisille kuin kasveille kasvun edellytys. Maltillinen stimulaatio ihmisyhteisössä saattoi vaikuttaa yksilöön tai yhteisöön suotuisasti, mutta kontrolloimaton stimulaatio edisti hajaannusta. Nopeasti kasvaneen kaupungin voimakas stimulaatio saattoi Burgessin mukaan rapauttaa yksilön moraalialia. Runsaan liikkuvuuden leimaamalla muutosvyöhykkeellä saattoi tapahtua perinteisen sosiaalisen kontrollin muotojen täydellistä rikoutumista, jolloin rikollisuudesta ja moraalittomuudesta tuli niillä pysyvä ilmiö.⁹⁹ Sosiaalinen disorganisaatio siis ilmeni muutosvyöhykkeellä. Se jäi

⁹⁷ Burgess 1925, 55–56.

⁹⁸ Burgess 1925, 50, 54.

⁹⁹ Burgess 1925, 58–59.

alueella vallitsevaksi tilaksi, sillä alueen yhteisöt olivat kulttuurisesti hajanaisia ja vaihtuivat nopeasti, eikä mikään taho ylläpitänyt perinteisiä arvoja vaalivaa sosiaalista kontrollia.

Disorganisaatio aiheutui siis Burgessin mukaan liian nopeasta liikkuvuudesta ja väestön vaihtuvuudesta. Nopea kasvu muutti Burgessin mukaan sosiaalisia oloja niin nopeasti, että sosiaalisten yhteisöjen oli vaikea sopeutua eli organisoitua uudelleen. Burgess kuvailee sosiaalista muutosta aaltoliikkeenä yhteisöjen sosiaalisen disorganisoitumisen ja uudelleenorganisoinnin välillä. Hän rinnasti tämän aaltoliikkeen ihmiskehon aineenvaihdunnassa tapahtuvaan energiaa kuluttavan anabolisen reaktion ja energiaa tuottavan katabolisen reaktion vaihteluun.¹⁰⁰

Ongelmia syntyi siitä, että kaupungin nopea kasvu ja voimakas liikkuvuus sekoittivat luonnollisen energiaa tuottavan ja energiaa kuluttava vaihtelun rytmin. Perinteisissä agraariyhteisöissä vaihtelu eteni pääsääntöisesti yhteisön jäsenten syntymän ja kuoleman rytmittämänä, kuten myös Thomas ja Znaniecki olivat todenneet.¹⁰¹ Täten kaupunkien asukasmäärien nopea kasvu aiheutti Burgessin mukaan poikkeamia ja häiriöitä sosiaalisten yhteisöjen niin sanotuissa metabolisissa järjestelmissä, mikä johti häiriötiloihin. Erityisesti siirtolaisuuden ja maan sisäisen muuttoliikkeen seurauksena väestörakenne saattoi vinoutua niin, että joillain alueilla yhden sukupuolen tai sukupolven edustajia esiintyi epätasaisessa suhteessa toisiin.¹⁰²

Itsessään sosiaalisen disorganisaation ja sosiaalisen organisaation tilan jonkinasteinen heilahtelu oli Burgessin mukaan normaali prosessi, jonka avulla sosiaalinen järjestys hakeutui uuteen tasapainoon sitä horjuttavien tekijöiden keskellä. Hallitussa tilanteessa disorganisaatio auttoi yhteisöjä suuntautumaan kohti jonkinasteista eriytymistä, uudelleenorganisointia ja uusia

¹⁰⁰ Burgess 1925, 53–54.

¹⁰¹ Thomas & Znaniecki 1984, 65–67.

¹⁰² Burgess 1925, 53–54.

tavoitteita. Tällaisenaan sosiaalisen disorganisaation tila oli Burgessin mukaan kaupungeissa esiintyvä normaali osa muutosprosessia. Se oli tavallinen kaupunkiin muualta muuttaneiden henkilöiden muodostamissa yhteisöissä. Maltillinen hajaannus siis edisti uusien, eriytyneiden sosiaalisten organisaatioiden syntymistä.¹⁰³

Sosiaalisia ongelmia esiintyi suhteessa eniten muutosvyöhykkeellä. Tämä oli Burgessin mukaan merkki voimakkaasta ja paikallistuneesta sosiaalisesta disorganisaatiosta. Burgess näki syyn liian suuressa muuttovirrassa, jonka paine kohdistui ensisijaisesti muutosvyöhykkeelle. Siirtolaiset, jotka useimmiten työllistyivät teollisuuden palvelukseen, muuttivat aluksi muutosvyöhykkeelle, josta siirtyivät hiljalleen kohti ulompia vyöhykkeitä. Aaltomaisena liikkeenä esiintynyt jatkuva muuttovirta edesauttoi Burgessin mukaan muutosvyöhykettä pysymään sosiaalisesti disorganisoituneena alueena. Tämä tarkoitti sitä, että myös sosiaaliset ongelmat pysyivät alueella.¹⁰⁴

Ongelmien paikallistuminen ja kaupungin demografinen rakenne paljastivat, että sosiaaliset, taloudelliset ja kulttuuriset tekijät vaikuttivat ongelmien esiintymiseen. Kyse ei siis ollut häiriintyneistä yksilöistä, vaan yksilöistä, joiden käyttäytymistä muokkasivat olosuhteet.¹⁰⁵ Sosiaalisen disorganisaation kytkeytyminen osaksi kaupunkielämän sosiaalista rakennetta oli tärkeä lähtökohta myöhemmälle teorian muotoutumiselle.

Sosiaalisen disorganisaation käsitettä käytettiin ja teoretisoitiin varhain myös Chicagon ulkopuolella. Esimerkiksi Kansasin yliopistossa sosiologian apulaisprofessorina vaikuttanut Mabel Agnes Elliott ja hänen apulaisenaan toiminut Francis Merrill tutkivat myös sosiaalista disorganisaatiota ja julkaisivat vuonna 1934 mittavan teoksen *Social Disorganization*, jossa he analysoivat muiden sosiaalista disorganisaatiota tutkineiden tapaan sosiaalisen organisaation merkitystä ja sosiaalisen hajaannuksen vaikutusta sosiaalisiin

¹⁰³ Burgess 1925, 54, 57–58.

¹⁰⁴ Ibid.

¹⁰⁵ Kubrin 2010, 828.

ongelmiin. He hylkäsivät kuitenkin nykyisen teorian taustalla olennaisesti vaikuttavan ekologisen lähestymistavan kaupungin tutkimiseen, vaikkakin muuten viittaavat chicagolaisten tutkimuksiin.¹⁰⁶ Heidän teoksensa kuitenkin osoittaa, että sosiaalinen disorganisaatio käsitteenä oli levinnyt Yhdysvalloissa Chicagoa laajemmaksi jo varhain, mutta Chicagon sosiologisella koulukunnalla vaikuttaa olleen keskeinen merkitys yhtenäisen teorian muodostumisen taustalla.

*

Ennen kaikkea kaksi seikkaa selittävät sosiaalisen disorganisaation teorian nousua 1920-luvun Chicagossa: ensiksikin saksalainen kaupunkisosiologia, joka innoitti tutkijoita tarkastelemaan kaupungin marginaali-ilmiöitä, ja toiseksi Chicagon kaupunkirakenteen nopea kasvu ja muutos. Näiden lisäksi voidaan katsoa, että sosiologisen koulukunnan tutkimus hyötyi settlementiliikkeen piirissä tehdystä varhaisesta tutkimuksesta ja sosiaalityöstä Chicagossa. Yhteistyö liikkeen kanssa takasi tutkimukselle tukea sekä rahallisesti *Helen Culver* -rahaston kautta että tarjoamalla puitteet tiedon vaihtamiselle ja levittämiseksi. Myös tutkijoiden monialainen asiantuntemus ja kiinnostus muita tieteenaloja, kuten antropologiaa, ja niiden käyttämiä menetelmiä kohtaan vaikutti tutkimuksen käytänteisiin ja sisältöön.

Sosiaalinen disorganisaatio käsitteenä syntyi näiden käsitysten ja käytänteiden pohjalta kuvaamaan sitä, mitä sosiaalisissa verkostoissa tapahtui sosiaalisten muutosten myötä siirryttäessä maatalousvaltaisesta, perhekeskeisestä yhteiskunnasta teolliseen ja markkinavoimien ohjaamaan yhteiskuntaan. Keskeistä oli perinteisen sosiaalisen kontrollin murtuminen ympäröivän kulttuurin muutoksen seurauksena.

¹⁰⁶ Elliott & Merrill 1941, esim. x, 4–5.

Chicagon sosiologisen koulukunnan varhaisten tutkijoiden, kuten Thomasin ja Znanieckin sekä Parkin ja Burgessin työ oli merkittävä myöhemmälle yhdysvaltalaiselle kaupunkisosiologiselle tutkimukselle, joka resonoi sittemmin muilla tieteenaloilla, kuten kriminologiassa ja psykiatriassa. Heidän työnsä osoitti, että useat sosiaaliset ongelmat olivat paikallistettavissa kaupungin ydinalueille. Näiden ongelmien tarkasteluun oli syntynyt uusi käsite ja teoreettinen pohja: sosiaalinen disorganisaatio.

2. Sosiaalisen disorganisaation teoria kriminologiassa

Kriminologia systemaattisena ja empiirisenä tieteenalana syntyi 1800-luvulla, samoihin aikoihin sosiologian ja psykologian kanssa. Kuten useat muut tieteenalat, se syntyi eriytymällä muista jo olemassa olleista tieteenaloista. Ensimmäisten kriminologioiden taustat vaihtelivat toisistaan, mutta kriminologia alkoi kehittyä yhteisten ongelmanasetteluiden ja käsitteiden äärelle. He kaikki olivat kiinnostuneita ilmiöistä, jotka liittyivät rikoskäyttäytymiseen ja siihen kohdistuvaan kontrolliin. Valtioiden rikostilastojen synty vaikutti oleellisesti tieteenalan kehitykseen.¹⁰⁷ Rikollisuuden tutkimuksessa alueellisen huono-osaisuuden ja rikollisuuden esiintymisen välinen yhteys on yksi klassisista kysymyksistä.¹⁰⁸

Rikollisuuden alueellisen esiintymisen vaihtelua havainnoitiin ensi kerran systemaattisesti vuoden 1789 vallankumouksen jälkeisessä Ranskassa. Ranskan valtio alkoi julkaista 1820-luvulta lähtien koottuja rikostilastoja osana keskitetyn valtiovallan kontrollikeinoja. Tutkijat alkoivat pian käyttää tilastoja analysoidessaan rikollisuutta. 1800-luvulla vaikuttaneet belgialainen tilasto- ja yhteiskuntatieteilijä Adolphe Quételet (1796–1874) ja ranskalainen lakimies André-Michel Guerry (1802–1866) havaitsivat tilastoista, että rikollisuudessa ilmeni vahvoja säännönmukaisuuksia. Syntyi käsitys siitä, että rikollisuutta saattoivat ohjata ympäristötekijät. Quételet ja Guerry sijoittivat havaintojaan myös kartalle. Kartat paljastivat systemaattisen vaihtelun rikollisuuden alueellisessa esiintymisessä. Lisäksi tilastot paljastivat, että erot iässä, sukupuolella ja koulutuksessa olivat yhteydessä rikollisuuden esiintymiseen ja yksilön rikosalttiuteen. Tilastollisesti eniten rikoksia tekivät nuoret, miehet, vähän koulutetut ja/tai matalapalkkaisissa töissä olleet ja työttömät.¹⁰⁹

¹⁰⁷ Kivivuori et al. 2018, 39; Deflem 2006, 1–2.

¹⁰⁸ Kivivuori et al. 2018, 210.

¹⁰⁹ Kivivuori et al. 2018, 43–44; Shoemaker 2010, 99; ks. myös esim. Brantingham & Brantingham 2010, 115.

Nämä varhaiset tilastolliset havainnot 1800-luvulla tulkittiin useimmiten tietyn alueen tai väestönosan moraaliseksi rappioutilaksi. Ensimmäinen ilmiötä selittävä teoria oli Émile Durkheimin anomiateoria, jonka mukaan ristiriita yhtäältä yksilön toiveiden ja tarpeiden ja toisaalta yhteiskunnan vaatimusten välillä aiheutti hämmennystä, moraalisia ristiriitoja ja ongelmakäyttäytymistä, kuten rikollisuutta. Se ei kuitenkaan selittänyt rikollisuuden esiintymistä tyydyttävästi.¹¹⁰

1800–1900-lukujen vaihteen kriminologeja kiinnosti sosiaalisen ympäristön vaikutus rikollisuuteen. Erityisesti juuri ranskalainen sosiologia nosti esiin ympäristötekijöiden merkityksen rikollisuuden tutkimuksessa.¹¹¹ Myös englantilaistutkijat, kuten journalisti ja sosiologi Henry Mayhew (1812–1887), tarkastelivat rikollisuuden esiintymistä kaupungeissa. Ympäristötekijöitä rikollisuuden taustalla korostaneet eurooppalaistutkijat olivat kaikki havainneet rikollisuuden jakautuvan kaupungeissa alueellisesti ja ajallisesti. Heitä pidetään kriminologian ympäristötekijöitä korostaneen lähestymistavan ensimmäisinä vaikuttajina.¹¹² Chicagon sosiologisen koulukunnan toisen polven edustajia Clifford R. Shaw'ta ja Henry D. McKayta pidetään puolestaan suuntaukseen seuraavina keskeisimpinä vaikuttajina. He tarjosivat kattavan teoreettisen pohjan myöhemmälle tutkimukselle.¹¹³

Kuten tutkija Matti Laine huomauttaa, kriminologia on historiansa aikana saanut merkittävästi vaikutteita siitä tieteenalasta, joka on kulloinkin hallinnut ihmisen käyttäytymisen ja toiminnan tutkimusta. 1900-luvun alussa sosiologisen selittämisen suosio oli nousussa. Myös kriminologiassa siirryttiin

¹¹⁰ Shoemaker 2010, 99–100, 121–123. Anomiateoriaa kehitti aikanaan edelleen yhdysvaltalais sosiologi Robert K. Merton (1910–2003). Teorian mukaan yhteiskunnassa esiintyy usein kiilu tavoiteltujen päämäärien ja niiden saavuttamisen mahdollistavien laillisten toimien välillä. Anomiateoria ja sosiaalisen disorganisaation teoria eroavat sikäli, että jälkimmäisessä rikollisuus kytkeytyy vahvasti paikallisiin rakenteisiin ja arvomaailmaan, kun taas anomiateoria keskittyy enemmän yleisiin yhteiskunnallisiin sosiaalisiin olosuhteisiin ja työn ja talouden välisiin suhteisiin. Ks. Shoemaker 2010, 122–123.

¹¹¹ Kivivuori et al. 2018, 47–48.

¹¹² Brantingham & Brantingham 2010, 115.

¹¹³ Ibid.

tällöin osin siksi yksilön ominaisuuksia korostavasta tutkimusotteesta tarkastelemaan sosiaalisten suhteiden ja ympäristön merkitystä rikoskäyttäytymiselle.¹¹⁴ Kriminologiseen tutkimukseen omaksuttiin sosiologisia teorioita ja menetelmiä.¹¹⁵ Rikollisuuden ensisijaisia syitä etsittiin yksilön ulkopuolelta, ja rikollisuus nähtiin erityisesti sosiaalisen disorganisaation teorian kautta tarkasteltuna sosiaalipatologisena ilmiönä.¹¹⁶

Shaw'n ja McKayn teosta *Juvenile Delinquency and Urban Areas* (1942) pidetään kriminologian alueteoreettisen suuntauksen edelläkävijänä. Teokseen tiivistyi kahdenkymmenen vuoden tutkimus rikollisuuden alueellisesta jakautumisesta ja siihen vaikuttavista sosiaalisista voimista ja prosesseista.¹¹⁷ Shaw'n ja McKayn pitkäaikainen tutkimus, jota *Juvenile Delinquency* -teos esittelee, perustui Robert Parkin ja Ernest Burgessin luomiin teoreettisiin lähtökohtiin. Erityisesti Burgessin vyöhykemalli¹¹⁸ ja hypoteesi rikollisuuden keskittymisestä muutosvyöhykkeelle toimivat tutkimuksen lähtökohtana. Shaw ja McKay osoittivat tutkimuksessaan Burgessin hypoteesin pitävän paikkansa: sosiaaliset rakenteet sosiaalisesti disorganisoituneella alueella näyttivät jossain määrin edistävän rikollisuuden esiintymistä. Kriminologiassa Shaw'n ja McKayn *Juvenile Delinquency* -teosta pidetään sosiaalisen disorganisaation teorian lähtöpisteenä.¹¹⁹

Sosiaalisen disorganisaation teoria tunnetaan nykyisin ennen kaikkea kriminologisenä teoriana. Brittiläissosiologit David Downes ja Paul Rock sekä brittiläiskriminologi Eugene McLaughlin esittävät, että kaikista kaupungissa esillä olleista sosiaalisista ongelmista juuri rikollisuuden tutkimus korostui Chicagon sosiologien parissa siksi, että tarve rikollisuutta hillitseville toimenpiteille oli suuri. Ongelman merkittävyyttä yhteiskunnalle korosti se, että

¹¹⁴ Laine 2007, 69; ks. myös Kivivuori et al. 2018, 47–48.

¹¹⁵ Deflem 2006, 1–2.

¹¹⁶ Kivivuori et al. 2018, 210.

¹¹⁷ Short 1972, xxv.

¹¹⁸ Vyöhykemalli oli tässä vaiheessa muotoutunut tarkemmaksi karttamalliksi, johon oli sijoitettu useita kymmeniä naapurustoja. Ks. Chicagon sosiologisen koulukunnan käyttämistä kartoista ja niiden kehittämisestä, Owens 2002.

¹¹⁹ Brantingham & Brantingham 2010, 115; Kubrin 2010, 827–828.

niin vapaaehtoiset kuin kaupungin sosiaalityötä tekevät järjestötkin tukivat tutkimusta rahallisesti. Toinen syy oli sosiologien lähtökohtainen taipumus käytännön toimenpiteiden ehdotusten tuottamiseen, mikä oli jatkunut yhdysvaltalais sosiologian alkuvaiheista saakka. Kolmanneksi syy oli avoimesti esillä olleen rikollisuuden havainnoinnin mahdollisuus sosiaalisen disorganisaation leimaamalla muutosvyöhykkeellä; jopa opiskelijat oli helppo lähettää tarkastelemaan mitä kaduilla tapahtui.¹²⁰

Koska Shaw'n ja McKayn *Juvenile Delinquency* -teos on sosiaalisen disorganisaation teorian historiassa hyvin merkityksellinen, keskityn tässä pääluvussa erityisesti siinä esitettyihin käsityksiin sosiaalisen disorganisaation vaikutuksesta rikollisuuden ja erityisesti nuorisoriikollisuuden ilmenemiseen.

2.1. Kriminologian alueteoreettisen suuntauksen uranuurtajat

Clifford R. Shaw ja Henry D. McKay tekivät 1920-luvun lopulta lähtien noin kolmenkymmenen vuoden ajan yhteistyötä *Institute for Juvenile Research* -instituutissa. Instituutti sijaitsi "Chicago Loop" -alueella, eli Ernest Burgessin vyöhykemalliin sijoitettuna sosiaalisesti disorganisoituneella muutosvyöhykkeellä. Sosiologit saattoivat siis kirjaimellisesti havainnoida sosiaalisia ongelmia ikkunastaan. Pikkukaupungeissa ja kristillisissä perheissä varttuneet Shaw ja McKay olivat tulleet Chicagon yliopiston sosiologian laitokselle 1920-luvulla. He tutustuivat sosiologiaan ja suurkaupungin sosiaalisiin ongelmiin sosiologian laitoksen johtohahmoiksi tuolloin nousseiden Robert Parkin ja Ernest Burgessin ohjauksessa. Park ja Burgess ohjasivat esimerkiksi metodologian käyttöä.¹²¹ Shaw'n ja McKayn siirtyessä omaan tutkimustyöhönsä työnjako heidän välillään oli varsin selkeä: yhteiskunnallisesti aktiivinen, itsekin näpistyksiä nuoruudessaan tehnyt Shaw samastui rikollisten tarinoihin

¹²⁰ Downes et al. 2016, 55.

¹²¹ Snodgrass 1976, 2; Lindner 2006, 134–135.

ja tähtäsi tutkimustyön avulla reformistiseen työhön nuorisorikollisten parissa. Akateemisesti orientoitunut McKay puolestaan keskittyi tilastojen tulkintaan ja karttojen luomiseen.¹²²

Vuosina 1921–1923, ennen sosiologin ja tutkijan uraansa, Clifford Shaw oli toiminut valvojana *Illinois State Training School for Boys at St. Charles* -laitoksessa, joka oli eräänlainen nuorisokoti lievistä rikoksista tuomituille nuorille. Vuosina 1924–1926 hän toimi ehdonalaisvalvojana *Cook County Juvenile Court* -nuorisotuomioistuimen palveluksessa.¹²³ Shaw'n kokemus nuoris- ja aikuisrikollisten parissa vaikutti häneen voimakkaasti, ja hän oli tutkijanakin motivoitunut tarkastelemaan erityisesti nuorisorikollisten ongelmia.¹²⁴ McKayn kiinnostus kohdistui ennen kaikkea rikollisuuden esiintymiseen suhteessa rotuun ja etniseen taustaan. McKayn kiinnostus saattoi osaksi johtua hänen sukunsa lähihistoriasta, sillä hänen isoisänsä oli tullut Yhdysvaltoihin siirtolaisena Skotlannista.¹²⁵

Shaw'n ja McKayn työ perustui osaltaan yhdeksi kriminologian keskeisimmäksi 1900-luvun vaikuttajaksi nousseen Edwin Sutherlandin teoriaan systemaattisesta rikollisesta toiminnasta. Sutherland korosti ympäristön vaikutusta rikollisuuteen.¹²⁶ Sutherland tunsu tiettävästi ainakin McKayn henkilökohtaisesti. He olivat tutustuneet Illinoisin yliopistossa, jossa Sutherland toimi 1920-luvulla opettajana ja jossa McKay vietti muutaman vuoden opiskellen ja opettaen.¹²⁷ Todennäköisesti Sutherland sekä Shaw ja McKay vaikuttivat toistensa tutkimuksiin puolin ja toisin, erityisesti sosiaalisen disorganisaation teoriaan liittyen. Edwin Sutherlandin teoksen uusitus painoksessa *The Principles of Criminology* (1939) sosiaalinen disorganisaatio esitetään yhteisön näkökulmasta yhtenä parhaista selitysmalleista rikollisuuden

¹²² Snodgrass 1976, 2.

¹²³ Snodgrass 1976, 4; ks. myös Lindner 2006, 139–145.

¹²⁴ Short 1972, xlviii.

¹²⁵ Snodgrass 1976, 5.

¹²⁶ Sutherland 1947, 1–9.

¹²⁷ Snodgrass 1976, 5.

esiintymiselle. Sutherland vertaa sosiaalista disorganisaatiota kipuun elimistössä. Siinä missä kipu ilmoittaa ihmiselle, että elimistössä jokin on pielessä, sosiaalinen disorganisaatio kertoo, että sosiaalisessa yhteisössä jokin on pielessä.¹²⁸

Shaw ja McKay julkaisivat sekä yhdessä että erikseen useita teoksia ja artikkeleita. Erityisesti Shaw julkaisi läpi 1930-luvun runsaasti nuorisoriikollisuutta ja sen esiintyvyyttä tarkastelevia tutkimuksia ja muita kirjoituksia. Yksi hänen tunnetuimpia julkaisujaan on *The Jack-Roller: Delinquent Boy's Own Story* (1930). Chicagolaisessa slummissa nuorisoriikolliseksi kasvavan Stanley-nimisen pojan elämää tarkasteleva tapaustutkimus oli yhdistelmä Stanleyn kirjoittamaa omaelämäkerrallista, tarinamuotoista kirjoitusta ja Shaw'n analyysia Stanleyn elämästä sekä nuorisoriikollisuudesta. *The Jack-Roller* oli ensimmäisiä merkittäviä sosiologisia kuvailevia, omaelämäkertoja hyödyntäviä tutkimuksia, joilla pyrittiin kuvaamaan katujen todellista elämää ja pureutumaan slummien ihmisten mielenmaisemaan.¹²⁹ Yksittäisten nuorisoriikollisten elämää kuvaavien omaelämäkertojen kerääminen ja julkaiseminen oli Shaw'lle ja myös McKaylle tyypillistä erityisesti heidän tutkijanuransa alkuaikoina. Tätä pidetään nuorisoriikollisuuden alueellista levinneisyyttä koskevan tutkimuksen ohella yhtenä heidän merkittävimmistä kontribuutioistaan sosiologiselle kriminologialle.¹³⁰

Nuorisoriikollisuuden alueellista jakautumista Shaw ja McKay tutkivat aktiivisesti 1920-luvun lopulta lähtien. Vuonna 1929 Shaw ja McKay kumppaneineen julkaisivat tutkimuksen *Delinquency Areas*, joka oli raportti 60 000:n rikoksista epäillyn nuoren miehen alueellisesta jakautumisesta. Heidän sijaintinsa kaupungissa määritettiin osoitetietojen perusteella. Kohdehenkilöt olivat virallisten tilastojen mukaan olleet tekemisissä kouluviranomaisten, poliisin tai oikeusistuinten kanssa. Kirjoittajat jakoivat heidät kolmeen ryh-

¹²⁸ Sutherland 1947, 8, 27.

¹²⁹ Salerno 2007, 143.

¹³⁰ Snodgrass 1976, 1.

mään: koulua vältteleviin lintzareihin, nuorisorikollisiin (*delinquent*) ja järjestelmällisiin (aikuis)rikollisiin (*criminal*). Raportin perusteella näytti selvältä, että ryhmät jakautuivat paikallisesti. Epäillyt asuivat suurimmaksi osaksi köyhissä yhteisöissä liike- ja teollisuuskeskittymien lähellä. Rikokset myös tapahtuivat näillä alueilla. Epäillyt asuivat harvoin muutosvyöhykkeen ja sen lähialueiden ulkopuolella.¹³¹

Shaw ja McKay myös osoittivat, ettei ilmiö koskenut ainoastaan Chicagoa. Philadelphiassa, Bostonissa, Cincinnatiassa, Clevelandissa ja Richmondissa oli heidän mukaansa myös havaittavissa erityisesti nuorisorikollisuuden alueellista jakaantumista. Vaikka kaupungit olivat rakenteeltaan ja luonteeltaan monessa suhteessa erilaisia, havainnot tukivat heidän teoriaansa rikollisuuden keskittymisestä sosiaalisesti disorganisoituneille alueille.¹³²

2.2. Rappeutuvan kaupunkikeskustan ongelmat

Chicagon kasvaessa sen teollisuusalueet ja asuinalueet sekä köyhät ja varakkaat alueet olivat eriytyneet toisistaan. Shaw ja McKay tekivät huomioita, jotka myötäilivät aiempaa tutkimusta. Asuinalueiden etninen jakauma vaihteli niin, että Yhdysvalloissa syntyneet valkoiset asuttivat pääasiassa varakkaampia alueita ja siirtolaiset sekä mustat useimmiten köyhiä slummialueita. Köyhät alueet olivat etnisesti hyvin heterogeenisiä. Asukasryhmät puhuivat eri kieliä ja tulivat eri kulttuureista. Oli yleisesti tiedossa, että erot koulusta lintsaavien sekä nuoriso- ja aikuisrikollisten määrissä erosivat alueittain. Eroja oli myös tautien esiintyvyydessä, kuolleisuudessa ja hyvinvoinnissa. Vaikeammin havaittavia eroja oli normeissa ja kulttuurisissa arvoissa, yhteisöjen organisaatioissa ja sosiaalisen elämän luonteessa. Shaw ja McKay

¹³¹ Shaw & McKay 1972, 3.

¹³² Shaw ja McKay 1972, 193, 222, 223, 254, 255, 269, 270, 294, 312.

olivat kiinnostuneita variaatioiden syistä. Erityisesti heitä kiinnosti katu- ja nuorisoriikollisuuden alueellinen jakaantuneisuus.¹³³

Shaw ja McKay ajattelivat ihmisekologisen lähestymistavan mukaisesti, että katu- ja jengirikollisuus syntyi luonnollisesti osana suurkaupungin kasvuprosessia. Rikollisuus ei siis syntynyt vahingossa tai suunnitellusti, vaan sen ilmeneminen noudatti omia lainalaisuuksiaan. Näitä prosesseja ei heidän mukaansa kyetty vielä kontrolloimaan, sillä niitä ei vielä tunnettu. Shaw ja McKay toivat *Juvenile Delinquency* -teoksessaan kaupungin kasvuprosessin aikana syntyneet alueelliset erot rikollisuuden esiintyvyyden tutkimuksen analyttiseksi peruslähtökohdaksi. He tarkastelivat rikollisuutta sekä suhteessa kaupungin kasvuun että kaupunkielämän kompleksisuuteen.¹³⁴

Shaw ja McKay erottivat tilastojen ja karttojen avulla kaupungin alueita toisistaan niiden fyysisten ja taloudellisten piirteiden sekä väestörakenteen perusteella.¹³⁵ Kuten Burgess oli esittänyt, suurin osa rikoksista tapahtui teollisuus- ja liikekeskittymissä tai niiden välittömässä läheisyydessä. Shaw ja McKay päättelivät, että teollisuuden tai liikealueen läheisyys vähensi näiden alueiden houkuttelevuutta. Tehtaiden savu, niiden tuottamat saasteet, äänet ja hajut saivat lähialueet vaikuttamaan likaisilta ja rumilta. Erityisesti teurastamoiden läheisyydessä ääni- ja hajuhaitat korostuivat. Nämä fyysiset tekijät laskivat Shaw'n ja McKayn mukaan alueen sosiaalista asemaa. Muutto-liike alkoi suuntautua näiltä alueilta ulospäin.¹³⁶

Shaw'n ja McKayn tarkastelemien tilastojen perusteella asuinalueiden eriytyminen kytkeytyi asukkaiden taloudelliseen asemaan. Muutosvyöhykkeen halvat vuokrat pakottivat köyhemmän väestönosan asumaan epämieluisien teollisuusalueiden läheisyydessä, kun taas taloudellisesti paremmassa ase-

¹³³ Shaw & McKay 1972, 17, 22–23.

¹³⁴ Shaw & McKay 1972, 18.

¹³⁵ Shaw & McKay 1972, 42.

¹³⁶ Shaw & McKay 1972, 143.

massa olleet pystyivät valitsemaan asuinalueekseen vakaammat ja maineikkaat alueet, jotka sijaitsivat useimmiten kaupunkien laitamilla.¹³⁷ Taloudellinen eriytyminen tarkoitti myös sitä, että eri alueilla asukkaiden ammatit ja työt erosivat toisistaan. Matalapalkkaiset teollisuustyöläiset pysyivät näin ollen teollisuusalueen läheisyydessä, jossa vuokrat olivat kaupungin halvimmat. Tuottoisammassa ammateissa olleet puolestaan kykenivät hankkimaan omistusasuntoja vakaammilta alueilta.¹³⁸

Kun teollisuuden laajeneminen uhkasi asuinalueita, yksityisten toimijoiden toimenpiteet eivät riittäneet asuinalueen elvyttämiseen tai korjaamiseen, vaan siihen olisi vaadittu julkista avustusta, jota ei kuitenkaan ollut saatavilla. Tilannetta olisi voinut korjata yksityinen rahoitus, mutta sijoittajat eivät olleet kiinnostuneita likaisista ja rumista alueista, joita leimasi jatkuva epävarmuus alueen maankäytöstä ja tulevaisuudesta. Lopulta ne asukkaat, joilla oli rahaa, muuttivat pois niin pian kuin mahdollista. Tällainen varallisuuden perusteella tapahtuva liike toistui kaikissa kasvavissa ja suurissa yhdysvaltalaiskaupungeissa 1900-luvun alkupuolella, mikä johti sanontaan: ”The city is dying at its heart”. Teollisuuskaupunkien ytimet muuttuivat sosiaalisten ongelmien tyyssijoiksi.¹³⁹

Yhdysvaltain suurkaupungit kasvoivat teollistumisen myötä niin nopeasti, etteivät paikalliset viranomaiset ennättäneet vastaamaan nopeasti muuttuneisiin oloihin kaupunkisuunnittelulla. Köyhimmät asukkaat jäivät rappeutuville alueille, kun taas keskiluokkaiset ja rikkaat tulivat teollistumisen ja vaurastumisen seurauksena toimeen nyt entistä paremmin. Työläisten oloissa oli runsaasti puutteita.¹⁴⁰

¹³⁷ Shaw & McKay 1972, 21.

¹³⁸ Ibid.

¹³⁹ Shaw & McKay 1972, 20–21.

¹⁴⁰ Hillstrom 2010, 11–12.

2.3. Nuoriso- ja katurikollisuus

Kaupungin muutosvyöhykkeen sosiaalisesti disorganisoituneiden alueiden nuoret miehet olivat enemmistö rikollisuuden esiintyvyyttä mittaavissa tilastoissa.¹⁴¹ Nuorisorikollisuuden esiintyvyys oli kiinnittänyt laajemmin huomiota 1900-luvun alussa. Vuonna 1899 Illinoisin osavaltiossa perustettiin ensimmäinen nuorisotuomioistuin, joka tarttui Chicagon alueen lasten ja nuorten ongelmakäyttäytymiseen. Kriittisten arvioiden mukaan tuomioistuimen perustamisella haluttiin kontrolloida erityisesti siirtolaisten ja köyhien lapsia.¹⁴² Suurin osa Shaw'n ja McKayn aineistosta oli peräisin juuri nuorisotuomioistuimesta.¹⁴³ Nuorisorikollisuus korostui tutkimuksessa, koska yhtäältä se oli uusi ilmiö ja toisaalta sitä kontrolloitiin voimakkaasti, jolloin se myös erottui tilastoista.

Erityisesti Shaw'n asenne nuoria rikosentekijöitä kohtaan oli ymmärtäväinen. Hän ei uskonut yksilön pahuuteen, vaan uskoi erityisesti lasten ja nuorten olevan pohjimmiltaan hyväluontoisia. Ympäristön olosuhteet vaikuttivat rikollisuuteen. Keskeinen ongelma oli, mikä sai slummien nuoret pois yhteiskunnan perinteisten instituutioiden, kuten koulun tai perheen, vaikutuspiiristä ja osaksi ryhmiä ja jengejä, joissa rikollisuus oli yleistä. Shaw ajatteli, että tämä ilmiö oli kaksisuuntainen prosessi: yhtäältä rikkomuksen tehnyt nuori koki torjuntaa perinteisten instituutioiden taholta ja toisaalta jengien elämäntapa veti puoleensa, sillä ne tarjosivat esimerkiksi yhteenkuuluvuuden tunnetta. Hän katsoi, että slummien asukkaiden ja muun yhteiskunnan välillä oli kuilu, jota syvensivät erilaiset kulttuuritaustat ja köyhyys, mutta joka pohjimmiltaan johtui slummeissa asuvien ihmisten suhteellisesta voimattomuudesta vaikuttaa omaan asemaansa.¹⁴⁴ Hän viittasi tällä nähtävästi yleisemmin luokkaeroihin.

¹⁴¹ Shaw & McKay 1972, 156–157, 160–161.

¹⁴² Friedman 2002, 90–92.

¹⁴³ Shaw & McKay 1972, vii–xvii.

¹⁴⁴ Short 1972, xlviii.

Nuorisorikollisuutta ja perinteisen yhteisöllisyyden luoman kontrollin voimattomuutta kuvaa *The Jack-Roller* keskushenkilön Stanleyyn tarina. Stanley joutui jo varhain tekemisiin poliisiin kanssa toistuvan kotoa karkailun vuoksi. Rikkinäisestä, puolalaistaustaisesta siirtolaisperheestä tulleen Stanleyyn tarinassa korostuu se, miten hänen kaduilla tapaamansa muut lapset ja nuoret sekä niiden muodostamat jengit tulivat perhettä tärkeämmäksi sosiaalisesti viiteryhmäksi. Jengeissä säännöt ja arvot poikkesivat perinteisestä yhteiskunnan säännöistä. Lisäksi toistuva passittaminen nuorisokotiin ja myöhemmin vankilaan vaikuttivat edelleen Stanleyyn omaksumiin normeihin. Rikolliskoodiston omaksuminen laitoksissa tarkoitti lojaaliutta alamaailman hierarkialle ja kirjoittamattomille säännöille, kuten sille, että lavertelua ja heikkohermoisuutta ei sallittu. ”The House of Corruption”¹⁴⁵ oli Stanleyyn käyttämä nimitys rangaistuslaitoksista, joissa yksilö oppi myötäilemään toiminnallaan rikollisyhteisön normistoa.¹⁴⁶

Stanleyyn tarina oli Shaw’lle tyypillinen kuvaus nuoresta, joka kodin sijaan kasvoi enimmäkseen kaduilla ja jengeissä ja oppi rikolliselle uralle kovien kokemustensa kautta. Shaw’lle Stanleyssä ja hänen tarinassaan yhdistyivät kaikki ne keskeiset elementit, jotka rakensivat suurkaupungin nuorisorikollisen: sosiaalisesti disorganisoituneelta slummialueelta tuleva toisen polven siirtolainen, jonka rikkinäinen koti ja ympärillä vallinneet ristiriitaiset arvot yhdistettynä seikkailuhenkiseen persoonallisuuteen veivät kohti rikollista maailmaa. Olennaista oli, että rikoksiin taipuvaisen nuoren sosiaalinen ympäristö koostui samoin ajattelevista ja samoista lähtökohdista olevista lapsista ja nuorista. Mikäli rikollinen polku vei laitostieteeseen nuorisokodeista nuorisotuomioistuimen kautta vankilaan, oli tie rikollisuralle valmis. Viimeistään tässä vaiheessa asenne- ja arvomaailmassa rikollismaailma omine hierarkioineen ja koodistoineen uhkasi syrjäyttää muun yhteiskunnan

¹⁴⁵ Shaw 1966, 154.

¹⁴⁶ Shaw 1966, passim.

arvomaailman.¹⁴⁷ Kuten Stanley kuvaa: “I became a criminal when I was disgusted with life. - - I was taken to the Boy’s Court and sent to the Pontiac Reformatory, and you are a real criminal when you leave there”.¹⁴⁸

Shaw jakoi käsityksensä opitusta, ympäristöstä omaksutusta rikollisuudesta Sutherlandin kanssa. Sutherland tunnetaan ennen kaikkea differentiaalisen assosiaation teoriasta, jonka mukaan rikollisuuteen myönteisesti suhtautuva sosiaalinen ympäristö lisää yksilön rikosalttiutta. Yksilö assimiloituu vallitsevaan ympäristöön ja oppii sen käytänteet.¹⁴⁹ Oppimiskäsitys ja jengien merkitys nuoren käyttäytymisen ohjailemisessa voidaan löytää myös usean muun Chicagon sosiologiseen koulukuntaan kuluneen tutkijat työstä. Shaw ja McKay olivat epäilemättä tutustuneet myös esimerkiksi Frederick Thrasherin (1892–1962) jengejä koskevaan klassikkotutkimukseen *The Gang: A Study of 1,313 Gangs in Chicago* (1927).

Shaw ja McKay korostivat *Juvenile Delinquency* -teoksessaan rikollisen elämäntavan oppimista ja omaksumista kasvamalla sille suotuisassa ympäristössä. He käyttivät esimerkkinä pesäpalloilijoita: säännöllinen, määrättyssä paikassa tapahtuva harjoittelu tuotti pelissä tai rikollisuudessa tarvittavat taidot, jotka syvenivät ajan myötä. Rikostilastoissa kärjessä olevilla alueilla esiintyi pitkiä, kenties alueen syntyyn asti ulottuvia rikollisketjuja, joissa vanhempi rikollissukupolvi opetti uuden sukupolven. Rikollisuudessa ja sen jatkuvuudessa korostui siis ryhmän merkitys. Esimerkiksi vuonna 1928 kaikista oikeuteen joutuneista, rikoksista epäillyistä pojista jopa 80 prosenttia ja pelkästään varastamisesta epäillyistä pojista jopa 89 prosenttia kuului johonkin rikollisryhmittymään tai jengiin.¹⁵⁰ Voitaneen puhua jonkinlaisesta oppipoika-mestari-järjestelmästä, jonka käsitettiin vallitsevan erityisesti sosiaalisesti disorganisoituneilla alueilla. Se näytti vaikuttavan erityisesti sille alttiin nuoriin, jotka elivät arvoiltaan ristiriitaisessa sosiaalisessa ympäristössä.

¹⁴⁷ Shaw 1966, 40–41, 164–65, 204.

¹⁴⁸ Shaw 1966, 204.

¹⁴⁹ Sutherland 1947, 6–7.

¹⁵⁰ Shaw & McKay 1972, 173–176.

2.4. Ristiriitaiset arvot ja heikko sosiaalinen kontrolli

Shaw ja McKay etsivät vastausta nuorisorikollisuuden ja sosiaalisten ongelmien kasautumiseen tietyille alueille erilaisista sosiaalisista arvoista. He havaitsivat, että alueilla, joissa esiintyi vähiten nuorisorikollisuutta, hyväksyttiin laajasti samat sovinnaiset arvot ja asenteet. Lapsia kasvatettiin samalla tavalla ja lakeja pääsääntöisesti noudatettiin. Alueilla, joilla esiintyi runsaasti rikollisuutta, kyseenalaistettiin ja rikottiin sen sijaan yhtenäisiä moraaliarvoja. Vaikka myös näillä alueilla perinteiset arvot ja instituutiot olivat edelleen hallitsevassa asemassa, katu- ja nuorisorikollisuus syntyi kilpailevaksi elämäntyyliksi.¹⁵¹

Shaw ja McKay korostivat, että sosiaalisesti disorganisoituneilla alueilla elävät lapset altistuivat ristiriitaisille arvoille. Lapsille oli tarjolla useita, osin ristiriitaisia moraalisia tienviittoja. Lapsen tai nuoren asenteet ja käyttäytymistavat muotoutuivat pitkälti sen mukaan, millaiset arvot vallitsivat ryhmissä, joiden vaikutukselle hän altistui. Shaw ja McKay huomauttivat, että kaikki kaupungin lapset ja nuoret altistuivat rikollisuudelle, mutta sosiaalisesti disorganisoituneilla alueilla asuvat altistuivat sille todennäköisimmin henkilökohtaisella tasolla, kun taas muilla alueilla asuvat elokuvien, sanomalehtien ja radion kautta. Tällöin suhde oli etäisempi ja altistava vaikutus pienempi.¹⁵²

Sosiaalisesti disorganisoituneilla alueilla kasvaneet, rikoksia tehneet nuoret kokivat Shaw'n ja McKayn mukaan arvojen välisiä konflikteja henkilökohtaisessa elämässään. Perinteisten instituutioiden, kuten perheen, koulun tai kirkon vaikutus nuoren elämään oli heikko. Oikeudessa heidät tuomittiin yhteiskunnassa vallitsevien normien ja arvojen mukaan, mutta heidän tekonsa oli todennäköisesti vähintään hiljaisesti hyväksytty heidän oman sosiaalisen yhteisönsä piirissä. Vaihtoehtoinen rikollinen elämäntyyli sai jalansijaa,

¹⁵¹ Shaw & McKay 1972, 170.

¹⁵² Shaw & McKay 1972, 172–173.

koska se tarjosi rikoksia tekeväälle pojalle muun muassa taloudellista etua ja mainetta. Koska rikokset tapahtuivat useimmiten rikollisporukoissa, porukoilla oli vaikutusvaltaa, mainetta ja voimaa.¹⁵³ Kaupungin eri alueilla esiintyisi arvoiltaan ja normeiltaan eriytyneitä yhteisöjä.

Shaw ja McKay havaitsivat runsaasti hienovaraisia eroja eri yhteisöjen paikallisten instituutioiden luonteessa. He yhdistivät havaitut erot sosiaalisen kontrollin voimakkuuteen eri alueella. Sosiaalisesti disorganisoituneilla alueilla asuvat perheet altistuivat keskenään ristiriitaisille sosiaalisille järjestelmille, joissa arvot ja asenteet vaihtelivat. Perheet eivät välttämättä kyenneet vastaamaan ympäröivään ristiriitaisuuteen, vaan perinteistä yhteisöllisyyttä ja sosiaalista kontrollia ylläpitävä voima heikkeni näillä alueilla. Tämä aiheutti sisäisiä konflikteja niin perheissä kuin yksilöissä.¹⁵⁴ Shaw'n ja McKayn käsitys arvoista ja asenteista osana sosiaalista disorganisaatiota on yhtenevä Thomasin ja Znanieckin luoman käsitteen kanssa. Arvo ja asenne olivat muuttujia, jotka vaikuttivat sosiaalisen kontrollin toimivuuteen ja sen myötä yhteisöjen yhtenäisyyteen tai hajoamiseen.

Shaw ja McKay löysivät piileviä eroavuuksia ja ristiriitaisuuksia disorganisoituneilla alueilla asuvien perheiden suhtautumisessa rikoksiin verrattuna muiden alueiden asukkaisiin. Osa hajaantuneiden alueiden asukkaista tuomitsi rikollisen toiminnan perinteisten arvojen mukaisesti, kun taas osa katsoi toiminnan oikeutetuksi ja asianmukaiseksi. Moraaliarvot vaihtelivat jyrkän sovinnaisista arvoista, joita symboloivat perhe, kirkko ja muut yleiset instituutiot, jopa täysin vastakkaisiin arvoihin. Vastakkaiset arvot ilmenivät laittomana toimintana tai sen hiljaisena hyväksyntänä. Hiljaisesti hyväksyvät saattoivat noudattaa itse perinteisiä normeja, mutta kyky tai halu vastustaa rikollista toimintaa saattoi silti olla heikentynyt siksi, että he hyötyivät välillisesti rikollisesta toiminnasta tai että joku perheenjäsenistä tai ystävästä oli

¹⁵³ Shaw & McKay 1972, 172.

¹⁵⁴ Shaw & McKay 1972, 183.

mukana rikollisessa toiminnassa. Saman yhteisön sisällä saattoi myös esiintyä vaihtelua suhtautumisessa rikollisuuteen.¹⁵⁵

Jotkut perheet jopa kannustivat rikolliseen toimintaan. Tällainen esimerkki löytyy Shaw'n tutkiman Stanleyn perheestä. Kun Stanley ja hänen velipuolensa William olivat lapsia, äitipuoli yllytti poikia näpistelyreissuille esimerkiksi silloin, kun perheellä oli puutetta ruoasta. Toisaalta erityisesti Stanley, joka oli syntynyt isän edellisestä avioliitosta, sai usein rangaistuksia kotona, mikäli oli joutunut kiinni näpistelystä. Stanley ja William tekivät näpistelyreissuja keskenään ja yhdessä muiden alueen lasten kanssa. Stanley kuvaa, kuinka näpistelyä pidettiin heidän naapurustossaan normaalina toimintana, jota vanhemmat eivät aina edes kieltäneet, vaan jopa kannustivat siihen.¹⁵⁶ Lapsiin kohdistuva tavanomainen sosiaalinen kontrolli oli sosiaalisesti disorganisoituneilla alueilla heikkoa ja ristiriitaista. Vallitsevat arvot ja asenteet erosivat yleisistä arvoista ja toisaalta myös vaihtelivat perheen sisällä tapauskohtaisestikin. Rikollinen toiminta saatettiin hyväksyä hiljaisesti joissain tapauksissa, ja toisaalta joissain tapauksissa se tuomittiin.

Korkean rikollisuuden ja matalan rikollisuuden alueiden sosiaaliset organisaatiot erosivat siis luonteiltaan. Tehokkaasti toimivat yhteisöt kykenivät luomaan yhtenäisiä käytänteitä ongelmatilanteessa. Jäsenillä oli myös samansuuntainen asenne ongelmia kohtaan, ja he saivat aikaan suhteellisen yhtenäisiä ratkaisuyrityksiä, jotka kyettiin panemaan täytäntöön yhteistyössä. Yhteisön sosiaalinen kontrolli oli vahva ja toimiva. Shaw'n ja McKayn mukaan tällaisia käytännönläheisiä yhtenäisiä asenteiden ja mielipiteiden rintamia esiintyi kaupungin vakailta alueilla. Disorganisoituneilla alueilla kilpailevien arvojärjestelmien olemassaolo esti yhtenäisen rintaman muodostumisen. Hajaantuneilla alueilla ei puolestaan päässyt muodostumaan vakaata ja yhtenäistä kulttuuria suuren liikkuvuuden vuoksi. Siirtolaiset, jotka

¹⁵⁵ Shaw & McKay 1972, 171.

¹⁵⁶ Shaw 1966, 51–53.

asuttivat näitä alueita, tähtäsivät usein muille asuinalueille, joten heillä ei välttämättä ollut suurta motivaatiota vaikuttaa vallitseviin oloihin.¹⁵⁷

Perheiden sosiaalisen kontrollin heikkous sosiaalisesti disorganisoituneilla alueilla selittyi Shaw'n ja McKayn mukaan osaksi juuri rikollisjengien ja -ryhmien tarjoamalla vaihtoehtoisella sosiaalisella yhteisöllä, joka vei nuoria mukanaan ja teki heistä lojaaleja näiden säännöille ja arvoille. Etenkin eurooppalaistaustaisten nuorten havaittiin usein ajattelevan, että oma perhe edusti vanhaa maailmaa, kun taas paikalliseen jengiin liittyminen teki heistä amerikkalaisempia. Siirtolaisnuoret saattoivat tuntea olevansa kahden maailman välissä, jolloin uusi, kenties jännittävä ja stimuloiva paikallinen yhteisö vei mukanaan, ja vanhempien kontrolli nuoriin heikkeni.¹⁵⁸

Vakaammilla ja rikkaammilla alueilla asuvien ihmisten asenteissa korostui lasten hyvinvoinnin edistäminen. Tämä ilmeni muun muassa opiskelun, rakentavan vapaa-ajan toiminnan ja toimivan terveydenhoitojärjestelmän tärkeyden korostamisena. Näillä asuinalueilla asuvat jakoivat perinteisiä arvoja suojelevien instituutioiden ja vapaaehtoisten yhdistysten arvot. Tällaisia järjestöjä olivat esimerkiksi koulujen vanhempainyhdistykset, hyväntekeväisyys- ja naisjärjestöt, kirkot, kaupunginosayhdistykset ja muut vastaavat järjestöt. Ne muodostivat vastavoiman perusarvoja rikkovalle toiminnalle.¹⁵⁹ Sosiaalinen kontrolli pysyi siis näillä alueilla pääasiallisesti perinteisiä arvoja suojelevien instituutioiden hallinnassa. Sosiologi Donald Shoemaker on esittänyt, että sosiaalisen disorganisaation teoria on kriminologiassa osaltaan sosiaalisen kontrollin teoria.¹⁶⁰ Sosiaalisen kontrollin käsitteellä onkin Shaw'n ja McKayn tutkimuksessa keskeinen rooli sosiaalisen organisaation suojaamisessa hajaannukselta. Käsitys on yhtenevä Thomasin ja Znanieckin sekä Parkin ja Burgessin tutkimusten kanssa.

¹⁵⁷ Shaw & McKay 1972, 184–185.

¹⁵⁸ Shaw & McKay 1972, 183–184.

¹⁵⁹ Shaw & McKay 1972, 170–171.

¹⁶⁰ Shoemaker 2010, 101.

2.5. Vapaa-aika ja varallisuus

Shaw ja McKay ajattelivat, että lisääntynyt vapaa-aika heikensi jo entuudestaan sosiaalisesti hajaantuneilla alueilla asuvien perheiden mahdollisuutta ylläpitää sosiaalista kontrollia. Agraariyhteisöistä muuttaneilla uusilla kaupunkilaisilla ei välttämättä aiemmassa elinpiirissään ollut vapaa-aikaa¹⁶¹, sillä töihin mentiin maaseudulla usein nuorempina kuin kaupungissa. Kaupunkilaisnuorilla oli siis aikaa käytettävissään, ja he saattoivat usein kuljeksia kaduilla. Etenkään siirtolaisperheillä ei välttämättä ollut aikaa mieltä tai tietoa siitä, miten toimia uudessa tilanteessa. Sosiaalisesti hajaantuneilta alueilta puuttuivat perinteiset sosiaaliset aktiviteetit, joten nuoret muodostivat ryhmiä itse. Moni perhe turvautui tiukkoihin rangaistuksiin estäessään nuorta liikkumasta kaupungilla, mutta todellisuudessa rangaistukset saattoivat ajaa nuoren entistä kauemmas vanhasta perheyhteisöstään ja osaksi uusia sosiaalisia viiteryhtiä.¹⁶²

1900-luvun alun uudenlaiset ylellisyshyödykkeet ja ajanviettotavat, kuten autot, elokuvat, aikakauslehdet ja sanomalehdet, houkuttelivat kaikkia, mutta tavallisesti vain keskiluokkaiset ja varakkaammat pystyivät nauttimaan niistä. Houkutukset samoihin hyödykkeisiin lisäsivät rikollisuutta vähävaraisilla alueilla.¹⁶³ Shaw'n ja McKayn sekä Sutherlandin ajatukset yhtenevät tässä. Vapaassa yhteiskunnassa jokainen sen jäsen yhteiskuntaluokasta riippumatta pyrki parantamaan omaa statustaan suhteessa yleisesti tavoiteltuina pidettyihin arvoihin. Kaikissa tuloluokissa oli ihmisiä, jotka pyrkivät hyötymään järjestelmästä taloudellisesti.¹⁶⁴ Shaw ja McKay olettivat, että omaisuusrikoksia tapahtui eniten sellaisissa yhteisöissä tai ympäristöissä,

¹⁶¹ Yhdysvalloissa lasten työskentelyä tehtaissa ja kaivoksissa pyrittiin rajoittamaan vuoden 1916 kansallisella lailla, joka kielsi ja rajoitti lasten ja nuorten työskentelyä. Paine lain syntyyn johtui osaksi etenkin pohjoisen kaupunkien sosiaalisiin epäkohtiin painottuvasta progressiivisen kauden journalismista, joka piti ongelmaa esillä ja pakotti lainsäätäjiä tarttumaan toimeen. Friedman 2002, 19–20.

¹⁶² Shaw & McKay 1972, 184.

¹⁶³ Shaw & McKay 1972, 189.

¹⁶⁴ Sutherland 1947, 1–12.

joissa rikoksen tekijän riski menettää asemansa ja arvovaltansa oli pieni verrattuna hänen mahdollisuuksiinsa vahvistaa omaa sosiaalista statustaan. Vaihtoehtoisen arvojärjestelmän vallitessa yksilö kykenikin rikoksen avulla saavuttamaan sekä materiaalista pääomaa että sosiaalista arvostusta omassa yhteisössään.¹⁶⁵

Shaw ja McKay olivat sitä mieltä, että arvostusta ja varallisuutta tavoitellessaan vähävaraiset saattoivat turvautua epätavallisiin ja laittomiin keinoihin. Koska yksilön arvovalta yhteiskunnassa määräytyi pitkälti taloudellisen menestyksen perusteella, Shaw'n ja McKayn mukaan oli luonnollista, että omaisuuteen kohdistuneet rikokset olivat tyypillisin rikollisuuden laji.¹⁶⁶ 1900-luvun alun Yhdysvalloissa oikeudessa omaisuuteen kohdistuvista rikkomuksista myös rankaistiin ankarasti. Tehdastyöläisiä tai köyhissä ja turvatomassa asemassa olevia ihmisiä ei tavallisesti kohdeltu käsittelyissä suopeasti.¹⁶⁷

Shaw'n ja McKayn analyysin taustalla oli oletus siitä, että kaupungin osien ja yhteiskuntaluokkien välinen eriytyminen synnytti erilaiset lähtökohdat ja siten erilaisia mahdollisuuksia tavoitella arvostettua sosiaalista asemaa. Ryhmät, jotka asuttivat taloudellisesti heikoimpia alueita, olivat huonommassa asemassa myös tällaisten pyrkimysten suhteen. Heidän mahdollisuutensa saavuttaa sellaisia taloudellisia symboleita, jotka yhteiskunnassa rinnastettiin taloudelliseen ja sitä myöten myös muuhun menestykseen elämässä, oli heikko. Huono-osaisilla alueilla asuvat kohtasivat merkittäviä ristiriitoja yleisten, vapaassa yhteiskunnassa näennäisesti kaikkien saatavilla olevien tavoitteiden ja todellisuudessa saavutettavissa olevien tavoitteiden välillä.¹⁶⁸

Niin sanottu amerikkalainen unelma, *American Dream*, joka korosti kaikkien tasavertaisuutta ja mahdollisuuksia, kannusti kansalaisia tavoittelemaan

¹⁶⁵ Shaw & McKay 1972, 189.

¹⁶⁶ Shaw & McKay 1972, 186–187.

¹⁶⁷ Friedman 2002, 20–23.

¹⁶⁸ Shaw & McKay 1972, 186–187.

materiaalista menestystä. Kaikki pystyivät unelmoimaan ja asettamaan tavoitteita, mutta mahdollisuus tavoitteen saavuttamiseen ei kuitenkaan ollut tasavertainen, sillä luokkaerot vaikuttivat ihmisten mahdollisuuksiin.¹⁶⁹ Käsitys kulttuurisesti hyväksytyistä arvoista ja yksilöistä, jotka eivät kykene saavuttamaan yleisesti hyväksyttyä päämäärää, liitetään tyyppillisesti anomiateoriaan, mutta myös Shaw ja McKay antoivat painoarvoa yhteiskunnan yleisille arvoille ja tavoitteille omaisuuteen kohdistuvan katurikollisuuden taustalla.¹⁷⁰

Yksi tekijä rikollisuuden taustalla sosiaalisen disorganisaation teorian mukaan oli siis taloudellisten ja sosiaalisten resurssien epätasainen jakautuminen alueellisesti. Taloudellisen menestyksen näennäinen saavutettavuus sai jotkut heikommassa asemassa olleet kokeilemaan onneaan laittomin keinoin. Erityisesti nuorten kohdalla vapaa-aika yhdistettynä heikkoon sosiaaliseen kontrolliin vahvisti siteitä omiin sosiaalisiin viiteryhmiin, joissa rikollinen elämäntapa saattoi korostua. Väestön sosioekonomisen alueellisen jakautuneisuuden vuoksi rikollisuus ilmeni paikallisesti.

2.6. Kansallisuus ja etnisyys

Shaw'n ja McKayn yksi keskeisimmistä havainnoista *Juvenile Delinquency* -teoksessa oli, että huono-osaisuus ja sosiaalinen disorganisaatio leimasivat alueita, eivät tiettyjä kansallisia tai etnisiä ryhmiä. Tämä näkemys oli vastakkainen kriminologiassa 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa vallinneeseen biokriminologiseen degeneraationäkemykseen, jonka mukaan rodun tai suvun parissa ilmenneet epämieluisat piirteet siirtyivät perimässä seuraaville sukupolville. Yhdysvalloissa degeneraation pelko yhdistyi sekä tutkimuksessa että sosiaalipolitiikassa eugeniikkaan, eli rodunjalostusoppiin,

¹⁶⁹ Cullen & Wilcox 2010, xxxiiv-xxxiv; ks. myös Kivivuori et al. 2018, 24.

¹⁷⁰ Short 1972, xxxix.

minkä perusteella huonoja piirteitä edustavia yksilöitä ja ihmisryhmiä pyrittiin karsimaan ja edistämään hyvien piirteiden leviämistä yhteiskunnassa muun muassa pakkosterilisaation keinoin.¹⁷¹

Shaw'n ja McKayn analysoimassa aineistossa kansallisten ja etnisten ryhmien suhteellinen määrä rikostilastoissa vaihteli, vaikka rikollisuutta esiintyi eniten siirtolaisten asuttamilla, sosiaalisesti disorganisoituneilla alueilla. Vuosina 1884–1930 tehdyn seurannan perusteella maahan tulleet eurooppalaiset sijoittuivat aluksi kaupungin muutosvyöhykkeelle. Vuosien kuluessa he kuitenkin siirtyivät muille asuinalueille ja assimiloituivat sukupolvien saatossa amerikkalaiseen yhteiskuntaan. Muutosvyöhykkeelle muuttivat seuraavissa siirtolaisaalloissa tulleet eurooppalaiset. Vuosina 1884–1920 saapuneet siirtolaiset olivat pääasiassa irlantilaisia, saksalaisia ja skandinaaveja. Vuosina 1920–1930 suurimmat siirtolaisryhmät tulivat puolestaan Italiasta, Puolasta ja muualta Itä-Euroopasta. Seurantavuosina muutosvyöhykkeellä esiintynyt rikollisuus suhteessa muihin alueisiin pysyi suhteellisen vakaana, vaikka kansallinen rakenne muuttui merkittävästi. Mikään yksittäinen kansallinen tai etninen ryhmä ei hallinnut rikostilastoja kaupungissa pitkällä aikavälillä.¹⁷²

Siirtolaisten liikkeiden tutkiminen paljasti kaupungin eri alueiden välillä tapahtuvan muuttoliikkeen ja sosioekonomisen aseman välisen yhteyden. Vaurastuessaan siirtolaistaustaiset ihmiset muuttivat tyypillisesti keskiluokkaisille esikaupunkialueille. Muutosvyöhykkeelle puolestaan muuttivat uudet siirtolaiset. Kuvio toistui, jolloin muutosvyöhyke säilyi köyhänä ja maahanmuuttajataustaisena. Asukkaiden kansallisuus vaihteli.¹⁷³ Näin kaupungin etninen rakenne Shaw'n ja McKayn mukaan ikään kuin eli omaa kiertokulkuaan. Rikollisuus ei siirtynyt ihmisten mukana alueelta toiselle, vaan keskittyi muutosvyöhykkeelle ja oli kytkeytynyt sen rakenteisiin. Burgessin hypoteesi piti näin ollen paikkansa.

¹⁷¹ Rafter 2006, 159–163. Ks. biokriminologiasta myös Kivivuori et al. 2018, 44–45.

¹⁷² Shaw & McKay 1972, 156–157, 160–162.

¹⁷³ Shaw & McKay 1972, 21.

Ensimmäisen polven eurooppalaisten siirtolaisten ja Etelävaltioista muuttaneiden mustien keskittyminen alueille, jossa rikollisuuden esiintyvyys oli suurinta, olisi voinut johtaa päätelmiin, joissa rikollisuuden syyt olisivat leimanneet tiettyä väestöryhmää.¹⁷⁴ Shaw'n ja McKayn käsityksen mukaan viimeisimpänä tulleet siirtolaiset ja mustat kuitenkin asuttivat näitä alueita siksi, etteivät he olleet valmiita kaupungin kilpailuun, ja heillä oli heikoimmat mahdollisuudet saavuttaa perusvälttämättömyydet kaupungissa lähtökohteisesti heikon sosioekonomisen asemansa vuoksi. He joutuivat asumaan slummeissa, ja heillä oli huonot edellytykset järjestää sosiaalista elämäänsä uudelleen vieraassa ympäristössä. Shaw ja McKay totesivatkin, että kaikissa väestöryhmissä esiintyisi rikollisuutta samassa suhteessa, mikäli heidän asuinalueillaan olisivat vallinneet samankaltaiset sosiaaliset olot.¹⁷⁵

Mustien asuttamat alueet, kuten vyöhykemallissa esiintynyt ”Black Belt” -alue Chicagossa, muodostivat tilastollisen poikkeuksen kaupungissa. Väestö ei vaurastunut siinä missä muu väestö, eikä alueelta tapahtunut siirtymää vakaammille alueille ajan myötä. Yleisen mallin vastaisesti mustien asuttaman alueen väestö kasvoi tilanteessa, jossa se olisi muualla vähentynyt. Päinvastainen tilanne johtui siitä, että mustien liikkumista rajoitettiin.¹⁷⁶ Etelävaltioiden kaupungeissa toistui samanlainen kuvio, mutta sitä ylläpitivät Shaw'n ja McKayn sanoin ”erityyppinen normijärjestelmä ja tabut”.¹⁷⁷ Etelässä elettiin tuolloin tiukkaa rotusyrjintää edistäneiden Jim Crow -lakien aikaa. Vaikka olot saattoivat olla verrattain suotuisimmat pohjoisen teollisuuskaupungeissa, eivät mustat kuitenkaan olleet tasavertaisia muun väestön kanssa sielläkään.¹⁷⁸ Mustien heikko asema yhteiskunnassa vaikutti siihen, että he muodostivat poikkeuksen Shaw'n ja McKayn esittämään kiertokulkuun, joka koski Euroopasta tulleita siirtolaisia.

¹⁷⁴ Snodgrass 1976, 4–5.

¹⁷⁵ Shaw & McKay 1972, 153, 154, 161.

¹⁷⁶ Shaw & McKay 1972, 32, 141–142.

¹⁷⁷ Shaw & McKay 1972, 22.

¹⁷⁸ Lewis & Lewis 2009, 43, 102–103.

Mustien määrä myös rikostilastoissa pysyi korkeana vuodesta toiseen. Tämä havainto oli haaste sosiaalisen disorganisaation teorian toimivuuden kannalta, sillä yhden väestöryhmän pysyvästi suuri määrä tilastoissa haastoi käsityksen siitä, ettei rikollisuus kytkeytynyt yksittäisiin etnisiin ryhmiin. Teorian rikkoontumisen uhkan lisäksi tämä seikka oli ongelmallinen siksi, että sen myöntäminen olisi tarkoittanut kriittisen silmäyksen luomista yhdysvaltalaiseen yhteiskuntaan.¹⁷⁹ Shaw ja McKay tosin löysivät mustien asuinalueiden sisältä samanlaista hajontaa kuin yleensä kaupungin sisällä: alemman vuokratason alueilla ilmeni enemmän rikollisuutta kuin korkeamman vuokratason alueilla.¹⁸⁰ Tämä tarkoitti, etteivät mustat muodostaneet poikkeavaa ryhmää, jossa rikollisuus olisi ollut sisäsyntyistä, vaan poikkeusta säätelivät yhteiskunnalliset tekijät.

Juvenile Delinquency -teoksessa esitetty havainto siitä, ettei rikollisuus ilmennyt yksittäisen kulttuurisen ryhmän ominaispiirteenä, resonoi myöhemmissä sosiologisissa, poikkeavuuksia selittävässä teorioissa, kuten sosiaalisen disorganisaation teoriaa ja sosiaalista paineteoriaa mukailevassa poikkeavuutta kulttuurisena ilmiönä tarkastelevassa teoriassa (*cultural deviance theory*). Teorian mukaan asuinalueen ominaisuudet ja paikalliskulttuuri vaikuttavat yksilöön, ja alueellisten olojen jatkuvuus siirtää paikallisen normiston ja arvomaailman sukupolvelta toiselle.¹⁸¹

2.7. Ratkaisuja rikollisongelmaan

Shaw'lle ja McKaylle oli merkityksellistä, että heidän esittämiään tuloksia oli mahdollista käyttää rikollisuuden ehkäisyyn tähtäävien toimien kehittämisessä. Heidän käsityksensä oli, että akateeminen tutkimus ilman käytännön-toimintaan tähtäävää tavoitetta ei palvele muita kuin tutkijoita. Sosiologisen

¹⁷⁹ Snodgrass 1976, 5.

¹⁸⁰ Shaw & McKay 1972, 148.

¹⁸¹ Gottfredson & Hirschi 1990, 81–82.

tutkimuksen tuli tähdätä yhteiskunnan heikommassa asemassa olleiden, erityisesti nuorten rikollisten, konkreettiseen auttamiseen.¹⁸² Sosiaali- ja rikinnäalipolitiikkaan vaikuttaminen olikin usein yksi kriminologisen tutkimuksen tavoitteista. Shaw'n ja McKayn toiminnassa sosiaalireformistinen tavoite oli selvä, ja he pyrkivätkin löytämään uusia kontrollikeinoja.¹⁸³

Shaw oli jo uransa varhaisvaiheessa sitä mieltä, että yksilöiden, erityisesti nuorten, rikosalttius väheni sosiaalisessa ympäristössä, jossa asenne- ja arvomaailma ja käytänteet tukivat tätä päämäärää. *The Jack-Roller* -teoksen analyysiosiossa Shaw esitteli toteuttamaansa interventiota, joka katkaisi Stanley aluillaan olleen rikos- ja vankilakierteen. Shaw'n toimesta Stanley muutti sijaisperheeseen keskiluokkaiselle alueelle, jossa vallitsivat vakaat, perinteiset sosiaaliset olot ja käytänteet. Muutos oli hidas, mutta lopulta Stanley arvomaailma muuttui. Hän löysi vakaan työn ja meni naimisiin. Shaw'n mukaan keskeisin elämänmuutosta edistävä tekijä oli muutos ryhmäsuhteissa, mikä vaikutti uusien arvojen ja asenteiden omaksumiseen. Yhteydet rikollismaailmaan katkesivat vähitellen.¹⁸⁴ Yhteiskunnallinen uudistustyö oli erityisesti Shaw'lle tärkeää. Hänen taustansa epäilemättä vaikutti tähän.

Kaikkia muutosvyöhykkeen rikollisnuoria ei ollut mahdollista lähettää vakaammille asuinalueille, joten toimia rikollisuuden vähentämiseen tuli Shaw'n ja McKayn mukaan sijoittaa sinne, missä ongelmat esiintyivät. Shaw ja McKay halusivat *Juvenile Delinquency* -teoksellaan kiinnittää huomiota yhteiskunnan perinteisiin arvoihin pohjaavan sosiaalisen toiminnan ja järjestäytymisen tarpeeseen sosiaalisesti disorganisoituneilla alueilla. He kritisoivat sitä, ettei näiden alueiden sosiaalisten olojen vaikutusta rikollisuuteen, erityisesti nuorisoriikollisuuteen, ollut aiemmin huomioitu. Heidän tutkimustulostensa perusteella rikollisongelman hoito suurissa kaupungeissa vaati

¹⁸² Shaw & McKay 1972, 4–5.

¹⁸³ Esim. Tonry 2013, 10.

¹⁸⁴ Shaw 1966, 166, 183.

sellaisia muutoksia, jotka tähtäsivät paikallisyhteisöjen olojen parantamiseen. Yksilön diagnosointi ja valvonta eivät riittäneet saavuttamaan tätä päämäärää.¹⁸⁵

Disorganisoituneita alueita leimasivat ulkopuolisten järjestöjen ja instituutioiden tehottomat vaikutusyriytykset. Shaw ja McKay totesivat teoksessaan, että järjestöt, jotka pyrkivät auttamaan epävakaita alueita ulkopuolelta, eivät useinkaan onnistuneet pyrkimyksissään, sillä niiden työntekijöillä ei välttämättä ollut kosketusta alueiden asukkaiden todelliseen elämään eikä siksi myöskään käsitystä tarpeellisista toimenpiteistä. Avustusjärjestöt olivat liian etäällä paikallisesta elämästä ja instituutioista, jotta olisivat kyenneet vaikuttamaan esimerkiksi poikien rikollisuuteen.¹⁸⁶

Sosiaalisesti disorganisoituneiden alueiden ongelmiin kyettiin Shaw'n ja McKayn mukaan puuttumaan tukemalla setlementtihenkkisten paikallisjärjestöjen syntyä. Shaw'n yksi käytännön toimenpide olikin *Chicago Area Project* -ohjelman perustaminen vuonna 1931. Ohjelma pyrki tavoittamaan nuoria heidän omassa ympäristössään ja luomaan turvallisia paikallisyhteisöjä ja ohjausta rikollisuuteen alttiille ja jo rikoksista tuomituille nuorille, jotta heidän energiansa ja yhteisön resurssit saataisiin parempaan käyttöön. Shaw'n mukaan nuorten potentiaali tuli kanavoida rakentavasti sen tukahduttamisen ja marginalisoinnin sijaan.¹⁸⁷

*

Shaw'n ja McKayn mukaan sosiaalinen disorganisaatio oli paikallisiin rakenteisiin ja instituutioihin kytkeytynyt ilmiö. Alueella, jolla vallitsi jatkuva sosi-

¹⁸⁵ Shaw ja McKay 1972, 4–5.

¹⁸⁶ Shaw & McKay 1972, 185.

¹⁸⁷ Short 1972, xlvi-xlviii.

aalisen disorganisaation tila, ilmeni keskenään ristiriitaisia arvoja. Slummi-alueilla esiintyi vaihtoehtoisia sosiaalisia yhteisöjä, jotka noudattivat perinteisten arvojen vastaista elämäntapaa. Rikollisuus kytkeytyi näihin vaihtoehtoisin porukoihin ja niiden luomiin alueellisiin sosiaalisiin rakenteisiin.

Sosiaalisen disorganisaation leimaamassa ympäristössä perinteisten instituutioiden harjoittama sosiaalinen kontrolli ei vaikuttanut yksilöön samoin kuin alueella, jossa tällaista arvojen ja kilpailevien yhteisöjen, kuten kodin tai jengin, ristiriitaa ei esiintynyt. Merkittävää oli, että rikolliseksi ajautuivat yleensä siirtolaistaustaiset nuoret, sillä heidän elämässään tuo ristiriitaisuus korostui. Rikollisuus ei kuitenkaan selittynyt etnisillä tai kansallisilla ominaisuuksilla, vaan kyse oli paikallisista oloista ja suhteellisesti heikoista lähtökohdista. Voisi siis sanoa, että teorian perusteella sosiaalisesti disorganisoiduneella alueella kasvaminen olisi voinut tehdä kenestä tahansa varkaan.

Rikollisuuden torjumiseksi Shaw ja McKay ehdottivat harkittuja väliintuloja slummialueilla. Shaw'n ja McKayn muotoileman teorian suosio perustui osin kaiketi siihen, että se pystyi ainakin jossain määrin vastaamaan konkreettiseen, kaduilla ilmenneeseen ongelmaan, jonka ymmärtämiseksi kaivattiin tutkimustietoa ja johon vaadittiin kipeästi ratkaisuja.

3. Sosiaalinen disorganisaatio itsemurhien ja mielenterveyshäiriöiden selittäjänä

Sosiaalisen disorganisaation teoria kehittyi rikollisuuden selittämisen lisäksi selittämään myös muita kaupungin slummialueilla esiintyneitä ongelmia. Eri-tyisesti itsemurhien ja mielenterveyshäiriöiden esiintyvyyteen haettiin selitystä sosiaalisesta disorganisaatiosta. Tämän pääluvun ensimmäisessä alaluvussa tarkastelen Ruth Shonle Cavanin teosta *Suicide* (1928), jossa Cavan tarkasteli sosiaalisen disorganisaation ja itsemurhien esiintymisen välistä yhteyttä. Ruth Cavan kuului Thomasin, Znanieckin, Parkin ja Burgessin ohella Chicagon sosiologisen koulukunnan ensimmäiseen sukupolveen, ja hänet voidaan lukea yhdeksi sosiaalisen disorganisaation teorian kehittämisen ja sovellutuksen edelläkävijäksi.¹⁸⁸ Hänen sosiaalisten ja kulttuuritekijöiden merkitystä itsemurhien taustalla korostavan työnsä voidaan katsoa jatkaneen eurooppalaistutkijoiden, kuten Enrico Morsellin (1852–1929) ja Émile Durkheimin jalanjäljissä.¹⁸⁹

Toisessa alaluvussa tarkastelen sosiaalisen disorganisaation teorian soveltamista mielenterveydenhäiriöiden esiintymisen tutkimiseen. 1930-luvun alussa opiskelijana Chicagon sosiologian laitoksella ollut Robert E. L. Faris oli vaikuttanut Ruth Cavanin tutkimuksista. Faris olisi halunnut jatkaa itsemurhien esiintymistä koskevaa tutkimusta, mutta laitoksella tuolloin sosiologian professorina työskennellyt Robert Park ehdotti, että Faris ottaisi tarkastelun kohteeksi puolestaan mielenterveyshäiriöiden alueellisen esiintymisen.¹⁹⁰ Faris ja hänen työparinsa H. Warren Dunham selvittivät, noudattiko mielenterveyshäiriöiden esiintyminen samaa alueellisesti eriytyntä kaavaa kuin itsemurhien ja rikollisuuden esiintyminen. Farisin ja Dunhamin teos *Mental*

¹⁸⁸ Salerno 2007, 159.

¹⁸⁹ Weaver 2009, 68; ks. myös Myllykangas 2014, 68–69.

¹⁹⁰ J. Faris 1998. "Obituary". Elektr. artikkeli.

Disorders in Urban Areas (1939) oli ensimmäinen kattava tutkimus, joka lähestyi mielisairauksia alueeteoreettisesta näkökulmasta.¹⁹¹

3.1. Itsemurhat kaupungissa

Itsemurha on ollut jatkuvan tutkimuksen kohde länsimaissa 1800-luvulta lähtien.¹⁹² Kaupungistuminen ja kasvu lisäsivät tutkijoiden huolta yhtenäisen ja vakaan sosiaalisen elämän säilymisestä. Modernia kaupunkielämää pidettiin epäterveellisenä, persoonan ja sosiaalisten suhteiden hajaantumiseen johtavana elämäntapana. Dynaaminen kaupunkielämä liitettiin lisääntyneeseen itsetuhoiseen käyttäytymiseen.¹⁹³ Myös itsemurhan merkitys oli muuttumassa. 1800-luvulta lähtien niin Euroopassa kuin Yhdysvalloissa elämä oli muuttunut monilta osin sekulaariksi; kirkolla ja uskonnolla oli yhä vähemmän valtaa yksilön elämän ja valintojen suhteen. Vaikka kirkon ja uskonnon merkitys ei välttämättä ollut tutkijoille ja heidän näkemyksilleen aivan yhdenmukainen, ei itsemurhaa nähty enää yksiselitteisesti syntyinä.¹⁹⁴ Kenties tämä vapautti tutkijoita myös tarkastelemaan itsemurhia ja tutkimaan niiden taustalla vaikuttaneita sosiaalisia ja psykologisia tekijöitä.

Tilastotieteen kehitys oli tuonut tilastojen tarkastelun yhdeksi keskeiseksi menetelmäksi rikollisuuden tutkimuksen lisäksi myös itsemurhatutkimuksessa 1800-luvulla.¹⁹⁵ Tilastot auttoivat tarkastelemaan itsemurhien esiintymistä historiallisena jatkumona, jolloin niiden lainalaisuuksia ja kehityslinjoja

¹⁹¹ R. E. L. Faris & Dunham 1967, 1, 21–22.

¹⁹² Weaver 2009, 19.

¹⁹³ Kushner 2009, 19–20. Ks. myös esim. Weaver 2009, 63; Myllykangas 2014, 62–66.

¹⁹⁴ Weaver 2009, 22–23.

¹⁹⁵ Weaver 2009, 33.

oli mahdollista tarkastella sen sijaan, että itsemurhat olisi käsitetty yksittäisiksi ilmiöiksi.¹⁹⁶ Tilastotieteen kehitys vaikutti siis oleellisesti myös itsemurhatutkimukseen, aivan kuten oli vaikuttanut kriminologiaankin. Myös Cavanin tutkimuksessa tilastojen käyttö oli keskeisessä asemassa.

Sosiaalitieteet olivat merkittävässä roolissa amerikkalaisessa itsemurhatutkimuksessa 1920–1960-luvuilla. Samanaikaisesti toinen vallitseva suuntaus itsemurhatutkimuksessa Yhdysvalloissa oli psykiatrinen tutkimus. Itsemurhatutkimuksen sosiaalitieteellinen lähestymistapa Yhdysvalloissa rakentui pitkälti 1800-luvun eurooppalaisen tutkimuksen tarjoaman pohjan päälle.¹⁹⁷ Esimerkiksi Émile Durkheim korosti teoksessaan *Le suicide* (1897) yhteiskunnallisten ja sosiaalisten tekijöiden merkitystä itsemurhan taustalla, minkä voidaan katsoa vaikuttaneen yhdysvaltalaisen lähestymistavan taustalla.¹⁹⁸

Ruth Cavan kuuluu ensimmäisiin itsemurhaa sosiaalitieteellisesti tutkineisiin yhdysvaltalaisiin. Cavan itse arveli, että syy siihen, miksi itsemurhat eivät olleet vielä yleisesti herättäneet tutkijoita Yhdysvalloissa aiemmin, oli niiden vähäinen määrä suhteessa itsemurhatapauksiin Euroopassa sekä muihin kuolinsyihin Yhdysvalloissa. Hänen mukaansa itsemurhien tarkastelu suhteessa sosiaalisiin ja fyysisiin ympäristötekijöihin saattoi tuoda esille ilmiön syihin johtavia tekijöitä, joita ei ollut vielä havaittu, ja lisäksi antaa lisää tietoa Yhdysvalloissa vallinneista sosiaalisista olosuhteista.¹⁹⁹ Tutkimuksellaan Cavan pyrki siis tuomaan myös yhdysvaltalaiseen itsemurhatutkimukseen ja keskusteluun sosiaalisia ja ympäristötekijöitä korostavan näkökulman.

¹⁹⁶ Myllykangas 2014, 60.

¹⁹⁷ Weaver 2009, 63.

¹⁹⁸ Weaver 2009, 45–48, 56.

¹⁹⁹ Cavan 1965, 9.

3.1.1. Itsemurhat sosiaalisena ja psykologisena ilmiönä

Historiallinen ja etnologinen tarkastelu osoittivat Cavanille, että itsemurhien esiintyminen liittyi samanaikaisesti muihin sosiaalisiin ilmiöihin. Useiden erilaisten tilastojen käyttö oli olennaista näiden havaintojen tekemisessä. Hän tarkasteli pitkiä historiallisia jatkumia itsemurhien esiintyvyydessä eri yhteiskunnissa. Se osoitti, että merkittävän sosiaalisen muutoksen ajat kasvattivat itsemurhien määrää populaatiossa. Hän esitti, että sosiaalinen muutos vähensi vallinneiden yhtenäisten asenteiden vaikutusta ja ryhmäuskollisuuden merkitystä yksilön elämässä, mikä johti yhteisön sosiaaliseen disorganisointumiseen.²⁰⁰ Cavan oli tutustunut suomalaissosiologin Edvard Westermarkin ja irlantilaisen historioitsijan William Leckyn töihin. Hän oli vaikuttunut heidän tutkimuksistaan, ja omaksui osin niiden myötä vahvan pohjakäsityksen itsemurhien suhteesta elämään ja uskuntoon liittyviin asenteisiin, tapoihin sekä poliittisiin ja sosiaalisiin muutoksiin.²⁰¹

Cavanille oli selvää, että tutkimusaineiston tuli koostua muustakin kuin tilastoista. Eri menetelmien ja lähdeaineistojen käyttö oli olennaista Cavanin tutkimustulosten kannalta, ja tämä myös ilmentää hänen kuulumistaan Chicagon sosiologiseen koulukuntaan.²⁰² Pelkästään tilastoihin keskittyminen olisi Cavanin mukaan vääristänyt kokonaiskuvaa. Hän kritisoi esimerkiksi Yhdysvalloissa 1900-luvun alussa suosittua rotu-temperamenttiteoriaa, jonka mukaan rodulla ja itsemurha-alttiutta kasvattavalla temperamentilla olisi yhteys. Cavan piti selitystä heikkona, koska se ei hänen mukaansa kestänyt historiallista tai muuttuvissa sosiaalisissa ympäristöissä tapahtuvaa tarkastelua, vaan tulkinta oli tehty yksipuolisen tilastollisen aineiston perusteella. Cavan pyrki tilastoja tarkastellessaan huomioimaan niin itsemurhien esiintyvyyden eri ihmisryhmien välillä, mahdolliset ajalliset muutokset itsemurhan esiinty-

²⁰⁰ Cavan 1965, Preface, 56, 324.

²⁰¹ Cavan 1965, Preface.

²⁰² Weaver 2009, 68–69.

vyydessä kuin muut esiintyvyysslukuihin vaikuttaneet tekijät, ja täydensi tutkimusta muilla menetelmillä. Näin ollen hänen tutkimuksensa perusteella näytti siltä, että itsemurhaluvut vaihtelivat eri aikoina eri rotujen parissa. Cavanin mukaan tämä osoitti, että sisäsyntyiset tekijät olivat selitysvoimaltaan heikompia kuin sosiaaliset tekijät.²⁰³

Päiväkirjojen ja kirjeiden tutkiminen osoitti Cavanille, että itsemurha liittyi yksilön elämässä esiintyviin vakaviin kriisitilanteisiin, emotionaalisiin tiloihin ja itsemurhan hyväksyvään asenneilmapiiriin. Cavan siis tutki itsemurhia sosiaalisen ja yksilön sisäisen disorganisaation ilmentyminä sekä näiden keskinäisenä vuorovaikutuksena. Sosiaalinen ja yksilön sisäinen disorganisoituminen eivät olleet synonyymejä keskenään, mutta ne tarkoittivat kuitenkin keskenään samankaltaisia ilmiöitä, jotka voivat olla toisiinsa yhteydessä.²⁰⁴ Cavan pyrki tutkimuksellaan ja valitsemillaan menetelmillä vastaamaan siihen, missä sosiaalisen organisoitumisen tai disorganisoitumisen vaiheessa yksilöiden itsemurha-alttius sisäisen disorganisoitumisen myötä kasvaa ja missä vaiheessa alttiutta pystyttäisiin kontrolloimaan.²⁰⁵ Cavan tarkasteli itsemurhia sekä sosiaalisena että psykologisena ilmiönä, mikä oli poikkeuksellista aiempaan eurooppalaiseen sosiologiseen itsemurhatutkimukseen verrattuna.²⁰⁶ Chicagon sosiologisen koulukunnan jäsenten parissa esiintyi usein sosiaalipsykologisia viitteitä, ja Cavanin tutkimuksessa tämä tulee selkeästi ilmi.

Rikollisuuden ja muiden sosiaalisten ongelmien tapaan myös itsemurhien esiintyvyys vaihteli alueellisesti ja demografisesti. Chicagossa itsemurhia esiintyi eniten muutosvyöhykkeellä asuvien syntyperäisten yhdysvaltalaisien keskuudessa. Disorganisoituneilla alueilla eläneet yhdysvaltalaiset elivät usein köyhyydessä, eikä heillä ollut pysyviä sosiaalisia kontakteja. Heidän elämänsä leimasi keskustan asukkaille tyypillinen rauhattomuus, jatkuva

²⁰³ Cavan 1965, Preface, 31–32.

²⁰⁴ Cavan 1965, Preface.

²⁰⁵ Cavan 1965, 11.

²⁰⁶ Weaver 2009, 20, 46.

liikkeellä olo ja juurettomuus. West Madison -kadun kaltaiset muutos-
vyöhykkeen alueet houkuttelivat huumekauppiaita, alkoholinmyyjiä, bordel-
lien ja asuntoloiden pitäjiä sekä panttilainaamoyrittäjiä, koska sieltä löytyi
sopiva markkinarako ja asiakkaita. Tämä lisäsi ja vakiinnutti alueen haja-
naista luonnetta sekä liikkuvaa, anonyymisyyttä korostanutta elämäntapaa.
Se sekä houkutteli kulkijoita ja yrittäjiä että toisaalta sinne ajautui ihmisiä
erinäisistä syistä.²⁰⁷

Taloudellinen huono-osaisuus ei näyttänyt Cavanin mukaan kuitenkaan ole-
van erityinen itsemurhan riskitekijä. Esimerkiksi mustien joukossa itsemur-
hia esiintyi keskimääräistä vähemmän, vaikka heidän taloudellinen ase-
mansa oli useimmiten kaikista heikoin. Cavanin tulkinnan mukaan köyhyys
oli useimmissa tapauksissa pitkäaikaista, joten se ei aiheuttanut akuuttia
kriisiä yksilön elämään. Kriisi, johon yksilö ei kyennyt sopeutumaan, oli Ca-
vanin mukaan keskeisin ulkoinen tekijä, joka lisäsi sisäistä disorganisaatiota
ja siten itsemurhariskiä. Tällaisia kriisejä olivat esimerkiksi läheisten ihmis-
suhteiden kariutuminen, muutto, sairaudet tai pidätetyksi joutuminen.²⁰⁸

Kriisit ja tyydyttämättömät yksilön tarpeet olivat Cavanin mukaan suurim-
mat tekijät yksilön sisäisen disorganisoitumisen taustalla. Tämä oli hänen
mukaansa mahdollinen selittäjä sille, minkä vuoksi itsemurhaluvut olivat
suhteellisen korkeita koulutettujen ja hyvissä ammateissa olevien keskuu-
dessa. Cavan arveli, että heidän kiinnostuksen kohteensa ja mahdollisuu-
tensa olivat laajemmat kuin vaikkapa pienessä perheyhteisössä yksinkertai-
sempaa elämää eläneiden vaihtoehdot, jolloin mahdollisuus henkilökohtais-
ten halujen ja toiveiden syntymiseen ja niiden toteutumatta jäämiseen oli
kasvanut. Voimakkaat takaiskut pyrkimyksissä saattoivat johtaa suuriin hen-
kilökohtaisiin pettymyksiin, jotka muiden tilannetekijöiden kanssa johtivat
sisäiseen disorganisoitumiseen.²⁰⁹ 1900-luvun alkupuolella tehdyissä tutki-

²⁰⁷ Cavan 1965, 103–104.

²⁰⁸ Cavan 1965, 269–271.

²⁰⁹ Cavan 1965, 324.

muksissa näytti olevan yhteinen näkemys siitä, että itsemurhariski oli kohonnut ylimmissä sosiaaliryhmissä. Esimerkiksi varallisuus ei suojannut itsemurhalta, vaan päinvastoin jopa lisäsi sen riskiä.²¹⁰

Tämä on jossain määrin ristiriidassa esimerkiksi kriminologisen sosiaalisen disorganisaation teorian muotoilun kanssa, sillä disorganisaatiosta tyypillisesti kielivät seikat, kuten heikko sosioekonominen asema, eivät näyttäneet Cavanin tutkimuksen perusteella olevan yksiselitteisesti itsemurhan todennäköisyyttä ennustavia tekijöitä. Itsemurhan ja kuolematoiveiden kasvaneeseen riskiin liittyivät olennaisesti kriisit ja kykenemättömyys sopeutua. Cavanin mukaan itsemurhia kuitenkin esiintyi eniten muutosvyöhykkeellä. Koska niillä asuva väestö koostui pääasiassa vasta maahan saapuneista siirtolaisista, jää epäselväksi, olivatko alueen yhdysvaltalaiset, joiden parissa itsemurhia esiintyi eniten, ajautuneet slummialueelle vai asuivatko he siellä jo entuudestaan. Alueellisten tekijöiden vaikutus itsemurhiin jääkin Cavanin tutkimuksessa vähälle huomiolle.²¹¹ Epäselväksi jää, miten sosiaalisesti disorganisoituneet alueet liittyvät kohonneisiin itsemurhalukuihin. Hän toisaalta huomioi, että sosiaalisen disorganisaation vaikutukset ilmenivät eri tavoin syntyperäisten amerikkalaisten ja siirtolaisten keskuudessa, ja täten myös johtivat erilaisiin ongelmiin.

Itsemurha-alttius ei siis ollut merkittävästi kohonnut muutosvyöhykettä pääasiassa asuttaneiden siirtolaisten keskuudessa. Esimerkiksi Chicagossa vuosina 1919–1921 itsemurhaluku siirtolaisten jälkeläisten keskuudessa oli alhaisempi kuin amerikkalaisvanhempien jälkeläisten keskuudessa.²¹² Sosiaalinen disorganisaatio sai Cavanin mukaan eri ilmenemismuotoja yhdysvaltalais- ja siirtolaisyhteisöjen välillä. Siirtolaisten keskuudessa korostui perhelämäään liittyvä disorganisaatio, joka ilmeni köyhyytenä, jengiytymisenä ja

²¹⁰ Ollikainen 1973, 174.

²¹¹ Myös esim. Weaver 2009, 67–68.

²¹² Cavan 1965, 35.

erityisesti nuorisrikollisuutena. Siirtolaiset olivat usein tulleet joko perheinä tai niin, että heidän siteensä kotiin jääneeseen perheeseen oli vielä verrattain vahva.²¹³

Cavan kuitenkin havainnoi, että itsemurhaluvut eri etnisten ja kansallisten ryhmien parissa muuttuivat tarkasteltaessa aikaa ennen siirtolaisuutta ja sen jälkeen. Siirtolaisten keskuudessa itsemurhaluvut nousivat verrattuna näiden kotimaassa pysyneisiin verrokkeihin siirtolaisuutta seuraavina vuosina. Tämä ei näyttänyt Cavanin mukaan noudattelevan rodullisia rajoja, sillä useista eri roduista koostuvassa amerikkalaisväestössä ei ollut havaittavissa samanlaista muutosta samana aikana kuin siirtolaisten parissa, jotka saattoivat olla osin samaa rodullista alkuperää kuin jo Amerikkaa asuttaneet.²¹⁴ Jo-kin tekijä kaupunkikulttuurissa vaikutti siis itsemurhien esiintyvyyteen.

3.1.2. Asenneilmapiirin muutos ja sopeutumattomuus

Cavanin ajattelussa korostui käsitys sosiaalisen ympäristön ja yhteisössä vallinneiden asenteiden vaikutuksesta itsemurhiin. Hän käsitti, että muutokset tai hajanaisuus sosiaalisessa elämässä muuttivat asenteita ja vähensivät instituutioiden ja tapakulttuurin merkitystä yksilön elämässä.²¹⁵ Sosiaalisen kontrollin vaikutus siis väheni, mikä altisti yksilön sisäiselle disorganisaatiolle.²¹⁶

Cavanin mukaan kansallisilla ryhmillä oli merkittävä yhtenäistä asenneilmapiiriä ja tapakulttuuria ylläpitävä vaikutus. Kansallisten ryhmien tuottamat ja jakamat sosiaaliset asenteet olivat syntyneet kunkin alueen historiallisen ke-

²¹³ Cavan 1965, 103.

²¹⁴ Cavan 1965, 33–34.

²¹⁵ Cavan 1965, 12, 56.

²¹⁶ Cavan 1965, 9,104.

hityksen ja olosuhteiden vaikutuksesta. Yhtenäiskulttuurissa yhteisön sosiaalinen kontrolli toimi.²¹⁷ Erityisesti tiukalla uskonnollisella kurilla vaikutti olevan merkittävä rooli sosiaalisen kontrollin luojana. Siirtolaisten mukana Yhdysvaltoihin oli 1900-luvun alussa tullut runsaasti katolilaisia.²¹⁸ Siirtolaisten elämää tarkastellut Cavan katsoi, että katolisissa yhteisöissä vallitsi ehdoton näkemys itsemurhan ehdottomasta vääryydestä ja tiukempi yhteisöllisyyden vaatimus verrattuna yksilökeskeisempiin protestanttisiin yhteisöihin ja yhteiskuntiin. Cavanin mukaan uskonnoissa itsessään ei ollut sellaista ulottuvuutta tai oppia, jonka perusteella ne olisivat suojelleet ihmisiä itsemurhilta, vaan kyse oli siitä, miten uskonnolliset yhteisöt olivat rakentuneet ja millaista käyttäytymistä ja tunnustuksellisuutta jäseniltä vaadittiin. Näissä yhteisöissä oli vahva sosiaalinen kontrolli.²¹⁹

Cavanin mukaan juuri yhteiskunnan arvomaailma ja normit vaikuttivat itsemurhakäsityksiin.²²⁰ Täten uskonnolla oli etenkin ennen yhteiskuntien kasvanutta sekularisaatiota ollut merkittävä vaikutus. Asenne itsemurhia kohtaan levisi Cavanin mukaan yhteisön ja yksilön välisessä vuorovaikutuksessa. Modernissa yhteiskunnassa kirkon tai perheen sijaan asenne- ja tapakulttuuri levisivät esimerkiksi joukkotiedotusvälineiden kautta. Ne muokkasivat ihmisten asenteita itsemurhia kohtaan. Cavan arveli esimerkiksi sanomalehdissä esiintyneiden hautajaisilmoitusten muokkaavan ihmisten mielikuvaa kuolemasta paljon sympatiaa keräävänä tapahtumana, mikä saattoi herättää kuolematoiveita itsemurhalle alttiissa henkilöissä.²²¹

Cavanin käsitykset modernin kaupunkielämän vaikutuksista ovat yhtenevät muiden muassa Thomasin ja Znanieckin käsitysten kanssa. Vakaisissa, maatalousvaltaisissa yhteiskunnissa, joissa perheen merkitys sosiaalisen kontrollin ylläpitäjänä oli merkittävä, oli vähemmän yksilön ja yhteisön yhtenäisyyttä

²¹⁷ Cavan 1965, 26, 37, 54–55.

²¹⁸ Jenkins 2007, 199.

²¹⁹ Cavan 1965, 25, 37–45.

²²⁰ Cavan 1965, 304–305.

²²¹ Cavan 1965, 196, 327.

rikkovia tekijöitä. Cavan pitikin tasapainoista ja toimivaa perhe-elämää keskeisimpänä itsemurhilta suojaavana tekijänä.²²² Yksilön vapautta korostanut, nopeasti muuttuva yhteiskunta puolestaan tarjosi vaihtoehtoja aiemmin vakiintuneille asenne- ja tapakulttuureille, mikä lisäsi esimerkiksi toimivasta perheestä irrallaan eläneiden yksilöiden oirehdintaa.

Cavan pyrki tutkimuksellaan selvittämään sitä, missä määrin yhteisössä tai yhteiskunnassa esiintyvä arvomaailma ja asenneilmapiiri heijastuivat yksilön käsitysmaailmassa ja omaksuivatko kaikki saman arvo- ja normijärjestelmän vaikutuspiirissä elävät yksilöt lähtökohtaisesti samanlaisen suhtautumisen esimerkiksi itsemurhiin. Olivatko kaikki yksilöt samanlaisissa ulkoisissa tilanteissa yhtä alttiita sisäiselle hajaannukselle?²²³ Erityisesti tämän ongelman selvittäminen vaati apua psykologian piiristä, jotta Cavanin oli mahdollista pohtia ulkoisten tekijöiden ja yksilön kokemusten välistä suhdetta.

Cavanin käsityksen mukaan pinnan alla piilevä psykologinen prosessi oli muuttumaton ja samanlainen useilla itsemurhaa yrittäneillä tai sen tehneillä. Itsemurha oli Cavanin mukaan äärimmäinen psykologinen kriisitalanne, jossa kriisin kokija ei kyennyt sopeutumaan uuteen tilanteeseen. Itsemurha oli Cavanin mukaan yksilön sisäisen disorganisoitumisen äärimmäisin ja viimeinen muoto. Prosessi ei välttämättä ollut Cavanin mukaan ulkoisesti havaittavissa, vaan oli subjektiivinen kokemus. Täten itsemurhaa tutkittaessa oli keskeistä kiinnittää huomiota yksilön kokemuksilleen antamille merkityksisällöille.²²⁴

Kaikki yksilön disorganisaatio oli Cavanin mukaan mahdollista käsittää sopeutumisen puutteeksi. Tilanteessa, jossa yksilö ei sopeutunut, persoonallisuutta koossa pitävien seikkojen ja ulkoisen maailman välinen tasapaino horjui. Cavanin mukaan sopeutumattomuus saattoi ilmentyä hulluutena, nuorisorikollisuutena, alkoholismina, huumeidenkäyttönä tai seksuaalisina

²²² Cavan 1965, 324.

²²³ Cavan 1965, 304–305.

²²⁴ Cavan 1965, 176–177, 267, 304.

perversioina, jotka miellettiin yksilöpatologisiksi tiloiksi. Cavanin mukaan kyse kuitenkin oli ongelmista sosiaalisissa suhteissa. Huonot sosiaaliset kokemukset saivat yksilön torjumaan kielteiset tuntemukset mielestään. Huonot kokemukset painuivat muistoiksi, jotka saattoivat kasautua ajan mittaan ja ilmentyä sisäisenä disorganisoitumisena.²²⁵

Sekä sisäiset että ulkoiset tekijät olivat Cavanin mukaan yhtä lailla merkittäviä itsemurhien taustalla, sillä mikään yksilön sisäinen prosessi ei tapahtunut eristyksissä muusta maailmasta. Ulkoiset tekijät toimivat sisäisten prosessien laukaisevina tekijöinä. Nämä tekijät vaihtelivat historiallisesti ja kulttuurisesti. Yhteinen piirre itsemurha-alttiutta kasvattavissa ulkoisissa tekijöissä oli se, että ne olivat yleensä tilanteita, joissa yksilö kohtasi muutoksen, johon ei kyennyt sopeutumaan.²²⁶ Sisäistä hajaannusta aiheuttavan kriisin merkittävyys siis oli tulkittava suhteessa yksilön käsitysmaailmaan.

Vaikka Cavan käsitti myös perinnöllisyyden ja mielisairauksien aiheuttavan altistumista itsemurhateolle, keskeistä hänen ajattelussaan oli käsitys siitä, että merkittävä sosiaalinen muutos kohotti myös niin sanotusti normaalien ihmisten itsemurhariskiä. Sosiaalisen disorganisoitumisen tilan vallitessa eli lukuisten sosiaalisten muutosten aikana itsemurhariski kasvoi kenellä tahansa sellaisella henkilöllä, jolla oli haasteita sopeutua uudenlaiseen todellisuuteen. Oleellista sisäisen disorganisaation syntymisessä oli, että hallitsematon muutos kohdistui sellaiselle elämän osa-alueelle, joka oli yksilön onnellisuuden ja hyvinvoinnin kannalta oleellinen, eikä yksilö sopeutunut muutokseen.²²⁷ Sopeutumisen puute olikin yksi Cavanin keskeisimmistä käsityksistä itsemurhahaprosessin taustalla piilevistä tekijöistä. Käsitys sosiaalisesta sopeutumisesta psykologisen hyvinvoinnin taustalla oli keskeinen käsitys yh-

²²⁵ Cavan 1965, 144–148.

²²⁶ Cavan 1965, 267, 304.

²²⁷ Cavan 1965, esim. 173.

dysvaltalaisuustutkimuksessa, mikä juonsi juurensa mentaalihygieenisestä liikkeestä.²²⁸ Cavanin tutkimus pyrki inhimillistämään itsemurhaan liittyviä käsitteitä. Kuka tahansa oli altis äärimmäiselle sisäiselle disorganisoitumiselle, mikäli muutokset omassa elämässä ylittivät yksilön sietokyvyn, eikä sosiaalinen ympäristö tukenut toipumista.

Sosiaalinen disorganisaatio Cavanin tutkimuksessa kuvasi ilmiötä, joka oli löydettävissä niin menneisyydestä kuin aikansa yhdysvaltalaisesta yhteiskunnasta. Painoarvo Cavanin tutkimuksessa oli nimenomaan yhteiskunnallisilla tekijöillä, jotka vaikuttivat yksilöihin. Tämä seikka viittaa durkheimilaisiin vaikutteisiin. Yksilöön vaikuttavia yhteiskunnallisia tekijöitä Cavanin mukaan olivat erityisesti kriisikaudet, jolloin yhteiskunta muuttui radikaalisti ja vallinnut asenneilmapiiri ja normit muuttuivat. Tämä saattoi jättää yksilöt tilanteeseen, jossa he kokivat olevansa yhteiskunnasta tai yhteisöstä irrallisia, mikä puolestaan saattoi johtaa sisäiseen disorganisoitumiseen. Yksilön sisäisen disorganisaation voimakkuuteen vaikutti se, miten merkityksellisiin elämän osa-alueisiin sosiaalisen hajaannuksen vaikutukset osuivat.

Cavanin aineistoa ja tulkintaa tässä työssä käsittelemistäni muista Chicagon sosiologeista erottaa erityisesti hänen työnsä historiallinen ulottuvuus. Esimerkiksi Robert E. L. Faris arvioi päinvastaisesti sosiaalisen disorganisaation olleen uusi ilmiö ihmiskunnan historiassa. Uudet pelot, kuten sodat, inflaatio ja disorganisaatio olivat hänen mukaansa ilmiöitä, joihin ihmiset olivat saaneet vastata vain muutamien vuosikymmenten ajan.²²⁹ Tähän tulkintaan lieinee vaikuttanut maailmansotien ja pörssiromahduksen aiheuttama epävarmuus. Cavan puolestaan ei tarkastellut ainoastaan omaa ympäristöään, vaan

²²⁸ Myllykangas 2019, 149–150. Mentaalihygieeninen liike (*Mental Hygiene Movement*) syntyi yhdysvaltalaispsykiatri Adolf Meyerin (1866–1950) toimesta 1900-luvun alussa. Liikkeen tarkoituksena oli parantaa mielisairaapotilaiden asemaa, kohtelua ja mielisairauksien ennaltaehkäisyä. Liike ei kuitenkaan pystynyt toteuttamaan ennaltaehkäisevää politiikkaa, vaan mielenterveyshäiriöisten hoidossa vahvistui valvonta ja kontrolli, kuten potilaiden sterilisointi. Pietikäinen 2013, Luku 11: Valonpilkahduksia hulluuden historiassa: Clifford Beers ja mentaalihygieeninen liike.

²²⁹ R. E. L. Faris 1955, 4–5.

tarkasteli itsemurhien esiintyvyyttä pitkällä aikavälillä ja useissa eri yhteiskunnissa.

Cavanin tutkimus yhdisti sosiaalisen disorganisoitumisen ja itsemurhien kohonneen esiintymisen toisiinsa. Alueellisten tekijöiden vaikutus itsemurhiin kuitenkin jäi vaillinaiseksi. Hänen tutkimuksensa on kuitenkin toiminut merkittävänä pohjana myöhemmälle ympäristö- ja alueellisiin tekijöihin keskittyvälle itsemurhatutkimukselle.²³⁰ Cavanin rooli myös Chicagon sosiologisen koulukunnan jäsenenä ja esimerkiksi menetelmien monipuolisen käytön kehittäjänä on katsoakseni myös ollut merkittävä. Hänestä ei kuitenkaan ole saatavilla yhtä paljon tietoa kuin miespuolisista kollegoistaan. Tällä vuosituonnilla tehdyssä tutkimuksessa onkin yleisesti huomioitu, ettei naispuolisia yhdysvaltalais sosiologeja vielä tunneta yhtä hyvin kuin heidän miespuolisia kollegoitaan, sillä heidän töitään ei esimerkiksi esitellä laajamittaisesti sosiologian historiasta kertovissa teoksissa. Heidän vaikutuksensa on kuitenkin alusta lähtien ollut merkittävä.²³¹

3.2. Mielen terveyshäiriöiden alueellinen jakautuminen

1900-luvun alussa myös mielen terveyshäiriöiden selittämisessä nousivat sosiaaliset ja psykologiset näkökulmat biologisen psykiatrian ohella. Huomiota kiinnitettiin yhä enenevässä määrin sairastumisen sosiaaliseen kontekstiin.²³² Robert E. L. Farisin ja H. Warren Dunhamin vuoden 1939 teos *Mental Disorders in Urban Areas* lisäsi ymmärrystä sosioekonomisten tekijöiden vaikutuksesta mielen terveydenhäiriöiden taustalla. Texasissa syntynyt Robert Faris ja alun perin nebraskalainen Warren Dunham kuuluivat molemmat Chi-

²³⁰ Weaver 2009, 71.

²³¹ Esim. Luo et al. 2018, 5–6; Grant et al. 2002, 1, 86–91.

²³² Pietikäinen 2013, Luku 7: Psykkistä ja somaattista hoitoa.

cagon sosiologisen koulukunnan toiseen polveen, jotka suorittivat sosiologian opintonsa ensimmäisen sukupolven tutkijoiden johdolla. Tämä vaikutti heidän omaksumiinsa menetelmiin ja osin myös tutkimuskohteeseen.²³³ Faris ja Dunham sovelsivat sosiaalisen disorganisaation esiintymisen ensi keran merkittävästi mielenterveyshäiriöiden alueelliseen tarkasteluun. Tutkimus oli osa Chicagon sosiologisen koulukunnan tutkimusten jatkumoa, jossa ympäröivä kaupunki ja sen ilmiöiden tarkastelu oli kiinnittänyt tutkijoiden huomion.

Farisin ja Dunhamin työn lähtökohtana oli myös tilastojen tarkasteleminen. Tilastoista ilmeni, että kaikista eniten mielenterveyshäiriöitä esiintyi kaupungin ytimessä eli Burgessin vyöhykemallin ensimmäisellä vyöhykkeellä ja sen tuntumassa muutosvyöhykkeellä. Lisäksi alueellinen esiintyvyys oli kohonnut myös muilla eurooppalaissiirtolaisten ja mustien asuttamilla alueilla. Ilmiö liittyi siis alueeseen, ei yksittäiseen väestöryhmään.²³⁴

Faris ja Dunham tarkastelivat sekä yksityisten että julkisten mielisairaaloiden potilastietoja. Heidän oletuksensa oli, että pelkästään julkisiin instituutioihin keskittyminen olisi vääristänyt kokonaiskuvaa, sillä niissä asioivat olivat köyhempiä ja tulivat lähtökohtaisesti huonommilta asuinalueilta kuin yksityisten mielisairaaloiden potilaat. Otaksunta osui oikeaan, sillä selvisi, että yksityisiin mielisairaaloihin kirjautuneet potilaat asuivat eri puolilla kaupunkia, kun taas julkisiin sairaaloihin kirjautuneet potilaat asuivat tyypillisesti sosiaalisesti disorganisoituneilla alueilla. Yksityisiin sairaaloihin kirjautuneiden keskimääräiset hoitajakset olivat myös lyhyempiä kuin julkisiin sairaaloihin kirjautuneiden. Kuitenkin kaikista mielenterveyspalveluiden pariin ensimmäistä kertaa kirjautuneiden määrästä 82,5 prosenttia asioivat julkisissa mielisairaaloissa ja 17,5 prosenttia yksityisissä, joten Faris ja Dunham saattoivat pitää kiinni oletuksesta, että mielenterveyshäiriöiden esiintyvyys oli suhteellisesti suurinta kaupungin sosiaalisesti disorganisoituneilla alueilla.²³⁵

²³³ J. Faris 1998. "Obituary". Elektr. dokumentti.

²³⁴ R. E. L. Faris & Dunham 1967, 32, 37.

²³⁵ R. E. L. Faris & Dunham 1967, 28–32.

Mielenterveyden häiriöiden tarkastelussa haasteena olivat määrittely- ja diagnosointiongelmat. Faris ja Dunham huomauttivatkin, etteivät he tutkimuksessaan ottaneet kantaa mielenterveyden häiriöiden biologisiin, fysiologisiin tai psykologisiin selitysmalleihin, vaan lähestyivät ongelmaa kulttuurisesta näkökulmasta. He eivät kieltäneet muiden selitysmallien olemassaoloa, vaan totesivat olevansa kykenemättömiä arvioimaan niiden paikkansa pitävyyttä.²³⁶ Farisille ja Dunhamille yksi keskeinen ongelma myös oli se, olivatko mielenterveyden häiriöistä kärsineet joutuneet muuttamaan huomille alueille oman taloudellisen tilanteensa kärsittyä sairautensa takia vai synnyttikö jokin tekijä asuinalueella mielenterveyden häiriöitä.²³⁷ Cavanin lailla myöskään Faris ja Dunham eivät pystyneet sanomaan, alkoiko yhteisön hajaannus ja yksilön henkisen tasapainon järkkäminen alueen oloista vai ilmenikö sairastuvuus sosiaalisesti hajaantuneilla alueilla, milloin sairastumisen syy olisi jokin muu tekijä.

Faris ja Dunham havaitsivat, että osavaltion sairaalassa oli todennäköisempää saada skitsofrenia- tai psykoosidiagnoosi kuin yksityisellä puolella. Noin joka kolmas julkisella puolella hoidettu mielenterveyspotilas todettiin skitsofreeniseksi, kun taas yksityisellä puolella vastaavan diagnoosin sai vajaa neljännes potilaista. Yksityisiin sairaaloihin päätyneistä noin joka viidennes todettiin maanis-depressiiviseksi, kun taas osavaltion sairaalaan joutuneista noin kahdella prosentilla todettiin kyseinen sairaus. Yleinen suuntaus näytti olevan, että julkisella puolella diagnosoitiin suhteessa enemmän psykooseja kuin yksityisellä puolella, jossa diagnoosikenttää hallitsivat neuroosit.²³⁸ Mielisairauksien yleisyyden lisäksi myös diagnoosit näyttivät siis vaihtelevan alueellisesti. Esille nousee kysymys siitä, vaikuttiko jokin tekijä alueilla mielisairauksien laatuun vai vaikuttiko diagnoosin antamiseen jokin muu seikka.

²³⁶ R. E. L. Faris & Dunham 1967, 21–22.

²³⁷ R. E. L. Faris & Dunham 1967, 163.

²³⁸ R. E. L. Faris & Dunham 1967, 30–32.

3.2.1. Slummien skitsofrenia

Skitsofrenia oli yksi yleisimmistä kaupunkilaisten mielisairauksista. Kaupungista riippuen 1920–1930-luvuilla skitsofreniadiagnoosin sai 25–40 prosenttia kaikista ensipsykoosiin sairastuneista potilaista Yhdysvalloissa. Vuosien 1922–1931 tilastot Chicagosta osoittivat, että kaikista noin 7000:stä skitsofreniadiagnoosin saaneesta potilaasta suurin osa asui muutosvyöhykkeellä.²³⁹ Nämä sosiaalisesti disorganisoituneet alueet olivat väestörakenteeltaan heterogeenisiä ja liikkuvuus alueella oli suurta, mikä lisäsi skitsofreenisen oireilun todennäköisyyttä. Sosiaalisten suhteiden epävarmuus ja useiden eri kulttuurien rinnakkaiselo vähensivät sosiaalisen kontrollin vaikutusta yksilöön ja lisäsivät riskiä joutua sosiaalisesti eristyksiin.²⁴⁰

Faris oli tarkastellut skitsofrenian ja sosiaalisten tekijöiden suhdetta jo aiemmin. Faris esitti vuonna 1934 julkaistussa artikkelissaan hypoteesin, jonka mukaan sulkeutunut ja eristäytynyt persoonallisuustyyppi, jota pidettiin skitsofrenialle altistavana tekijänä, johtuisi pitkäaikaisesta kulttuurisesta eristäytyneisyydestä. Kulttuurisella eristäytyneisyydellä hän tarkoitti läheisten ja vastavuoroisten ihmiskontaktien puuttumista.²⁴¹ Tämä hypoteesi, jonka mukaan pitkäaikainen eristäytyneisyys aiheuttaa epänormaalia ajattelua ja käyttäytymistä, oli edelleen pohjaoletuksena Farisin ja Dunhamin vuoden 1939 teoksessa.²⁴² Syitä skitsofrenialle oli etsitty niin perinnöllisyydestä, viruksista, rauhasten toiminnallisista häiriöistä kuin aivovaurioista, mutta Farisin mukaan mikään näistä ei vaikuttanut riittävän uskottavalta selitykseltä.²⁴³ Farisin ja Dunhamin käsitys skitsofreniasta poikkesikin yhdysvaltalaispsykiatriassa 1920–1930-luvuilla vallinneesta käsityksestä, jonka mukaan persoonallisuus oli merkittävä tekijä skitsofrenian synnyssä.²⁴⁴

²³⁹ R. E. L. Faris & Dunham 1967, 39–41, 56.

²⁴⁰ R. E. L. Faris 1934, 163.

²⁴¹ R. E. L. Faris 1934, 155.

²⁴² R. E. L. Faris & Dunham 1967, 173.

²⁴³ R. E. L. Faris 1934, 156–157.

²⁴⁴ Noll 2011, 253–254.

Faris ei täysin kiistänyt skitsofrenian fysiologisten syiden etsimisen ansioita. Hän piti esimerkiksi fysiologisia hoitomenetelmiä tervetulleina edistysaskeleina suhteessa aiempiin hulluuden hoitomuotoihin, kuten manauksiin tai muihin uskonnollisiin rituaaleihin. Fysiologinen lähestymistapa ei kuitenkaan Farisin mukaan tarjonnut kovinkaan kattavaa selitystä skitsofrenian alkuperästä, vaan sairaus pysyi yhä mysteerinä. Faris oli sitä mieltä, että lääketieteellinen lähestymistapa oli toissijainen ja että skitsofrenian perimmäiset syyt liittyivät yksilön sosiaalisiin suhteisiin.²⁴⁵ Tämä sosiaalipsykologinen käsitys skitsofrenian luonteesta ja alkuperästä esiintyi Chicagon sosiologisen koulukunnan ensimmäisen polven edustajien, kuten Thomasin, Parkin ja Burgessin, ja Chicagossa vaikuttaneen psykologi John Deweyn ajattelussa.²⁴⁶

Farisin mukaan läheisten ihmissuhteiden puuttuminen ja eristyksissä eläminen edistivät mielenterveydenhäiriöiden puhkeamista. Pitkään jatkunut eristäytyneisyys teki hänen mukaansa yksilöstä sulkeutuneen. Tällainen eristäytyneisyys ei pohjimmiltaan johtunut Farisin mukaan yksilöstä. Ongelma saattoi kyllä ruokkia itseään, sillä jos valmiiksi eristäytynyt henkilö ei onnistunut luomaan uusia ihmissuhteita, hän oli taipuvainen uppoutumaan syvemmälle yksinäisyyteensä. Sulkeutuneen ihmisen käyttäytyminen saattoi puolestaan vaikuttaa muiden silmin kummalliselta, mikä esti yhteyden muodostumista.²⁴⁷ Farisin mukaan skitsofreenisen oireilun alkuperä saattoi olla siis eräänlainen yksinäistymis- tai eriytymisprosessi, jossa yksilö uppoutui syvemmälle omaan maailmansa jopa mahdollisesti silloin, kun pyrki ulos tilanteestaan.

Faris ja Dunham korostivat, että yksilö omaksuu normaalit ajattelun ja käyttäytymisen mallit pitkäaikaisessa sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Täten esimerkiksi kielen oppimisella ja oman yhteisön tapakulttuurin omaksumisella on merkittävä rooli lapsuudesta lähtien. Tiiviit yhteisöt ovat merkittävä

²⁴⁵ R. E. L. Faris 1934, 155; ks. myös R. E. L. Faris & Dunham 1967, 151–152.

²⁴⁶ R. E. L. Faris & Dunham 1967, 152.

²⁴⁷ R. E. L. Faris 1934, 157, 162.

tekijä normaalin kehityksen taustalla: ne sekä ohjaavat vuorovaikutukseen että kontrolloivat jäseniään.²⁴⁸

Yhteisöstä eristäytynyt ihminen saattoi sosiaalisen vuorovaikutuksen puutteen aiheuttaman tuskan seurauksena vaipua omaan mielikuvitusmaailmaansa. Tällöin skitsofreeniseksi ajatteluksi ja käyttäytymiseksi tulkittu oireilu syntyi ikään kuin itsesuojelumekanismiksi ja pakopaikaksi, johon vetäytyä pakoon reaali maailmaa. Skitsofreenisesti oireileva ihminen tulkitsee asioita epätavallisella tavalla.²⁴⁹ Jos hän esimerkiksi tuntee kehossaan jotain, jonka tulkitsee sähkövirraksi, tulkinta on virheellinen mutta ymmärrettävä. Faris esitti, että mielisairaaksi kutsumisen sijaan skitsofreenisesti oireilevien ihmisten henkistä tilaa voitaisiin kuvata ”mentaalisesti epätavanomaiseksi” tai ”mentaalisesti eksentriseksi”. Hänen mukaansa skitsofreenisina pidetyillä ihmisillä todennäköisesti oli järjestäytynyt mieli, mutta tavanomaisesta näkökulmasta se vaikutti disorganisoituneelta.²⁵⁰

Niin sanotussa normaalitilanteessa yksilö Farisin mukaan mukautuu ympäristössään vallitseviin asenteisiin ja ajatusmaailmaan niin, että hän käyttäytyy yleisesti hyväksytyjen normien mukaan ja toimii sosiaalisissa tilanteissa odotetuilla tavoilla. Asenteiltaan ja arvoiltaan yhtenäisillä alueilla tällainen sosiaalinen kontrolli toteutuu yksilöiden sitä suuremmin ajattelematta. Jokainen vakiintuneen yhteisön arvoja toteuttava yksilö puolestaan toisintaa näitä arvoja ja vaikuttaa osaltaan perinteen jatkuvuuteen. Niin sanottua järkevää kommunikaatiota pidettiin merkinä mieleltään terveestä ihmisestä, kun taas kiinnostuksen menettämistä normaalina pidettyyn kommunikaatioon sairauden oireena.²⁵¹

Faris normalisoi skitsofreenisena ihmisenä nähdyn poikkeavia ominaisuuksia. Skitsofreenisena pidetty ihminen oli yksin uskomustensa kanssa, muttei vaikuttaisi oudolta, mikäli muut jakaisivat hänen käsityksensä. Mielisairaus

²⁴⁸ R. E. L. Faris & Dunham 152–153.

²⁴⁹ R. E. L. Faris 1934, 157–159; R. E. L. Faris & Dunham 1967, 154–157.

²⁵⁰ R. E. L. Faris 1934, 157–159.

²⁵¹ R. E. L. Faris 1934, 158.

näytti Farisin mukaan siis jossain määrin suhteelliselta ja tilannesidonnaiselta ilmiöltä:

*What persons do not have false beliefs? It is not the fact that his beliefs are false that makes the schizophrenic conspicuous; it is the fact that he is alone in his belief. If three hundred people at a camp meeting see and hear the devil, they are not called schizophrenic. But if a person is certain that he is being pursued by a devil which no one else can see, he is said to have a delusion.*²⁵²

Farisin ja Dunhamin käsitys sosiaalisen vuorovaikutuksen merkityksestä skitsofreenisen oireilun taustalla selitti sitä, minkä takia skitsofreniaa esiintyi erityisesti sosiaalisesti disorganisoituneilla alueilla. Alueen väestö oli heterogeenista, jolloin alueella esiintyi vaikutteita useista eri kulttuureista ja yhteiskunnista. He korostivat näkemystä normaalin käyttäytymisen suhteesta ympäröivään yhteisöön: "Interpretations of the normality of actions must be made with reference to the cultural settings."²⁵³ Hajaantuneilla alueilla tämä tarkoitti jatkuvia ristiriitoja ihmisten – yksilön ja yhteisön, perheiden, perheiden ja naapurustojen – välillä, mikä puolestaan esti Farisin ja Dunhamin mukaan normaalille sosiaaliselle kanssakäymiselle suotuisan, harmonisen ympäristön, jollaisia löytyi kaupungin vakailta alueilta. Tämä kulttuurinen hajanaisuus esti myös vakaista yhteisöistä tulevien ymmärrystä sosiaalisesti disorganisoituneiden alueiden ihmisten todellisuudesta.²⁵⁴

Lääketieteen historiaa tutkinut psykologi Richard Noll arvioi, että skitsofrenian luokittelun myötä syntyi sairaus, jota odotettiin löytyvän yhteiskunnasta. Näin ollen tietynlainen oireilu diagnosoitiin, ja samalla saatiin myös selville oireilevien määrä. Diagnoosin saaneita puolestaan oli mahdollista kontrolloida saattamalla heidät hoitoon.²⁵⁵ Farisin ja Dunhamin tutkimuk-

²⁵² R. E. L. Faris 1934, 159.

²⁵³ R. E. L. Faris & Dunham 1967, 155.

²⁵⁴ R. E. L. Faris & Dunham 1967, 155–159.

²⁵⁵ Noll 2011, 253–254.

nessa skitsofreniadiagnoosin saaneet löytyivät kaupungin sosiaalisesti disorganisoituneilta alueilta. Luokittelussa määritellyt oireet siis näyttivät jakaantuvan merkittäväällä tavalla, mikä sai Farisin ja Dunhamin pohtimaan oireilun sosiaalisia juuria. Farisin ja Dunhamin mukaan häiriöt tasapainoisessa sosiaalisessa kanssakäymisessä kulttuurisesti hajanaisissa yhteisöissä muokkasi ajattelua ja käyttäytymistä irralliseksi. Tutkimus toi esille paljon yksilön persoonaa suurempia ongelmia.

Nykytutkimus vahvistaa Farisin ja Dunhamin käsitystä skitsofrenian yhteydestä hajanaisiin kulttuurisiin ja sosiaalisiin oloihin, jotka lisääntyivät voimakkaan kaupungistumisen myötä. Esimerkiksi historioitsija Petteri Pietikäinen toteaa, että niin historiallinen, tilastollinen kuin kulttuurien tutkimuskin viittaavat siihen, että skitsofrenialla ja modernilla länsimaisen sivilisaation kasvulla näyttää olevan yhteys. Useat viimeisten 150 vuoden aikana tapahtuneet muutokset, kuten teollistuminen, teknologian kehittyminen, kaupungistuminen, kasvava yksilökeskeisyys ja monisukupolvisten perheiden kaventuminen ydinperheiksi sekä näihin kytkeytyvät muutokset sosiaalisessa elämässä ja elintavoissa näyttävät vaikuttaneen tai jopa jossain määrin aiheuttaneen ilmiön, joka tunnetaan skitsofreniana.²⁵⁶

3.2.2. Muut mielenterveyden ongelmat

Siinä missä skitsofreniadiagnoosin saaneet potilaat tulivat tilastojen perusteella useimmiten sosiaalisesti disorganisoituneilta slummialueilta, ei esimerkiksi maanis-depressiivisyyden alueellisesta jakaantuneisuudesta voinut sanoa samaa. Maanis-depressiivisyyttä esiintyi ripotellen ympäri kaupunkia eikä sen esiintyvyys näyttänyt noudattelevan alueteoreettista mallia. Merkille pantavaa oli, että kaikista maanis-depressiivisistä puolet hoidettiin julkisissa hoitolaitoksissa ja toinen puoli yksityisissä sairaaloissa. Suhteutettuna

²⁵⁶ Pietikäinen 2013, Luku 8: Bleulerin skitsofrenia.

skitsofreniaan, jota esiintyi yksityisissä sairaaloissa vain vähän, maanis-depressiivisyyttä näytti esiintyvän enemmän varakkaammilla, keskiluokkaisilla alueilla.²⁵⁷

Maanis-depressiivisiksi diagnosoidut potilaat erosivat usein sosioekonomiselta taustaltaan skitsofreeniseksi diagnosoiduista potilaista. Heidän keskimääräinen tulo- ja koulutustasonsa oli korkeampi kuin skitsofreniapotilailla. Faris ja Dunham pitivät mahdollisena sitä, ettei skitsofrenian ja maanis-depressiivisyyden välillä todellisuudessa ollut eroa, vaan yksityisten sairaaloiden lääkärit antoivat keskiluokkaisille potilailleen enemmän ”toivoa herättävän” diagnoosin. Toinen vaihtoehto oli se, että maanis-depressiiviset potilaat yksinkertaisesti todella vain kirjautuivat yksityisiin sairaaloihin.²⁵⁸ Historiallinen tutkimus vahvistaa, ettei maanis-depressiivisyys ollut 1900-luvun alussa kovin yleinen diagnoosi ja että siihen liittyvät mielikuvat olivat positiivisempia kuin skitsofreniaan liittyvät. Maanis-depressiivisyyttä pidettiin lahjakkaiden ja taiteellisten ihmisten sairautena ja esimerkiksi saksalaispsykiatri Emil Kraepelin (1856–1926) määritteli sen ei-organiseksi sairaudeksi, joka ei johda persoonallisuuden tai henkisten kykyjen hajoamiseen.²⁵⁹

Farisin ja Dunhamin skitsofreniaa koskevat havainnot asettuivat ongelmitta kaupungin ihmisekologiseen malliin. Sosiaalinen disorganisaatio lisäsi heidän mukaansa skitsofreenisen oireilun esiintymistä. Tosin epäselvyyttä kuitenkin oli siitä, vaikuttiko oireiluun nimenomaisesti asuinalue ja sen ominaisuudet vai ajautuivatko oireilevat ihmiset slummialueelle. Erityisesti Faris kannatti ensimmäistä näkemystä: yksinäisyys ja sosiaalisten vuorovaikutussuhteiden vähyytensä sosiaalisesti disorganisoituneilla alueilla lisäsivät skitsofreenista oireilua. Maanis-depressiivisyys sen sijaan ei sopinut kaupungin ihmisekologiseen malliin eikä sosiaalinen disorganisaatio täten sopinut sairau-

²⁵⁷ R. E. L. Faris & Dunham 1967, 78.

²⁵⁸ R. E. L. Faris & Dunham 1967, 78–79.

²⁵⁹ Pietikäinen 2013, Luku 8: Maanis-depressiivisyys.

den selittäjäksi. Farisilla ja Dunhamilla ei ollut selitystä sairauden mahdollisesta alkuperästä, vaan he spekuloiivat erilaisen alueellisen jakautumisen syyn johtuvan esimerkiksi samankaltaisten oireiden diagnosointieroista.

Faris ja Dunham tarkastelivat myös esimerkiksi alkoholipsykoosien, huumeidenkäytön ja neurosyfiliksen eli aivokupan ja alueellisten tekijöiden yhteyttä. Kaikkia näitä esiintyi erityisesti sosiaalisesti disorganisoituneilla alueilla. Vaikka esimerkiksi neurosyfiliis oli orgaaninen sairaus, sen runsas esiintyvyys muutosvyöhykkeellä johtui Farisin ja Dunhamin mukaan seksuaalisesta avoimuudesta ja varomattomuudesta, jota slummialueilla esiintyi. Alkoholipsykoosit ja alkoholismi yleisesti liittyivät heidän mukaansa ihmisen irrallisuuteen, mikä puolestaan selitti niiden esiintymistä. Huumeidenkäyttöä ja huumeiden välitystä muutosvyöhykkeellä, jossa liikkuvuus oli suurta, Faris ja Dunham selittivät sillä, että dynaamisessa ympäristössä esimerkiksi huumekauppiain toiminta ei herättänyt yhtä suurta huomiota kuin se olisi tehnyt muualla.²⁶⁰ Nämä havainnot korostivat käsitystä muutosvyöhykkeen slummialueilla esiintyneestä liikkuvasta, anonyymiyttä korostaneesta elämäntavasta, joka vaikutti tuottavan lukuisia ongelmia. Ongelmat vaativat selityksiä, ja Chicagon sosiologien empiiriset tutkimusmenetelmät olivat otollinen lähestymistapa useiden samanaikaisesti esiintyneiden ja useita ihmisiä ja ihmisryhmiä vaivanneiden ongelmien tarkasteluun ja selittämiseen.

Farisin ja Dunhamin työllä oli kauaskantoiset seuraukset. Se on sittemmin toiminut pohjana esimerkiksi psykiatriassa tutkittaessa asuin ympäristön vaikutusta skitsofrenian puhkeamiselle.²⁶¹ Lisäksi sekä Farisin ja Dunhamin että Cavanin tutkimuksilla on myös ollut vaikutusta suomalaisen psykiatrian historiaan. Itsemurhien historiaa tutkineen Mikko Myllykankaan mukaan sosiaalisen disorganisaation teoria oli keskeinen taustatekijä suomalaisen psykiatrisen epidemiologian muotoutumisessa 1960–1970-luvuilla. Se otti huomioon sosiaalisten rakenteiden merkityksen itsemurhien esiintymiselle ja

²⁶⁰ R. E. L. Faris & Dunham 1967, 110–123, 124–134.

²⁶¹ Esim. Boydell & Murray 2003; Silver et al. 2002.

korosti sosiaalisen insinööritaidon merkitystä itsemurhien ehkäisyssä. Myllykangas esittää, että sosiaalisen disorganisaation teoria sai jalansijaa suomalaistutkimuksessa muun muassa siksi, että 1960–1970-lukujen vaihteessa Suomessa elettiin suurta murroksen aikaa agraariyhteiskunnan muuttuessa nopeasti moderniksi teolliseksi hyvinvointiyhteiskunnaksi. Esimerkiksi itsemurha oli särö yksilön ja yhteiskunnan välillä. Tämän näkemyksen voidaan katsoa olevan sosiaalisen disorganisaation teorian peruja, joskin keskiössä tässä ajatuksessa oli yksilön ja yhteiskunnan välinen side, kun taas sosiaalisen disorganisaation teoriassa kyse oli yksilöstä, joka oli sosiaalisen kontrollin ulottumattomissa.²⁶²

*

Sosiaalisen disorganisaation teoria mielen oireilun selittämisessä käsitti ennen kaikkea irrallisuuden ja toimivan sosiaalisen verkoston puutteen aiheuttavan tilan, jossa yksilön mentaalinen prosessi alkoi toimia poikkeavalla tavalla. Kulttuurisilla ja yhteiskunnallisilla muutoksilla oli merkittävä vaikutus sosiaalisen disorganisaation tilan syntyemisessä kaupungissa. Arvoissa ja asenneilmapiirissä tapahtuneet, individualismia korostaneet ja kulttuurista yhtenäisyyttä rikkoneet muutokset 1900-luvun alun modernissa teollisuuskaupungissa vaikuttivat sekä Ruth Cavanin että Robert Farisin ja Warren Dunhamin tutkimusten mukaan haitallisesti ihmisten mielenterveyteen. Sosiaalinen disorganisaatio vaikutti yksilön oireiluun erityisesti yhteisön sosiaalisen kontrollin heikkenemisen myötä. Itsemurhien taustalla korostui sosiaalisen disorganisaation tilan edesauttama mahdollinen kriisitilanne yksilön elämässä.

²⁶² Myllykangas 2019, 153–154.

Mielenterveyden häiriöiden esiintyvyys noudatteli jossain määrin vyöhykemuallia. Lähes kaikki häiriöt maanis-depressiivisyyttä lukuun ottamatta olivat paikallistettavissa sosiaalisesti disorganisoituneille slummialueille kaupungin keskustaan. Alueen hajanaisuus ja arvomaailman ristiriitaisuus sekä siellä esiintyvät lukuisat houkutukset ja ongelmat toisaalta tuottivat mielen oireilua, erityisesti skitsofreniaa, mutta todennäköistä oli, että alueet myös jossain määrin vetivät jo valmiiksi oireilevia tai oireilulle alttiita henkilöitä. Tästä ei tutkimuksissa saatu täyttä varmuutta.

Loppuluku

Sosiaalisen disorganisaation käsite syntyi kuvaamaan perinteisen perheyhteisön hajaannusta 1900-luvun alussa. Chicagon sosiologista koulukuntaa edustaneet sosiologit William I. Thomas ja Florian Znaniecki tulkitsivat, että maatalousvaltaisesta yhteiskunnasta teolliseen yhteiskuntaan siirtyminen muutti perinteisten sosiaalisten organisaatioiden luonnetta. Ajallisesti Thomasin ja Znanieckin tutkimus osui kohtaan, jolloin Yhdysvaltain kaupungit kasvoivat ennennäkemättömän nopeasti, ja niissä esiintyi runsaasti sosiaalisia ongelmia, joiden alkuperä kiinnosti sosiologeja. Eurooppalaistutkimuksella, erityisesti saksalaisella kaupunkisosiologialla, oli olennainen vaikutus Chicagon sosiologisen koulukunnan jäsenten tutkimusten lähtökohtiin.

Thomasin ja Znanieckin muotoilema sosiaalisen disorganisaation käsite merkitsi hetkellistä hajaannuksen tilaa, joka päättyi perheiden ja yksilöiden muodostettua uudet sosiaaliset verkostot. Sosiaalinen disorganisaatio heikensi perinteisten yhteisöjen ylläpitämää sosiaalista kontrollia. Sosiaalinen disorganisaatio oli normaali osa sosiaalista muutosprosessia, mutta pitkittyessään saattoi aiheuttaa sosiaalisia ongelmia. Thomasin ja Znanieckin työn tärkein anti sosiaalisen disorganisaation teorian kehittymiselle oli käsitteen lisäksi selitys hajaannuksen taustalla vaikuttavista tekijöistä, kuten muuttuvista arvoista ja asenteista. Sosiologit Robert E. Park ja Ernest W. Burgess havaitsivat sosiaalisen disorganisaation paikallistuneen kaupungin slummi-alueille. Rakenteellinen, pysyvä sosiaalisen disorganisaation tila vaikutti aiheuttavan sosiaalisia ongelmia.

Arvojen ja asenteiden merkitys yhtenäisten sosiaalisten organisaatioiden taustalla esiintyi jokaisen tarkastelemani sosiaalisen disorganisaation teoriaa kehittäneen tutkijan teksteissä, minkä voi katsoa olevan peruja Thomasin ja Znanieckin työstä. Samoin sosiaalisen kontrollin merkitys yhteisöjä koossapitävänä ja yksilön käyttäytymistä hallitsevana tekijänä korostui läpi

sosiaalisen disorganisaation varhaisen kehittymisen. Arvomaailman muuttuminen ja sosiaalisen kontrollin heikkeneminen yhdistettiin laajemmin ympäröivässä kulttuurissa tapahtuneisiin muutoksiin, jotka vaikuttivat oleellisesti sosiaaliseen elämään. Tämä on aineistoni perusteella sosiaalisen disorganisaation teorian ydin, ja linjassa aiemman tutkimuksen kanssa.

Tutkielmani osoittaa, että Chicagon sosiologisella koulukunnalla oli merkittävä vaikutus sosiaalisen disorganisaation teorian muodostamisessa niin kuin se on tullut tunnetuksi. Erityisesti sosiologian laitoksen johtajaksi nousseen Robert E. Parkin ohjauksella oli merkittävä vaikutus koulukunnan toisen sukupolven tutkijoiden, kuten Clifford R. Shaw'n ja Henry D. McKayn sekä Robert E. L. Farisin ja H. Warren Dunhamin, tutkimuksiin. Monipuolinen metodologia ja tutkimuskohteiden valikoituminen ovat osin levinneet koulukunnan jäsenten parissa. Erityisesti ohjaaja-opiskelija-suhteet lienevät vaikuttaneen tähän. Lisäksi muut institutionaaliset seikat, kuten esimerkiksi rahoitus ja koulukunnan yhteys esimerkiksi setlementtiliikkeeseen vaikuttivat tutkimukseen. Tämän on myös aikaisempi tutkimus vahvistanut.

Sosiaalisen disorganisaation teoria tunnetaan nykyisin parhaiten kriminologisena teoriana. Teorian suosiota ja selitysvoimaisuutta juuri rikollisuuden tutkimuksessa nosti kenties se, että se syntyi aikana, jolloin rikollisuutta havaittiin suurkaupunkien synnyn myötä aiempaa ilmeisemmin ja rikollisuuden käsitettiin myös johtuvan ympäristö- ja kulttuuritekijöistä. Sosiologisen selittämisen suosio kriminologiassa oli nousussa. Shaw'n ja McKayn rikollisuuden tutkimuksen tarpeisiin muotoilema teoria tarjosi sekä toimivan selitysmallin havaitun rikollisuuden ymmärtämiseksi että käytännön ehdotuksia rikollisuuden kitkemiseksi. Kuten aiemmassa tutkimuksessa on myös huomioitu, erityisesti nuorten tekemän rikollisuuden ymmärryksen tarve oli tuolloin suuri, ja rikollisuuden kontrolloimiseen pyrittiin löytämään keinoja.

Katurikollisuuden ja itsemurhien sekä mielenterveydenhäiriöiden selittämisessä sosiaalisen disorganisaation teoria eroaa jossain määrin, mutta keskei-

simmät mekanismit ovat selkeästi samat. Sosiaalinen disorganisaatio oli seurausta yksilökeskeisistä asenteista ja sosiaalisen kontrollin löystymisestä. Eroavuus liittyi käsityksiin sosiaalisen disorganisaation paikallisuudesta. Mielen-terveyshäiriöiden selittämisessä korostui pohdinta siitä, ajautuivatko jo entuudestaan oireilevat slummialueille vai tuottivatko alueelliset seikat ongelmia. Toisaalta tämä tuli ilmi myös rikollisuuden tutkimuksessa, mutta rikollisuus vaikutti kuitenkin kytkeytyvän vahvemmin paikallisiin rakenteisiin. Ruth Shonle Cavanin itsemurhatutkimus korosti sosiaalisen disorganisaation vaikutusta yksilön psyykeeseen. Myös Robert E. L. Faris ja H. Warren Dunham tunnistivat tämän. He käsittivät erityisesti skitsofreenisen oireilun johtuvan pysyvien sosiaalisten vuorovaikutussuhteiden puutteesta, mikä korostui sosiaalisesti disorganisoituneilla alueilla.

Pro gradu -tutkielmani on kattava läpileikkaus sosiaalisen disorganisaation teorian varhaisesta historiasta. Tutkielmani osoittaa, että sosiaalisen disorganisaation teoria oli moniulotteinen: sitä sovellettiin ja sovelletaan edelleen eri tieteenaloilla, kuten kriminologiassa ja psykiatriassa. Se, miksi käsitteestä kehittyi eri tieteenaloille soveltuva teoria, johtui osaksi sosiologian noususta tieteenalana ja sosiaalitieteellisen selittämisen suosiosta 1900-luvun alussa. Erityispiirre teorian kehittymisen taustalla oli se, että sen muotoilijat olivat paitsi sosiologeja, heidän ammatilliset taustansa vaihtelivat. Tämä kenties auttoi heitä omaksumaankin monipuolisia tutkimusmenetelmiä ja vaikutteita eri aloilta, kuten journalismista. He vaikuttivat etenevän tutkimuksissaan ilmiö edellä. Tutkimusmenetelmät valikoituivat tutkimusongelman mukaisesti. Lisäksi vaikutuksensa oli koulukunnan sisäisillä suhteilla: käytänteet levisivät ja tutkijat toisensa jälkeen tarkastelivat saman ilmiön eri ulottuvuuksia.

Rajasin tutkielmani koskemaan erityisesti Chicagoa ja Chicagon sosiologisen koulukunnan piirissä tehtyjä tutkimuksia, jotka vaikuttivat olennaisesti sosiaalisen disorganisaation teorian kehittymiseen. Tutkielman teon aikana huomasin, että sosiaalinen disorganisaatio oli aihe, jota käsiteltiin samanaikaisesti

sesti myös muissa yhdysvaltalaisyliopistoissa. Huomioin omassa tutkielmassani muualla tehdyn tutkimuksen vain ohimennen, mutta sen perusteella käsitteen ja teorian käyttö ja kehittyminen tai mahdollisesti suosion hiipuminen Chicagon ulkopuolella voisi olla kiinnostava jatkotutkimuksen aihe tulevaisuudessa. Lisäksi jouduin rajaamaan pois myös chicagolaisten sosiologien sosiaalista disorganisaatiota käsittelevää tuotantoa sen runsaan määrän takia, joten myös sen tarkastelu esimerkiksi bibliometrisesti voisi olla kiinnostavaa. Sen avulla olisi mahdollista tarkastella esimerkiksi volyymin muutoksia tutkimus- ja julkaisutoiminnassa, tutkimuksen vaikuttavuutta tai tutkijoiden muodostamia yhteistyöverkostoja.

Lisäksi jokaisen tässä tutkielmassa käsittelemäni tutkijan julkaisujen määrä on ollut runsas, ja tutkijat ovat myös soveltaneet sosiaalisen disorganisaation teoriaa ristiin toistensa kanssa. Esimerkiksi Ruth Shonle Cavan tarkasteli myöhemmässä tutkimuksessaan rikollisuutta ja H. Warren Dunham perhe-suhteita. Näkökulmat myös yhdistyivät, ja tutkijat tarkastelivat esimerkiksi mielenterveyshäiriöiden ja rikollisuuden välistä suhdetta sosiaalisesti disorganisoituneilla alueilla. Olen tässä tutkielmassa huomionut kunkin tutkijan panoksen teorian kehittymiselle sen varhaisvaiheessa. Jokainen tutkija, heidän uransa ja julkaisutoimintansa voisi tutkimuskohteena olla mielekäs, mikäli haluaa ymmärtää esimerkiksi teoriassa tai sen käytössä seuraavina vuosikymmeninä tapahtuneita muutoksia.

Lisäksi tutkimuskirjallisuudessa nousi esille erityisesti yhdysvaltalais sosiologiassa vaikuttaneiden naisten vähäinen rooli historiankirjoituksessa, vaikka erityisesti nykytutkimus osoittaa heidän merkityksensä olleen huomionarvoinen myös esimerkiksi sosiaalisen disorganisaation teorian muotoutumisen taustalla. Naistutkijoiden, kuten Ruth Shonle Cavanin ja Mabel Agnes Eliottin töiden ja henkilöhistorian tarkempi tutkimus voisi olla yksi kiinnostava jatkotutkimusaihe tulevaisuudessa.

Tämä tutkielma lisää alueteoreettisen tutkimussuuntauksen aatehistorian tuntemusta Suomessa. Sosiaalisen disorganisaation teorian aatehistorian

sekä myös tieteenhistoriallisten seikkojen tuntemus on hyödyllinen esimerkiksi kriminologialle, sillä alueteoreettinen lähestymistapa on esimerkiksi Janne Kivivuoren ja kumppaneiden *Kriminologia* -teoksen mukaan yksi tulevaisuuden nousevista kriminologisista suuntauksista. Tästä syystä sosiaalisen disorganisaation teorian aatehistorian tarkempi tutkimus kriminologiasta näkökulmasta on myös yksi ehdottamani jatkotutkimusaihe.

Sosiaalisen disorganisaation voi katsoa olevan myös hyvin ajankohtainen aihe. Vaikka menneisyydestä tähän päivään ei voida vetää yhtäläisyysmerkkejä jokaisen ajassa ja paikassa tapahtuneen ilmiön ainutkertaisuuden vuoksi, antaa sosiaalisen disorganisaation teorian tuntemus eväitä tarkastella myös nykypäivää. Tästä kertonee myös teorian viimeaikainen suosio eri tieteenaloilla ja uudelleenmuotoilu nykypäivän tarpeisiin. Suomessa on viime aikoina uutisoitu erityisesti nuorten tekemän rikollisuuden avoimesta esiintymisestä pääkaupunkiseudulla. Ilmiö vaikuttaa olevan jossain määrin alueellistuva. Tämän tutkielman perusteella on mahdollista todeta, että ilmiö ei ole uusi. Yhteiskunnassa ja sosiaalisessa elämässä tapahtuvat muutokset, kuten kaupunkien ja väestön sosioekonomisten erojen alueellinen kasvu, lisäävät irrallisuutta ja toisaalta useiden eri normi- ja arvojärjestelmien rinnakkaiseloja, erilaisia yhteisöjä, aivan kuten myös sosiologi Lotta Junnilainen havainnoi omassa tutkimuksessaan.

Aiheen ajankohtaisuutta lisää myös vallitseva maailmantilanne. Koronaviruspandemia on muuttanut ihmisten keskinäistä sosiaalista kanssakäymistä. Jo keväällä 2020 pandemian puhjettua sairastavuudessa havaittiin alueellista jakautumista. Esimerkiksi alueellisesti edelleen voimakkaasti jakautuneessa Yhdysvalloissa todettiin verrattain korkeita sairastavuuslukuja sosioekonomisesti heikoilla slummialueilla ("Epidemia pahin vähemmistöille", HS 10.4.2020). Helsingin Sanomien karttagrafiikka taudin esiintyvyydestä noudatteli hyvin paljon esimerkiksi Shaw'n ja McKayn karttamalleja sosiaalisten ongelmien, kulkutautien ja kuolleisuuden esiintyvyydestä vajaat sata vuotta sitten. Sosiaalisen disorganisaation teorian historiallinen tarkastelu auttaa

siis havaitsemaan ilmiön jonkinasteista ajallista jatkuvuutta. Se voi antaa ajatuksia siitä, millaisia seikkoja alueellisesti esiintyvien sosiaalisten ongelmien taustalla mahdollisesti on – ja mitä olisi hedelmällistä tutkia tulevaisuudessa.

Lähteet ja tutkimuskirjallisuus

I Lähteet

Burgess, Ernest W. 1925: "The Growth of the City: An Introduction to a Research Project". In Robert E. Park, Ernest W. Burgess & Roderick D. McKenzie (edit.): *The City. Suggestions for Investigation of Human Behavior in the Urban Environment*, p. 47–62. The University of Chicago Press.

Cavan, Ruth S. 1965 (1928): *Suicide*. Russell & Russel, Inc.

Elliott, Mabel A. & Merrill, Francis E. 1941 (1934): *Social Disorganization*. Revised Edition. Harper & Brothers Publishers.

Faris, Robert E. L. 1934: "Cultural Isolation and the Schizophrenic Personality." *American Journal of Sociology*, Vol. 40, No. 2, p. 155–164.

Faris, Robert E. L. 1955 (1948): *Social Disorganization*. Second Edition. The Ronald Press Company.

Faris, Robert E. L. & Dunham, Henry W. 1967 (1939): *Mental Disorders in Urban Areas. An Ecological Study of Schizophrenia and Other Psychoses*. The University of Chicago Press.

Park, Robert E. & Burgess, Ernest W. 1921: *Introduction to the Science of Sociology*. Chicago: University of Chicago Press

Park, Robert E. 1925a: "The City: Suggestions for the Investigation of Human Behavior in the Urban Environment". In Robert E. Park, Ernest W. Burgess & Roderick D. McKenzie (edit.): *The City. Suggestions for Investigation of Human Behavior in the Urban Environment*, p. 1–46. The University of Chicago Press.

- Park, Robert E. 1925b: "Community Organization and Juvenile Delinquency". In Robert E. Park, Ernest W. Burgess & Roderick D. McKenzie (edit.): *The City. Suggestions for Investigation of Human Behavior in the Urban Environment*, p. 99–113. The University of Chicago Press.
- Shaw, Clifford R. & McKay, Henry D. 1972 (1942, 1969): *Juvenile Delinquency and Urban Areas. A Study of Rates of Delinquency in Relation to Differential Characteristics of Local Communities*. Revised edition. The University of Chicago Press.
- Shaw, Clifford R. 1966 (1930): *The Jack Roller. A Delinquent Boy's Own Story*. The University of Chicago Press.
- Simmel, Georg 2005: *Suurkaupunki ja moderni elämä. Kirjoituksia vuosilta 1895–1917*. Suom. Tiina Huhtanen. Valikoinut ja esipuheen kirjoittanut Arto Noro. Gaudeamus.
- Sutherland, Edwin H. 1947 (1939): *Principles of Criminology*. Fourth Edition. J.B. Lippincott Company.
- Thomas, William I. & Znaniecki, Florian 1984 (1918–1920): *The Polish Peasant in Europe and America*. Edited and abridged by Eli Zaretsky. University of Illinois Press.
- Thrasher, Frederic 1927: *The Gang: A Study of 1,313 Gangs in Chicago*. University of Chicago Press.

II Tutkimuskirjallisuus

- Boydell, Jane & Murray, Robin 2003: "Urbanization, migration and risk of schizophrenia". *The Epidemiology of Schizophrenia*, p. 49–73. Cambridge University Press.
- Brantingham, Patricia L. & Brantingham Paul J. 2010: "Environmental Criminology". In Cullen, Francis T. & Wilcox, Pamela (edit.):

- Encyclopedia of Criminological Theory*, p. 115–118. Sage Publications, Inc.
- Bulmer, Martin 1984: *The Chicago School of Sociology. Institutionalization, Diversity, and the Rise of Sociological Research*. The University of Chicago Press.
- Cullen, Francis T. & Wilcox, Pamela 2010 (edit.): "Introduction". In *Encyclopedia of Criminological Theory*, p. xxix-xl. Sage Publications, Inc.
- Deflem, Mathieu 2006: "Introduction: The Bearing of Sociological Theory on Criminological Research". In Deflem Mathieu (edit.): *Sociological theory and criminological research: Views from Europe and the United States*. Sociology of crime, law and deviance, Vol. 7. Elsevier Jai.
- Downes, David; Rock, Paul & McLaughlin, Eugene 2016: *Understanding deviance*. Seventh Edition. Oxford University Press.
- Enckell, Karoliina 2020: *Pahuuden dramatisoinnista ulkopuolisuuteen: Leimaamisnäkökulma poikkeavuuteen Yhdysvalloissa 1920–1960-luvuilla*. Pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto.
- Faris, Jack 1998: Robert E. L. Faris. Obituary. American Sociological Association. <https://www.asanet.org/about/governance-and-leadership/council/presidents/robert-e-l-faris>, luettu 8.11.2020.
- Friedman, Lawrence M. 2002: *American law in the 20th century*. Yale University Press.
- Fritz, Jan 2005: "The Scholar Practitioners; The Development of Clinical Sociology in the United States". In Blasi, A. J. (edit.): *Diverse Histories of American Sociology*, p. 40–58. Brill.
- Fritzsche, Peter 1994: "Vagabond in the Fugitive City: Hans Ostwald, Imperial Berlin and the Großstadt-Dokumente". *Journal of Contemporary History*, Vol. 29, No. 3, p. 385–402. Sage Publications, Ltd.

- Gottfredson, Michael R. & Travis Hirschi 1990: *A General Theory of Crime*. Stanford University Press.
- Grant, Linda; Stalp, Marybeth C. & Ward, Kathryn B. 2002: "Women's Sociological Research and Writing in the AJS in the Pre-World War II Era". *The American Sociologist*, 33, p. 69–91.
- Helo, Ari 2017: "Yhdysvaltalaisen liberalismien edistystehistoriallinen luonne". Teoksessa Myllykangas, Mikko & Pietikäinen, Petteri (toim.): *Ajatus-ten lähteillä. Aatteiden ja oppien historiaa*, s. 63–89. Gaudeamus.
- Helo, Ari & Petteri Pietikäinen 2017: "Aatehistorian merkitys ja välineet". Teoksessa Myllykangas, Mikko & Pietikäinen, Petteri (toim.): *Ajatus-ten lähteillä. Aatteiden ja oppien historiaa*, s. 21–27. Gaudeamus.
- Hillstrom, Laurie C. 2010: *The Muckrackers and the Progressive Era*. Omnigraphics.
- Hyrkkänen, Markku 2002: *Aatehistorian mieli*. Vastapaino.
- Jazbinsek, Dietmar; Joerges, Bernward & Thies, Ralf 2001: "The Berlin Großstadt-Dokumente: A forgotten precursor of the Chicago School of Sociology". WZB Discussion Paper, No. FS II 01-502. Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung. <http://hdl.handle.net/10419/49621>, luettu 1.4.2020.
- Jenkins, Philip 2007: *A History of the United States*. Third edition. Palgrave Macmillan.
- Kallinen, Maija & Erkki Urpilainen 2017: "Johdanto tieteenhistoriaan". Teoksessa Myllykangas, Mikko & Pietikäinen, Petteri (toim.): *Ajatus-ten lähteillä. Aatteiden ja oppien historiaa*, s. 185–188. Gaudeamus.
- Kivivuori, Janne; Aaltonen, Mikko; Näsi, Matti; Suonpää, Karoliina & Danielsson, Petri 2018: *Kriminologia. Rikollisuus ja muuttuva kontrolli yhteiskunnassa*. Gaudeamus.
- Kubrin, Charis E. 2010: "Shaw, Clifford R., and Henry D. McKay: Social Disorganization Theory". In Cullen, Francis T. & Wilcox, Pamela

- (edit.): *Encyclopedia of Criminological Theory* p. 827–833. SAGE Publications.
- Kushner, Howard I. 2009: "Suicide, Gender, and the Fear of Modernity". In Wright, David & Weaver, John (edit.): *Histories of Suicide: International Perspectives on Self-Destruction in the Modern World*, p. 19–52. University of Toronto Press.
- Laine, Matti 2007: *Kriminologia ja rankaisun sosiologia*. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus, Acta Poenologica 1/2007.
- Lewis, Catherine M. & Lewis, J. Richard 2009: *Jim Crow America: A Documentary History*. The University of Arkansas Press.
- Lindner, Rolf 2006 (1996): *The Reportage of Urban Culture. Robert Park and The Chicago School*. Alkup. *Die Entdeckung der Stadtkultur: Soziologie aus der Erfahrung der Reportage* (1990), kääntänyt Adrian Morris (1996). Cambridge University Press.
- Lukowski, Jerzy & Zawadzki, Hubert 2002: *A Concise History of Poland*. Cambridge University Press.
- Luo, Wei,; Adams, Julia & Brueckner, Hanna 2018: "The Ladies Vanish? American Sociology and the Genealogy of its Missing Women on Wikipedia". Division of Social Science Working Paper Series. New York University Abu Dhabi. <http://34.202.2.40/content/dam/nyuad/academics/divisions/social-science/working-papers/2018/0012.pdf>, luettu 11.10.2020
- Myllykangas, Mikko 2014: *Rappeutuminen, tiedostamaton vai yhteiskunta? Lääketieteellinen itsemurhatutkimus Suomessa vuoteen 1985*. Väitöskirja. Oulun yliopisto, Acta Universitatis Ouluensis B Humaniora 120.
- Myllykangas, Mikko 2019: "The Social Engineering of Suicide: Psychiatric Epidemiology and Suicide Research in Finland In the 1960s and 1970s". *Medizinhistorisches Journal* 54, s. 145–168.

- Noll, Richard 2011: *American madness. The Rise and fall of dementia praecox*. Harvard University Press.
- Noro, Arto 2005: "Esipuhe suomennosvalikoimaan". Teoksessa Simmel George: *Suurkaupunki ja moderni elämä. Kirjoituksia vuosilta 1895–1917*. Suom. Tiina Huhtanen. Valikoinut ja esipuheen kirjoittanut Arto Noro. Gaudeamus.
- Ollikainen, Liisa 1973: "Muut elämän vaikeudet". Teoksessa Achté, Kalle (toim.): *Itsemurhat ja niiden ehkäisy*, s.174–185. Suomen Mielen-terveysseura.
- Owens, Robert M. 2012: "Mapping the City: Innovation and Continuity in the Chicago School of Sociology, 1920–1934". *The American Sociologist*, 43, p. 264–293.
- Pietikäinen, Petteri 2013: *Hulluuden historia*. E-kirja. Gaudeamus.
- Pietikäinen, Petteri & Mikko Myllykangas 2017: "Johdanto". Teoksessa Myllykangas, Mikko & Pietikäinen, Petteri (toim.): *Ajatusten lähteillä. Aatteiden ja oppien historiaa*, s. 7–21. Gaudeamus.
- Pittenger, Mark 2012: *Class Unknown: Undercover Investigations of American Work and Poverty From the Progressive Era to the Present*. New York University Press.
- Rafter, Nicole Hahn 2006: "Criminal Anthropology. Its Reception in the United States and the Nature of its Appeal". In Becker, Peter & Richard F Wetzell (edit.): *Criminals and Their Scientists. The History of Criminology in International Perspective*, p. 159–182. Cambridge University Press.
- Ross, Dorothy 2003: "Changing Contours of the Social Science Disciplines". In *The Cambridge History of Science: Volume 7, The Modern Social Sciences*, p. 205–238. Cambridge University Press.
- Salerno, Roger A. 2007: *Sociology Noir. Studies at the University of Chicago in Loneliness, Marginality and Deviance, 1915–1935*. McFarland & Company Inc., Publishers.

- Shoemaker, Donald J. 2010: *Theories of Delinquency: An Examination of Explanations of Delinquent Behavior*. Sixth Edition. Oxford University Press.
- Short, James F. Jr. 1972: "Introduction to the Revised Edition". In Clifford R. Shaw & Henry D. McKay 1972 (1942, 1969): *Juvenile Delinquency and Urban Areas. A Study of Rates of Delinquency in Relation to Differential Characteristics of Local Communities*. Revised edition. The University of Chicago Press.
- Silver, Eric; Mulvey, Edward P. & Swanson, Jeffrey W. 2002: "Neighborhood structural characteristics and mental disorder: Faris and Dunham revisited". *Social Science & Medicine* 55, p. 1457–1470.
- Snodgrass, Jon 1976: "Clifford R. Shaw and Henry D. McKay: Chicago Criminologists". *The British Journal of Criminology*, Vol. 16, No. 1, p. 1–19.
- Tieteen termipankki: "ihmisekologia". <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Ymp%C3%A4rist%C3%B6tieteet:ihmisekologia>, luettu 17.11.2020.
- Tieteen termipankki: "kaupunkiekologia/urbaaniekologia". <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Biologia:kaupunkiekologia>, luettu 17.11.2020.
- Tieteen termipankki: "rationaalisuus". <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Filosofia:rationaalisuus>, luettu 28.10.2020.
- Tonry, Michael 2013: "Evidence, Ideology, and Politics in the Making of American Criminal Justice Policy". *Crime and Justice*, Vol. 42, No. 1, *Crime and Justice in America 1975–2025*, p. 1–18. The University of Chicago Press.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2018: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. E-kirja. Tammi.
- Vold, George B. & Bernard, Thomas J. 1986: *Theoretical Criminology*. Third Edition. Oxford University Press.

- Weaver, John 2009: *A Sadly troubled history: The Meanings of Suicide in the Modern Age*. McGill-Queen's University Press 2009.
- Williams, Joyce E. & MacLean, Vicky M. 2015: *Settlement Sociology in the Progressive Years. Faith, Science, and Reform*. Brill.
- Wrigley, Anthony E. 1977: "Reflections on the History of the Family". *Daedalus*. Vol. 106, No. 2, *The Family*, p. 71–85.
- Zaretsky, Eli 1984: "Editor's Introduction". In Thomas, William I. & Znaniecki, Florian: *The Polish Peasant in Europe and America*, p. 1–53. University of Illinois Press.